

GKI Gazdaságkutató Zrt.

A kötelező magán-nyugdíjpénztárak tagjai körében végzett közvélemény-kutatás tapasztalatai (Valódi tulajdonosok vagy alattvalók?)

A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete az általa kiszabott bírságokból befolyt – Felügyeletnél maradó – összeg terhére, a hatályos jogszabályok alapján nyilvános pályázatot hirdetett. Ez a kiadvány a nyilvános pályázaton támogatást nyert el.

Budapest, 2009. december

GKI Gazdaságkutató Zrt.

Postacím: 1461 Budapest, Pf. 232.

Internet hálózati cím: [http:// www.gki.hu](http://www.gki.hu)

Székhely: 1092 Budapest, Ráday u. 42-44.

Tel: 318-1284; 318-1868 Fax: 318-4023; 266-2118

E-mail: gki@gki.hu

Kutatásvezető:

Adler Judit

Részvevők:

Akar László

Petz Raymund

Copyright: GKI Gazdaságkutató Zrt.

A tanulmánynak vagy részeinek bármely módon való sokszorosítása kizárólag a megrendelő engedélyével lehetséges!

A tanulmány megállapításai csak a forrás megjelölésével idézhetők!

Tartalom

1. BEVEZETÉS	4
2. ÖSSZEFOGLALÁS	5
2.1. A kötelező magán-nyugdíjpénztárak működésének első tíz éve	5
2.2. A magán-nyugdíjpénztár tagok körében végzett felmérés indoka és főbb megállapításai	8
3. A MAGÁNNYUGDÍJ-PÉNZTÁRAK MŰKÖDÉSÉNEK ELSŐ TÍZ ÉVE A PÉNZTÁR-TAGOK SZEMPONTJÁBÓL	16
3.1. Az első értékelések	18
3.2. Későbbi értékelések, korrigálások	30
3.3. Kötelező magánnyugdíj	31
3.4. Önkéntes nyugdíjpénztárak	35
3.5. Összefoglaló értékelés	37
3.6. A korábbi felmérések főbb megállapításai	38
4. A MAGÁN-NYUGDÍJPÉNZTÁRI TAGOK KÖRÉBEN VÉGZETT KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁS EREDMÉNYEI	39
4.1. A minta szerkezete	42
4.2. Öngondoskodási stratégiák	48
4.3. Pénztártagok és magán-nyugdíjpénztárak	59
4.4. Befektetési portfóliók	64
4.5. A magán-nyugdíjpénztárakkal kapcsolatos elégedettség	66
4.6. A várható nyugdíjba vonulásra, nyugdíjszolgáltatásra vonatkozó elképzelések és várakozások	68
4.7. A magán-nyugdíjpénztári konstrukcióra vonatkozó lakossági igények	72
4.8. A magán-nyugdíjpénztári tagok tipológiája	75
5. FELHASZNÁLT IRODALOM	78
FÜGGELÉK	80
1. Kérdőív a magán-nyugdíjpénztárak tagjai részére	80
2. A kötelező magán-nyugdíjpénztárak tagjai körében végzett felmérés eredménytáblázatai	86

1. BEVEZETÉS

A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete által 2008-ban kiírt pályázaton **a Gazdaságkutató Zrt. elnyerte a „VI. 1. Közvélemény-kutatási pályázat magánnyugdíjakról” című téma kutatási lehetőségét.** A pályázati kiírás szerint a magán-nyugdíjpénztári konstrukció, illetve a magán-nyugdíjpénztári befizetésekből adódó nyugdíjjáradékok alapos reform előtt állnak. (A törvényi szabályozás a pályázat elnyerése óta már némileg módosult is.) A „nyugdíj téma” az elöregedő európai társadalmak szinte mindegyikében napirenden van, tehát a kutatás tematikája napjainkban igencsak aktuális. A jövőbeni szabályozás illetve a leendő nyugdíjasok „felkészítése” szempontjából egyáltalán nem mindegy, mit várnak, hogyan gondolkodnak ebben a témában a pénztárak tagjai. A pályázat kiíróinak célja szerint a kutatás során felméréndő a pénztártagok véleményei és elképzelései a magán-nyugdíjpénztári megtakarításaik után kapott járadékokról, azok lényeges tulajdonságairól. Jelen tanulmányunk az ennek megfelelően vállalt kötelezettség teljesítése.

Az általunk közreadott vizsgálat központi eleme – értelemszerűen – egy, a magyarországi kötelező magán-nyugdíjpénztárak tagjainak körében megvalósított közvélemény-kutatás, ami a fentiekben vázolt célok elérését lehetővé teszi. A felmérési eredmények korrekt értelmezéséhez elengedhetetlen a korábbi hasonló témájú kutatások megállapításainak, illetve a magán-nyugdíjpénztári rendszer lényeges tulajdonságait vizsgáló projektek legfontosabb következtetéseinek számba vétele. A lakossági felmérés eredményei e „háttér” előtt még plasztikusabban, még jobban értelmezhetőbben fognak megmutatkozni.

Tanulmányunk az alábbi szerkezetet követi.

- A második pontban azt az **összefoglalót** adjuk közre, ami megfogalmazza és kiemeli a kutatás főbb megállapításait, körvonalazza a jövőbeni megoldásra váró feladatokat.
- A tanulmány harmadik fejezete **röviden és vázlatosan összefoglalja a magánnyugdíjak kialakulási folyamatát**, valamint e rendszer első tíz évének főbb jellemzőit a magán-nyugdíjpénztári tagok érdekei szemszögéből. A kutatás a kötelező magán-nyugdíjpénztárakkal foglalkozik, de a nyugdíjas korra vonatkozó öngondoskodás részét jelenti az önkéntes magán-nyugdíjpénztárakban gyűjtött megtakarítás is, ezért erről is teszünk néhány megállapítást.
- A negyedik rész tartalmazza **a tulajdonképpeni közvélemény-kutatási eredményeket**, illetve azok elemzését, értelmezését.
- A tanulmányhoz csatolt **függelékben** a felmérés során alkalmazott kérdőívet és a megkérdezés legfontosabb eredményeit tartalmazó táblázatokat adjuk közre.

2. ÖSSZEFOGLALÁS

2.1. A kötelező magán-nyugdíjpénztárak működésének első tíz éve

Az 1998-ban bevezetett nyugdíjreform a mai napig hordozza magával az előkészítés hiányosságaiból és egyes szabályozási feladatok elvégzésének időbeli kitolásából adódó problémákat.

A kötelező magán-nyugdíjpénztárak működése jelenleg sem terjed ki minden fajta ellátásra. Amennyiben a működésben problémák adódnak a megoldás anyagi konzekvenciái a költségvetésre és a pénztártagokra hárulnak. A magán-nyugdíjpénztárak működésével kapcsolatosan hozamkövetelmények nincsenek és „költség-termelő” képességük korlátozására is csak az utóbbi néhány évben került sor, továbbra is meglehetősen liberális feltételek mellett.

A kötelező magán-nyugdíjpénztárak működésének elindulásakor alapvetően más – sokkal jobb – makrogazdasági feltételrendszerrel számoltak a döntéshozók, mint ami bekövetkezett. Mindezek hatására a magán-nyugdíjpénztárak teljesítménye meglehetősen gyenge, a 2008-ban kirobbant válságot figyelmen kívül hagyva is csak évi 2% körüli reálhozamot tudtak realizálni átlagosan. A pénzügyi válság hatására e szerény eredmény is átmenetileg semmissé vált.

A működés első tíz évében számos jogszabályváltozás nehezítette az eligazodást a magán-nyugdíjpénztárak esetében is. Mivel a pályakezdőknek a belépés kötelező, a tagság száma folyamatosan növekszik, lassan megközelíti a 3 millió főt. A nem pályakezdők számára az elmúlt tíz év során többször is megnyílt (egyszer a pályakezdőknek is) a visszalépés lehetősége a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerbe arra hivatkozva, hogy korhatári limit nélkül lehetséges volt az átlépés a vegyes rendszerbe. A magán-nyugdíjrendszer bevezetésének időszakában foganatosított torz, egyoldalú propaganda következtében, továbbá a rendszer átláthatatlansága, bonyolultsága miatt kétségkívül sokan hoztak hibás döntéseket, mindezzel együtt a visszalépések száma eddig nem tekinthető jelentősnek.

A szakértők számára is nehezen áttekinthető magyar nyugdíjrendszerről a korábbi kutatások tanúsága szerint az érintetteknek kevés és esetenként hibás ismerete van. Többek között ez is hozzájárult a magasabb életkorúak vártnál és a racionálisnál nagyobb átlépéséhez. Az érintettek döntéseiknél gyakran megragadtak a magán-nyugdíjrendszer néhány előnyös eleménél (örökölhetőség, egyéni számla, viszonylagos védelem az esetleges állami szigorításokkal szemben) és nem mindig tudták felmérni mit veszítenek a másik oldalon (a társadalombiztosítási nyugdíj 25%-át, hozzátartozói ellátásokat).

Az 1997-ben függőben hagyott ügyek teljes elrendezésére tíz év alatt nem került sor, pedig némelyike egyre sürgetőbb. **A törvényi szabályozásban tisztázatlan a későbbi (2012 utáni) szolgáltatás konkrét módja, mert a magánpénztárak nem kötelesek és a többségük nem is szándékozik járadékot fizetni.** A törvény lehetővé teszi, hogy a tag nyugdíjba vonulásakor az egyéni számlán felhalmozott

tőkéjéből járadékot vásároljanak számára üzleti érdekeltségű biztosítótársaságtól. A biztosítóktól vásárolt járadék költségeinek fedezetéről nem rendelkezik a jelenlegi törvény, félő, hogy ez további, a magán nyugdíj mértékét csökkentő tétel lesz. Ez idáig a nyugdíjkorhatárt elért pénztárgok esetében az egyösszegű kifizetés a jellemző.

A válság felszínre hozta a magánnyugdíj ág sérülékenységét. A gazdaság eredményes működése esetén a társadalom elöregedéséből, a járulékfizetők számának csökkenéséből adódóan a majdani (vagy a már tényleges) nyugdíjasok számára viszonylagosan kockázatosabb a felosztó-kirovó ág szolgáltatásainak alakulása (a kiadások mérséklése érdekében az állam folyamatos szigorításokra kényszerülhet), viszont krízis helyzetben a magánágak átmenetileg jobban megrendülhetnek, mint a klasszikus társadalombiztosítás.

Összességében a nyugdíjpénztárak eddigi működéséről elmondható, hogy annak rövidtávon kétségkívüli nyertese a bank és biztosítási szektor, amely rendszeres, stabil, kockázatmentes bevételekre számíthat a pénztárakon keresztül, s ebből megfelelő technikákkal akár át is szívhat forrásokat a pénzügyi csoport számára. A nyugdíjpénztárakban felhalmozott megtakarítások jelen vannak a tőkepiacon, különösen az államadósság finanszírozásában, ami pozitív hatásokkal jár.

A költségvetés folyamatosan pótolja a kötelező magánpénztárak számára befizetett tagdíj nagy részét a társadalombiztosítási ág számára a törvényi előírásoknak megfelelően. Ez az összeg tavaly már 330 milliárdot forintot tett ki.

A vegyes nyugdíjrendszerben érdekelt népesség nagyfokú apátiával viseltetik a történések iránt. A nyugdíjrendszernek hosszú távon stabilnak, kiszámíthatónak és átláthatónak kellene lennie, de nem az. A felosztó-kirovó rendszer szabályai több hullámban lényegesen változtak, miközben a magánnyugdíj pénztárakban felgyűlő megtakarítások majdani járadékká való átváltásának mértékrendszere nem ismert. Szociológiailag bizonyított és közismert tény, hogy, az egyének időbeni előrelátási képessége általában igen gyenge, és erősen függő az iskolázottsági dimenzió mentén. Ennek alapján nem lehet csodálkozni azon, hogy a nyugdíjrendszerrel kapcsolatos állampolgári ismeretek meglehetősen gyérek és gyakran tévesek

A kutatás lezárulta után kerültek kihirdetésre a nyugdíjrendszer – ezen belül is a kötelező magánnyugdíj rendszer további változtatására vonatkozó jogszabályok. (Ezen túl a parlament várhatóan idén decemberben dönt egy, a magánnyugdíj rendszer szervezeti intézményeit és a majdani járadékszolgáltatást érintő lényeges átalakításról.) Az 1997. évi LXXXII. számú pénztár törvény sokadszori módosítása ismételten lehetővé teszi az 52 éven felüliek számára a társadalombiztosítási ágba történő visszatérést 2009 végéig, bizonyos feltételek esetén. E fontos, lényeges lehetőség mindössze fél évig áll fenn, de sajnos kommunikációja igen halk, kérdéses, hogy eljut-e az érintettekhez. A kötelező magán-nyugdíjpénztáraknak ugyan minden érintett tagjukat értesíteni kell a lehetőségről. Ez azonban nem biztos, hogy elégséges figyelem felhívás, mint azt a tanulmány második részében szereplő felmérés eredményei alátámasztják.

Az önkéntes nyugdíjpénztárok jelenthetnék az öngondoskodás másik jelentős pillérét. Működésükkel kapcsolatosan az a legnagyobb probléma, hogy a szabályozás lehetővé teszi a hozamok és a tőke időnként adómentes, vagy adóval terhelt kivételét, ezért kétséges, hogy ezen az ágon képződik-e valós, jelentős megtakarítás a nyugdíjas évekre.

2.2. A magán-nyugdíjpénztár tagok körében végzett felmérés indoka és főbb megállapításai

A kötelező magánnyugdíj-pénztárak tevékenységének színvonala alapvetően befolyásolja a tagok jövőbeni jövedelmeit, életkörülményeit és – a legtágabb értelemben vett – életkilátásait. E konstrukció társadalmi beágyazottsága Magyarországon (a törvényi szabályozás mikéntje miatt) rendkívül széles. A magánnyugdíjpénztári rendszer egészének illetve az egyes pénztárak működése szempontjából nyilvánvalóan nem mellékesek a „keresleti oldal” azaz a pénztári szolgáltatásokat igénybe vevők véleményei és elképzelései. Márpedig a korábbi – a témát érintő – kutatások elsősorban a pénztárak működésére, illetve a várható nyugdíjak meghatározására koncentráltak, s csak perifériálisan foglalkoztak a pénztári tagok ismereteivel és elvárásaival.

A pénztári tagok konkrét ismereteinek, elvárásainak és elképzeléseinek tesztelésére a GKI Gazdaságkutató Zrt. közvélemény-kutatást szervezett. Az adatfelvétel, illetve az eredmények elemzésének kiemelt célja volt a magán-nyugdíjpénztári megtakarítások után kapott járadékkal kapcsolatos várakozások számba vétele. Ez alapján ugyanis kijelölhetők a jövőbeni ügyfél-tájékoztató kampányok súlypontjai, másrészt a szabályozás továbblépési lehetőségei is behatárolhatók.

A felmérés során megcélzott alapsokaság valójában a magyarországi kötelező magán-nyugdíjpénztárak tagjainak köre, a GKI által elnyert pályázat országos szintű információgyűjtést és ezerfős válasz mintanagyságot írt elő, amely teljesítésre is került. Az elvégzett adatgyűjtés alapja a pontos statisztikai terminológia szerint rétegzett, véletlen jellegű mintavétel volt - a nemek és lakóhely régiója szerinti rétegzést hajtottunk végre - annak érdekében, hogy a kutatási eredmények megfelelő szinten általánosíthatók legyenek.

A kötelező magán-nyugdíjpénztári tagok körében lefolytatott közvélemény-kutatás vizsgálta:

- a megcélzott válaszadói körre jellemző öngondoskodási stratégiák elterjedtségét és azok sajátosságait,
- a pénztárak és tagjaik kapcsolatrendszerét (beleértve a befektetési portfóliókkal kapcsolatos tájékozottságot),
- a tagok pénztárakkal kapcsolatos elégedettségét,
- a nyugdíjba vonulásra, a járadékszolgáltatásra vonatkozó várakozásokat és igényeket.

2.2.1. Öngondoskodási stratégiák

A magyar társadalom – általánosságban – fontosnak tartja a takarékoskosságot, a pénzügyi tartalékok rendszeres képzését, hiszen a válaszadók 70%-a („hangyák”) ezzel értett leginkább egyet. A második csoport („középutasok”), a válaszolók

mintegy 25%-a szerint csak akkor kell takarékoskodni, ha ez erőfeszítések nélkül megtehető. A válaszolók kicsiny része, 5%-a („tűcskök”) szerint élünk a mának, nincs szükség megtakarításokra.

A megtakarítási hajlandóság pozitív irányú összefüggést mutat az iskolai végzettség, a jövedelem színvonalával, az életkor előrehaladásával, a foglalkoztatási hierarchiában elfoglalt hellyel, míg területi összefüggésben, a községekben élők nagyobb készséget mutatnak a megtakarításra, mint a városiak, ágazati bontásban pedig az agrár foglalkozásúak a legtakarékosabbak.

Az adott válaszok szerint a megkérdezettek kétharmada nem készül megtakarításokkal nyugdíjas éveire, s csak egyharmaduk mondta magát öngondoskodónak. Ez az eredmény részben abból fakadt, hogy a válaszolók az öngondoskodás kategóriájával és eszközeivel nincsenek tisztában. A felmérés eredményei szerint megtakarítás fogalmába sokan nem értik bele például az önkéntes nyugdíjpénztárban lévő pénzüket. Az önkéntes nyugdíjpénztárak tagjainak 63%-a úgy nyilatkozott, hogy semmilyen módon sem készül nyugdíjas éveire, ami nyilvánvaló ellentmondás (még akkor is, ha sokan közülük valójában nem teljesítenek e pénztárakba befizetéseket).

A felmérés időpontjában dolgozók körében a nyugdíjas évekre való tudatos készülés aránya szignifikánsan nagyobb, mint az éppen nem dolgozók körében. Az előbbi csoporton belül is a vállalkozások tulajdonosai és tagjai a legelőrelátóbbak, az utóbbi csoporton belül pedig a gyeden vagy gyesen lévők a legkevésbé, ami életkorukból és jövedelmi helyzetükből adódóan érthető. A munkanélküliek és az egyéb inaktívak attitűdjei nagyon hasonlítanak egymáshoz.

A megkérdezettek alapvetően konzervatív, kockázat-kerülő befektetési magatartást folytatnak. A legnépszerűbb öngondoskodási eszköz a nyugdíjbiztosítás illetve a nyugdíj célú életbiztosítás kötése. A második legvonzóbb lehetőség a válaszadók számára pénz félrerakása.

A kötelező magán-nyugdíjpénztári tagok fele egyben az önkéntes nyugdíjpénztáraknak is tagja. A kettős tagság a jövedelem és az életkor emelkedésével egyre jellemzőbb. A nem pályakezdőként – azaz nem kötelező módon - magán-nyugdíjpénztárba belépők 90%-a egy önkéntes pénztárnak is tagja. A pályakezdők körében ugyanez az arány nem éri el a 30%-ot. **A jövőjükön tudatosan, felelősen gondolkodni próbálók körében az öngondoskodási hajlam tehát nagyon erős, a kötelező magán-nyugdíjpénztárba „betereltek” között azonban lényegesen és egyértelműen kisebb.** Nyilván ez adódik életkorukból, melyhez más egzisztenciális gondok (családalapítás, lakásvásárlás, stb.) erősebben kapcsolódnak, mint a nyugdíjas évekre történő megtakarítás. Az viszont már elgondolkodtató, hogy a **nyugdíj célú megtakarításokkal nem rendelkezők elsőprő többsége** – természetesen a kötelező magán-pénztárin túlmenően – **a jövőben sem törekszik ilyen öngondoskodási formák által nyújtott lehetőségekkel élni.**

2.2.2. Pénztártagok és magán-nyugdíjpénztárak

A kötelező magán-nyugdíjpénztárakba való belépés csúcs éve 1998 volt. Ez volt az első év, amikor megnyílt a lehetőség a pénztári belépésre. A felmérés időpontjában 35 év felettek közül 70% lépett be 1998-ban s közel 20%-uk 1999-ben és 2000-ben, az azóta a belépők nagyjából évente 1%-ot tesznek ki. Az arra nem kötelezettek közül inkább a magasabb jövedelműek körében volt népszerű a magán-nyugdíjpénztári konstrukció.

A magán-nyugdíjpénztárak kiválasztásában a legnagyobb szerepe a munkáltatóknak volt, csaknem minden második pénztártag ennek javaslatát fogadta el. Ez a jelenség meglehetősen általános, sok cégnél az egész szóba jöhető állomány „egyszerre lépett”. A baráti, ismerősi tanácsra történő belépés jelentősége jóval kisebb, de azért lényeges (28%). Ezek a hatások leginkább a vállalkozások tulajdonosaira, tagjaira hatottak (körükben az említési gyakoriság 40%). Jelentősnek mondható még az ügynöki tevékenység, lényegében minden hatodik tagot ügynökök léptettek be a pénztárakba. Az ügynökök a legsikeresebbek az alacsony iskolázottságú rendelkező emberek körében voltak.

A válaszadók 17%-a már váltott pénztárt. (E szám értékelésekor célszerű figyelembe venni, hogy halmazott adatról van szó, tehát az elmúlt 10 év összességére vonatkozik és adott esetben többszöri váltást is jelenthet.) A pénztárt váltott válaszadók csaknem kétharmada az előző pénztáránál elért hozammal, egynegyede annak működésével volt elégedetlen s csak minden tizedik számolt be arról, hogy új munkáltatója ragaszkodott a váltáshoz.

A felmérés során választ adók 14%-a (illetve a munkáltatója) időnként **elmaradt a tagdíj, a járulék fizetésével**. Az átmenetileg nem fizetők több mint felénél ez az időszak nem haladta meg a fél évet.

A magán-nyugdíjpénztárak rendszeresen értesítik ügyfeleiket befizetéseik alakulásairól, számlájuk egyenlegéről. **A megkérdezettek 76%-a évente, 20%-a félévente kap értesítést**, s mindössze 4%-uk válaszolt úgy, hogy nem szokott értesítést kapni. Tehát csaknem minden pénztártag számára rendelkezésre áll az alapvető információs bázis, ami alapján saját pénztára teljesítményét – legalábbis számlájának alakulásán keresztül - nyomon tudja követni.

A pénztárak működéséről, azok pénzügyi teljesítményéről a felmérés során választ adók többsége (57%-a) sohasem tájékozódik. További **28%-uk ritkábban, 15%-uk pedig rendszeresen informálódik.** A magukat tájékoztatlanak vallók feléről azonban egy másik kérdés alapján kiderült, hogy mégis csak elolvassák az éves elszámolást. A tájékozódás elsődleges formája a pénztárak hírlevele, a pénztári ügyek iránt rendszeresen vagy alkalmanként tájékozódó válaszadók 58%-a innen, további 18%-uk a PSzÁF honlapjáról informálódik. A médiából és egyéb módon 12-12% szerez információkat.

A válaszadók 32%-a szerint **2008-ban nyugdíj célú megtakarításuk** záró egyenlege növekedett, 22%-uk szerint nem változott **s 45% szerint csökkent**. Ezek az arányok a vizsgált válaszadói csoportok nagy részére jellemzőek.

A pénztárak **közgyűlésein** történő közvetlen, illetve közvetett részvételi lehetőségről a tagok 63%-a nem is tud. További 36%-uk tud a lehetőségről, de sosem megy el, mindössze 2% nyilatkozott úgy, hogy általában elmegy, vagy megbízott útján érvényesíti érdekeit a közgyűléseken.

A törvényi szabályozás előírja, hogy a pénztáraknak legkésőbb 2009-től kötelezően választható portfóliós rendszerben kell működniük. A 19 működő pénztárból 10 már 2008-ban is adaptálta ezt a rendszert, a fennmaradók 2009 elején. A felmérés résztvevőinek 54%-a tudott arról, hogy pénztára lehetővé tette a nyugdíj célú megtakarítások különböző portfólióban történő kamatoztatását. 13% úgy tudta, hogy erre nincs lehetősége (azaz „rossz választ” adott) s **a fennmaradó 33%-uk nem tudta megmondani, hogy pénztáránál létezik-e ez a rendszer vagy sem. E téren is igen komoly tehát a tájékozatlanság.**

A válaszadók bő egy harmadának volt elképzelése arról, hogy ő személy szerint mely portfólióhoz tartozik. A kiegészítő információk alapján ez arány valójában csak 20%-ra becsülhető. A többiek saját magáról adott besorolása lényegesen eltér a valós helyzettől, tehát inkább csak találgatás folyt a válaszolás során ez ügyben. A portfóliók közötti tagi mozgás nem számottevő, mindössze **a válaszadók 5%-a jelezte, hogy váltott már befektetési portfóliót.**

2.2.3. A magán-nyugdíjpénztárakkal kapcsolatos elégedettség

A válaszadók 42%-a információk híján nem tudott véleményt alkotni pénztára pénzügyi teljesítményéről. **A pénztári teljesítmény megítélésről nyilatkozók körében némi többségben vannak az elégedettek, de a szóródás elég jelentős.** Sajnálatos módon minél kevesebbet tud valaki a pénztárakról, annál elégedettebb vele. A legkevésbé elégedettek az idősebb korosztályba tartozók, akik közül sokan valószínűleg hibás döntést hoztak, amikor átléptek.

Az elégedettség a pénztári hozam mértéke mutat némi összefüggést.

2.2.4. A várható nyugdíjba vonulásra, nyugdíj szolgáltatásra vonatkozó elképzelések és várankozások

A megkérdezettek szerint nyugdíjba vonulásukkor átlagos életkoruk 63,7 év lesz. A válaszadók átlagosan mintegy 20%-os jövedelem-csökkenésre számítanak nyugdíjba vonulásukat közvetlenül követően, ami elég derűlátó becslésnek tűnik.

A lakossági várankozások szerint a nyugdíjrendszer a jövőben is szűkíti majd a jövedelmi különbségeket az aktív életszakaszhoz képest – dacára annak, hogy felmérésünk valamennyi résztvevője kötelező magán-nyugdíjpénztári tag.

A válaszolók közel 80%-ának semmilyen információja sincsen arról, hogy a nyugdíjba vonulását követően milyen típusú szolgáltatások közül választhat majd magán-nyugdíjpénztári megtakarításai után. A magán-nyugdíjpénztárakkal kapcsolatos szinte általános tájékozatlanságból ez az eredmény logikusan következik. Másfelől az is igaz, hogy a magyar társadalomnak manapság nemhogy pozitív, de lényegében semmilyen jövőképe sincsen, sem kollektív módon, sem egyénileg (ez utóbbi esetben tisztelet a kivételnek). Emellett Magyarország a rendszerváltás korában kibontakozott gazdasági hanyatlást leszámítva a legjelentősebb visszaesés korát éli, ráadásul most ez egy világméretű válság részeként jelentkezik. Szinte természetes hát a jövőt illető nagyfokú bizonytalanság.

A valamilyen elképzeléssel rendelkezők mintegy fele is olyan opciót (az egyösszegű kifizetést) nevezett meg, amelyet nem vehet majd igénybe. Összességében **csak minden tizedik válaszadó adott reális, azaz valamilyen megvalósítható alternatívát tartalmazó választ az adott kérdésre**. Ebben a körben a legnépszerűbb az elején határozott időtartamos életjáradék (az elképzeléssel rendelkezők 60%-a említette).

A válaszadók mindössze 22%-a tud arról, hogy társadalombiztosítási nyugdíja 25%-kal alacsonyabb lesz annál, mintha nem lépett volna át egy magán-nyugdíjpénztárba. 78% e téren is tájékozatlan. A nem kötelező jelleggel belépettek közül 30% tud arról, hogy a pénztártag elveszíti társadalombiztosítási nyugdíjának egynegyedét.

E várakozások és a válság miatt a magánnyugdíj pénztári számlákon bekövetkezett veszteségek fényében nem csoda, hogy – ha a törvényi szabályozás azt lehetővé tenné¹ – most a válaszadók 22%-a biztosan vagy valószínűleg visszalépne a társadalombiztosítási rendszerbe s további 40% a választ lebegtetni a visszatérés lehetőségét (ez a jövőbeni helyzettől függ). **A megkérdezettek 38%-a tartana ki minden körülmények között a magán-nyugdíjpénztári rendszer mellett**.

A válaszadók szerint három tényező lenne a jövőben igazán fontos.

- **A magánnyugdíjnak meg kell őriznie reálértékét.**
- **A magánnyugdíj legyen korlátlanul örökölhető.**
- **A magán-nyugdíjpénztárak számára írják elő a kötelező minimális hozamszintet.**

Amellett, hogy ezek a tényezők rendkívül magas átlagos fontossági értékelést kaptak, a megkérdezettek mintegy négyötöde mindegyiknek maximális fontosságot tulajdonított. Ezek tehát az általánosan elfogadott alapkövetelmények.

¹ A kérdés időpontjában még nem volt köztudott, hogy a pénztártagok bizonyos csoportja számára ismételten megnyílik ez a lehetőség egy átmeneti időre.

2.2.5. A magán-nyugdíjpénztári tagok tipológiája

A felmérési eredmények alapján lehetséges a kötelező magán-nyugdíjpénztári tagok egyfajta csoportosítása, tipológiája. Ennek megvalósításával célunk az volt, hogy a vizsgálat megfigyelési egységeit (azaz az interjúalanyokat) viszonylag homogén csoportokba rendezzük. Az eltérő végzettségű, léthelyzetű, eltérő attitűdökkel rendelkező emberek jövőbeni tájékoztatása, más szóval elérésük eltérő eszközöket és intézkedéseket igényelhetnek. A tipizálás, a csoportosítás eszköze a klaszter-elemzés volt. A hierarchikus klaszter-elemzés négy csoportot alakított ki, amelyek a további elemzés számára elfogadhatónak bizonyultak. Az elvégzett eljárások eredményeként a vizsgált kötelező magán-nyugdíjpénztári tagok az alábbiak szerint csoportosíthatók. (Ez természetesen nem az egyetlen lehetséges tipológia, más eljárások alkalmazása a bemutatottól eltérő eredményekhez is vezethet.)

1. **Fiatalok („messze még a nyugdíj”)**: Ebbe a csoportba tartozik a 27 éven alatti fiatalok több, mint 80%-a. Csaknem felük érettségizett, a diplomások aránya azonban kisebb közöttük, mint a másik három csoportban. Ebben a csoportban a legmagasabb a nem dolgozók aránya s ez a legalacsonyabb átlagjövedelemmel rendelkező csoport. Messze a legmagasabb közöttük a „tűcskők” aránya – a mintaátlag duplája. E csoportban messze a legkisebb az aktív öngondoskodási stratégiák aránya, de ebben számoltak be a legtöbb erre irányuló jövőbeni tervről is (koruk miatt ez is érthető). Részben életkoruk miatt ebben a csoportban fordul elő legritkábban átlépés egyik pénztárból a másikba. A pénztárak ügyeiről sosem tájékozódók aránya viszont itt a legmagasabb. A PSzÁF honlapjának olvasását a fiatalok jelezték legnagyobb arányban, jól mutatva a fiatalok affinitását az IT-technológia iránt. A „nem tudom” válaszok aránya is itt a legmagasabb. Ez a csoport messze a leginkább elégedett a pénztárak pénzügyi teljesítményével. Az átlagosnál nagyobb informátlanságot tehát a fiatalok jellemzően bizalommal pótolják. A csoport fő attitűdje: **még nagyon messze van a nyugdíj, a jövőben majd foglalkozom ezzel a kérdéssel jobban is, de még semmiről se vagyok lekésve.**
2. **Előrelátó negyvenesek („fontos az öngondoskodás”)**: Ebbe a csoportba kizárólag 40 év felettek kerültek s itt található az összes 45 év feletti egyén. Csaknem mindegyikük munkaviszonyban áll vagy vállalkozás tagjaként dolgozik. Itt a legmagasabb az átlag felett keresők aránya, s szinte nem fordul elő elmaradás a tagdíj, a járulék fizetésével. Ebben a klaszterben a legmagasabb az aktív öngondoskodási eszközök (pénz félretevése, nyugdíj célú elő-takarékosság valamilyen formája) előfordulási aránya. Az ide tartozó személyek az átlagosnál jobban érdeklődnek pénztáruk ügyei felől s a „nem tudom” válaszok aránya körükben a legalacsonyabb. Ők a legaktívabbak a portfólió váltások esetében. A pénztáruk pénzügyi teljesítményével elégedettek és elégedetlenek aránya körükben megegyezik. Ők vágnak a legnagyobb arányban vissza a társadalombiztosítási nyugdíj-rendszerbe. Összefoglalva: **ők a legtájékozottabbak és az öngondoskodás s ezen belül a magán-nyugdíjak terén is a legaktívabbak.**

3. **Az útkereső középkorosztály („tudják, de nem teszik”)**: Az ide tartozók 30 évnél idősebbek, de 45 évnél fiatalabbak. Körükben az aktivitási ráta kisebb, mint a második csoporté, de a többinél magasabb. Ugyanez a helyzet az élvezett havi nettó jövedelem esetében is. Általános takarékosági attitűdjük a második, öngondoskodó hajlamuk a negyedik csoportéhoz hasonlít. Ez csaknem minden tekintetben „átmeneti” csoport.
4. **A szemlélődők („ahogy lesz, úgy lesz”)**: Életkorilag mindannyian a 27-38 év közötti tartományban vannak. E csoport csaknem fele vagy munkanélküliek, vagy gyesen, gyeden van, vagy egyéb inaktív státuszú. A nem dolgozó csoportokhoz tartozók attitűdjei egyáltalán nem homogének, hiszen jellemzően más-más a viszonyuk a foglalkoztatáshoz, mégis sokan kerültek közülük ebbe a csoportba. Elsősorban az inaktívak magas száma miatt ez a második legalacsonyabb átlagjövedelemmel rendelkező csoport. Itt a legalacsonyabb a „hangyák” aránya. A fiatalok után ők törődnek legkevésbé az öngondoskodással. Az átlagosnál valamivel jobban érdeklődnek pénztárak ügyei iránt (ennek ellenére viszonylag keveset tudnak róluk), és alig mutatnak aktivitást ezek alakulásának aktív befolyásolására. Pénztárak pénzügyi teljesítményével átlagosan elégedettek.

* * *

A szakirodalom feldolgozása és a kötelező magán-nyugdíjpénztári tagok között végzett lakossági felmérés értékelése után **összefoglalóan** azt lehet megállapítani, hogy **az érdekeltek általában ijesztően tájékozatlanok** egy olyan kérdésben, ami jelentősen fogja befolyásolni nyugdíjas éveik életszínvonalát, életnívóját. **A tájékozatlanság, az ismeretek és az érdeklődés hiánya azonban életkor szerint rendkívül differenciált.** A nyugdíjba vonuláshoz közelebb álló korosztályok lényegesen tájékozottabbak a magán-nyugdíjpénztáraktól várható juttatásokról, mint a fiatalabbak. **A tájékozottság fokának további erőteljes differenciáló tényezője az iskolai végzettség szintje is.**

A tájékozatlanságnak objektív okai is vannak: nevezetesen még mindig nincsenek részletekbe menően kidolgozva a magánnyugdíj folyósítás konkrét lebonyolítási módszerei és kiszámítási rendszerre (vagy legalább is nincsen közzétéve).

A felmérés – mely csak a pénztártagok körében készült a PSzÁF feladat meghatározásának megfelelően – azt bizonyítja, hogy a tagok számára a pénztárak személyre szóló információnyújtása a leginkább hatékony, bár nyilván nem ez a legobjektívebb. Ennek ellenére a tagok jobb tájékozottsága érdekében a pénztárak aktivitásának további növelése lehet az egyik kitörési pont. Ez azonban nem jelent megoldást a nem pénztártagok tájékoztatására. Úgy gondoljuk, hogy a PszÁF is az objektív, korrekt, minden szereplő érdekeit figyelembe vevő tájékoztatásban jelentős feladatokat vállalhatna magára a jövőben.

Annak eldöntése, hogy a pénztártagoknak és a leendő pénztártagoknak milyen információkra van szükségük a tájékoztatást nyújtók felelőssége, mert a továbbiakban ismertetésre kerülő felmérésből jól látszik, hogy a laikus magánszemélyek oly mértékben nincsenek tisztában a rendszerrel, hogy nem várhatók el tőlük releváns kérdésfeltevések. A leendő nyugdíjasokat feltételezhetően az érdeklő legjobban, hogy milyen feltételek mellett, milyen mértékű nyugdíjhoz juthatnak majd ezen az ágon. Saját aktivitásuk fontosságára (a hozamok figyelemmel kísérése, pénztárváltási döntések szükségessége, stb.) is a professzionális szervezeteknek kell felhívni a figyelmüket.

3. A MAGÁNNYUGDÍJ-PÉNZTÁRAK MŰKÖDÉSÉNEK ELSŐ TÍZ ÉVE A PÉNZTÁR-TAGOK SZEMPONTJÁBÓL

A nyugdíjreformot, s ezen belül a kötelező magán-nyugdíjpénztárak bevezetését jelentős társadalmi és szakmai viták előzték meg. A magán-nyugdíjpénztárak működésének megítélése az elmúlt tíz év során ugyancsak jelentős szakmai vitákat generált. Ebben a fejezetben nem törekszünk a szakmai problémák teljes körű áttekintésére, elsősorban azokat a gondolatokat emeljük ki a szakirodalomból, amelyek a pénztártagok érdekeit szem előtt tartva ítéli meg a magán-nyugdíjpénztárak működését.

Az egész nyugdíjrendszer működtetésének valódi célja és feladata az, hogy a munkaképes életszakasz jövedelmére alapozva megélhetési biztonságot teremtsen az időskorra. A nyugat-európai társadalmak értékrendjébe és gyakorlatába az is beletartozik, hogy minden időskorú számára biztosítsanak alapellátást függetlenül attól, hogy dolgozott-e élete folyamán, illetve munkatevékenységének mértéke elérte-e a teljes jogú nyugdíjhoz szükséges nagyságrendet. A felosztó-kirovó rendszerek ugyanakkor küszködnek azzal a feszültséggel, hogy a foglalkoztatás stagnálása (csökkenése) mellett miként tudnak annyi járulékbefizetésre szert tenni, amennyi a növekvő számú idős népesség nyugellátásához szükséges, illetve az ellátások milyen szigorításával tudják fenntartani a pénzügyi egyensúlyt (hiszen a foglalkoztatás túlzott járulékterhelése munkahelyek elvesztéséhez, illetve a szürke-fekete gazdaság térnyeréséhez vezethet).

A hazai nyugdíjrendszer történeti áttekintése (amit itt most mellőzünk) rámutat arra a sajnálatos tényre, hogy **a nyugdíjrendszer egészének, illetve egyes elemeinek alakulását aktuális politikai érdekek is befolyásolták, és ez nagy valószínűséggel így marad a jövőben is.**

A nyugdíjrendszer elkülönült, önálló működése annak kialakulása óta társadalmi igényként fogalmazódott meg, de realitásként csak ritka pillanatokban létezett. Miután a nyugdíjasok a választók jelentős részét alkotják, visszatérően jelentkezik (és nem csak Magyarországon) a hatalom igénye ezen alapok felhasználásába történő beavatkozásra politikai célok érdekében. A jogcímet ehhez az szolgáltatja, hogy a jogosultak körének, az ellátások mértékének kialakítására stb. állami döntések alapján kerül sor, azt nem a nyugdíjalapok határozzák meg. Az állami döntések finanszírozási konzekvenciáit részben kénytelen az állam állni a költségvetés terhére, mert arra általában nem elégségesek a járulékbefizetések. Ez a döntési és finanszírozási mechanizmus gyakorlatilag kizárja az egész társadalomra kiterjedő nyugdíjalapok önálló gazdálkodását, tervezését, működését.

A magyar nyugdíjrendszer kilencvenes években lezajlott reformját áthatotta a leginkább a Világbank által akkor képviselt uralkodó nemzetközi szellemi irányzat, mely az öregedő társadalmak miatt finanszírozhatatlanná váló nyugdíjrendszerek és a fejletlen nemzeti tőkepiaci intézményrendszerek, továbbá a nyugdíjrendszerek (pontosabban az azt mozgató államok) iránti állampolgári bizalomhiány problémáját a magán-nyugdíjpénztári rendszerre történő teljes átállással kívánta megoldani. A

Magyarország által választott út azonban végül egy vegyes rendszer megvalósítását irányozta elő, ahol változatlanul a klasszikus felosztó-kirovó rendszer biztosítja a majdani nyugdíjszolgáltatások nagyobbik részét, de fokozatos bevezetéssel megjelenik a kötelező magánnyugdíj pénztári ág is. A nyugdíjrendszer részét képezi az önkéntes nyugdíjpénztárak létrehozása és működése, amely szintén része az öngondoskodásnak.

A kilencvenes évek közepén Magyarországon bekövetkezett pénzügyi válság kezeléséhez szükséges keresletszűkítés során konkrét követelmény volt a nyugdíjhoz jutás feltételeinek szigorítása (Ezért sor került a nyugdíjkorhatár emelésére, hosszabb minimális járulékfizetési időszak előírására, a rokkantnyugdíjasok erőteljesebb szűrésére, nyugdíjkorhatár azonos szintre hozatalára a két nem esetében és így tovább). A nyugdíjreformot 1997-ben fogadta el az Országgyűlés és ez bizonyult a kilencvenes évek legjelentősebb államháztartási reformjának.

Az **1997. évi LXXX. törvény** a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultság feltételeit tartalmazza, valamint ezek keretében nyújtott ellátások fedezetét fekteti le. Az **1997. évi LXXXI. törvény** a társadalombiztosítási nyugellátásról, az **1997. évi LXXXII. törvény** a magánnyugdíjak és a magánnyugdíj pénztárakról szól.

A kilencvenes évek végén született törvényekben megjelent reform a két rendszerben szereshető nyugdíjak együttes nagysága alapján is – a korábbi szabályokhoz képest – csökkenő nyugdíjakat eredményezett mind a régi, mind az új nyugdíjak esetében. Ez az adott gazdaságpolitikai helyzetben elkerülhetetlen volt. A nyugdíjrendszer által felvállalt pénzügyi kötelezettség szűkítése mellett átcsoportosítás történt a közép- és felső rétegek javára.

3.1. Az első értékelések

A nyugdíjreform bevezetését követő néhány év múlva megindult a változások értékelése. Ezt részben a nyugdíjreform kidolgozói, részben más kutatók és szakértők is megkísérelték elvégezni.

3.1.1. A törvény kidolgozóinak értékelése

A nyugdíjreform első éveinek értékelését elvégezte a **Pénzügyminisztérium Nyugdíj munkacsoportja** is, ők készítették az 1998-as törvénymódosítást előkészítő modellszámításokat 1996-1997 során.

A Pénzügyminisztérium Nyugdíj munkacsoportjának makro modellje 1998-2001 között átlagosan 4%-os GDP növekedést prognosztizált, a KSH tényszámai ezzel szemben 4,5%-os növekedést mutattak erre az időszakra. Hasonló a helyzet a foglalkoztatási prognózis esetében is: a várt évi átlagos 1%-kal szemben közel másfél százalékos volt a bővülés. Összességében így a termelékenység alakulása pontosan megfelelt a számításokban elképzeltnek.

1.sz. táblázat

Gazdasági növekedés és termelékenység

(százalék)

Megnevezés		1998	1999	2000	2001	1998-2001 évi átlag
A GDP reálnövekedése	modell	3,2	3,5	4,5	4,6	4,0
	tény	4,9	4,2	5,2	3,8	4,5
A termelékenység növekedése	modell	3,1	2,5	3,5	3,1	3,1
	tény	3,5	1,1	4,2	3,5	3,1

Forrás: Ámon és társai, Közgazdasági Szemle 2002. június 520.old.

Az inflációra vonatkozó prognózis túl optimistának bizonyult, a 2001-re vélelmezett 6%-os inflációval szemben a tényszám 9,2% volt. A nominális keresetek növekedését éves átlagban 11,5% körülire várták, ezzel szemben bruttóban 5, nettóban 3 százalékponttal magasabb növekedés realizálódott.

A nyugdíjrendszer reformját előkészítő hatásvizsgálatok során nagy hangsúlyt kapott az a szempont, hogy a tőkefedezeti ág létrehozása a kieső járulékbévételek miatt ne okozzon kezelhetetlen mértékű hiányt a hagyományos felosztó-kirovó pillérben, és ne vezessen az államháztartási deficit nagymértékű romlásához. A számítások alapján a GDP 1 százalékpontos többlethiányában határozták meg azt a mértéket, amelyet a költségvetés ez okból el tudott viselni.

Keresetek és infláció

(százalék)

Megnevezés		1998	1999	2000	2001	1998- 2001. évi átlag
Bruttó átlagkereset növekedése	modell	13,5	12,0	10,8	8,9	11,3
	tény	18,3	16,1	13,5	18,0	16,5
Nettó átlagkereset növekedése	modell	14,5	12,0	10,8	8,9	11,5
	tény	18,4	12,7	11,4	16,2	14,6
Fogyasztói árak átlagos növekedése	modell	13,0	10,0	8,0	6,0	9,2
	tény	14,3	10,0	9,8	9,2	10,8

Forrás: Ámon és társai, Közgazdasági Szemle 2002. június 521.old.

A becslések legbizonytalanabb pontja az új rendszerbe átlépők várható számának eltalálása volt. A működés első évében az átlépések száma a duplája volt a vélelmezettnek, s 2001-ben is 40%-kal haladta meg azt. Az eredeti szabályok be nem tartása miatt ráadásul kevesebb nyugdíjjárulék került a tőkefedezeti ágra, mint aminek tudatában az átlépők meghozták döntésüket. A társadalombiztosítási rendszerbe történő visszalépések száma nem volt túl jelentős, de ebben szerepet játszhatott az is, hogy a feltételek többszöri módosításának részeként állandóan hosszabbodott az átlépés lezárásának határideje.

Az államháztartás pozíciója

(az adatok a GDP százalékában)

Megnevezés		1998	1999	2000	2001
Az államháztartás hiánya*	modell	4,9	4,2	3,7	3,5
	tény	6,6 (4,8**)	3,7	3,7	3,3***
Az államháztartás elsődleges egyenlege	modell	2,1	1,7	1,8	1,4
	tény	-0,2 (1,6**)	2,7	1,5	0,8***
A magánpénztári befizetések miatt keletkező hiány	modell	0,2	0,4	0,5	0,5
	tény	0,2	0,5	0,5	0,5***
Államadósság*	modell	66,8	65,1	63,6	61,6
	tény	61	60	55	52***

* Az államháztartási törvényben meghatározott körben, a költségvetési törvényekben és zárszámadásokban alkalmazott módszertan szerint.

** Az év végén kötvénnyel teljesített rendkívüli kiadások (Postabank, ÁPV Rt.) nélkül.

*** Előzetes adat.

Forrás: Ámon és társai, Közgazdasági Szemle 2002. június 522.old.

A pénztárak taglétszáma

(ezer fő)

Megnevezés		1998	1999	2000	2001
Modell	összesen	600-700	1450	1540	1630
	pályakezdők	..	90	90	90
Tény	összesen	1305	2068	2193	2253
	pályakezdők	46	168	120	82

Forrás: Ámon és társai, Közgazdasági Szemle 2002. június 523.old.

A pénztárak vagyona a GDP 0,2 százalékpontjával múlta felül 2001-re a modellszámításokban szereplő értéket. A bevételek elmaradásában szerepet játszott a 6%-os járulékmérték befagyasztása, viszont ezt ellensúlyozta a feltételezettnél jóval dinamikusabb bérnövekedés, továbbá a számítottnál magasabb mértékű kiegészítő befizetés, és a taglétszámon belül az idősebbek és egyben magasabb keresetűek vártnál nagyobb aránya.

A pénztárak vagyona

Megnevezés		1998	1999	2000	2001
Modell	milliárd forint	21,0	67,0	136,0	222,0
	a GDP százalékában	0,2	0,6	1,1	1,7
Tény	miliárd forint	28,8	89,9	175,8	283,1
	a GDP százalékában	0,28	0,79	1,3	1,9

Forrás: Ámon és társai, Közgazdasági Szemle 2002. június 524.old.

A modellszámítások idején igen kedvezőek voltak a pénzügyi befektetési lehetőségek, s a később bekövetkezett visszaesés mértékét alulbecsülték. Így magasabb hozamvárakozásokkal – 10-12%-kal éves átlagban – kalkuláltak, mint ami ténylegesen keletkezett. A bruttó hozamokat részben a befektetések magas költsége is levitte.

A modellszámításokat készítő alkotók összegzése szerint a nyugdíjreform kiállta az első négy év próbáját, **a tőkefedezeti pillér okozta hiány jóval az elfogadható kereteken** (GDP 1%-át meg nem haladó többlethiányon) **belül maradt. A tőkefedezeti pillérbe átlépők száma ugyan jóval meghaladta a várt mértéket**, de ez, továbbá a járulékmértékek versenyképességi okokból történt tervezettnél gyorsabb csökkentése nem okozta az egyensúlyi pozíciók romlását, a költségvetési kompenzációs igény növekedését. Ennek csak kis részét magyarázza a járulékcsoportosítás befagyasztása. Alapvetően számos más makrogazdasági tényező vártnál kedvezőbb alakulása tette lehetővé az egyensúly megőrzését. A modellszámításokhoz képest számos elem másként alakult, de ezek hatása "kiegyenlítette" egymást, így a magánpénztárak miatti hiánynövekedés mértéke a GDP-hez viszonyítva lényegében nem különbözött az eredetileg tervezettől.

A nyugdíjárulék mértéke
(százalék)

Megnevezés	1998	1999	2000	2001
A modell szerint				
Összesen	31,0	31,0	31,0	31,0
1. Munkáltatói (első pillér)	24,0	23,0	22,0	22,0
2. Munkavállalói összesen	7,	8,0	9,0	9,0
2.1. Magánpénztárba (második pillér)	6,0	7,0	8,0	8,0
2.2. Társadalombiztosítási nyugdíjalapba (első pillér)	1,0	1,0	1,0	1,0
Második pillér aránya százalékban	(19,4)	(22,6)	(25,8)	(25,8)
Ténylegesen				
Összesen	31,0	30,0	28,0	26,0
1. Munkáltatói (első pillér)	24,0	22,0	20,0	18,0
2. Munkavállalói összesen	7,0	8,0	8,0	8,0
2.1. Magánpénztárba (második pillér)	6,0	6,0	6,0	6,0
2.2. Társadalombiztosítási nyugdíjalapba (első pillér)	1,0	2,0	2,0	2,0
Második pillér aránya százalékban	(19,4)	(20,0)	(21,4)	(23,1)

Forrás: Ámon és társai, Közgazdasági Szemle 2002. június 325.old.

3.1.2. A felülvizsgálatot végző bizottság véleménye

A vegyes finanszírozású nyugdíjrendszer felülvizsgálatát végző szakmai bizottság 2001-ben megállapította, hogy **a tőkefedezeti pillért úgy vezették be, hogy a felosztó-kirovó elvű társadalombiztosítási nyugdíjrendszerben nem került sor igazi reformlépésekre.** A megoldásra váró további legfontosabb problémákat a Bizottság az alábbiak szerint fogalmazta meg:

- Az **első pillér** esetében **a járulékfizetési és nyugdíj-megállapítási rendszer az egyén számára átláthatatlan és követhetetlen.** Az ellátások nem jövedelemarányosak, továbbra is keverednek a rendszerben a biztosítási és szociális (szolidaritási) elemek. A korhatár alatti nyugellátási rendszerek (rokkantsági, karkedvezményes nyugdíjak stb.) jogosultsági feltételei korszerűtlenek, ezért jelentős többletköltséggel járnak.
- A **második pillér** esetében a szervezeti struktúra nem teremt egyértelmű felelősségi viszonyokat, **az önkormányzati jellegű irányítási rendszer a gyakorlatban nem működik,** valójában az alapításban, későbbi felvásárlásban jelentős szerepet játszó **bankok, biztosítók közvetett módon, de meghatározó szerepet játszanak a pénztárak tevékenységében.** A szolgáltatási feltételek nem kellően kidolgozottak (például a szolgáltatások paraméterei nem meghatározottak, az egyösszegű szolgáltatás feltételei ellentmondásosak). A magán-nyugdíjpénztári rendszer nem kezeli a rokkantsági és hozzátartozói kockázatot (csak az egyéni számla örökölhetőségét biztosítja). A pályakezdők

kötelező magán-nyugdíjpénztári tagságának indokoltsága megkérdőjelezhető. A garanciális szabályok ellentmondásosak, indokolatlanul ösztönözték a 35-47 éves korosztályokat is magán-nyugdíjpénztári tagságra.

A fentiekben jelzett problémák kezelésére 2001-ben a kormány lépéseket tett a nyugdíjrendszer módosítására, mely elsősorban az első pillér jövőbeli megreformálására koncentrált, de ezzel párhuzamosan a magánnyugdíj-pénztárak működését is érintő döntések születtek. Ez utóbbi a pályakezdők kötelező pénztári tagságának megszüntetését jelentette 2002. január 1-től, s ezzel mindenki számára lehetővé tette a visszalépést a társadalombiztosítási rendszerbe. (Az intézkedés csak rövid ideig maradt hatályban, mert a következő kormány visszaállította a pályakezdők számára a kötelező belépést az eredetihez képest kissé módosított szabályokkal.) Továbbá változtatás történt a pénztárak garanciarendszerében: megszűnt a normajáradék intézménye (mely kerülő utakon, kényszerből később mégis működött, illetve működik, erről a későbbiekben még szó lesz).

3.1.3. Független szakmai értékelések

3.1.3.1. A nyugdíjrendszer értékelése

A független nyugdíjgazdász kutatók évtized elején jellemző nézete szerint a nyugdíjrendszer privatizálását, **a vegyes rendszer bevezetését tényként kell elfogadni** abban az értelemben, hogy felesleges foglalkozni a tisztán társadalombiztosítási rendszer visszaállításával. A megkezdett reformot folytatni kell a társadalombiztosítási ág tényleges megreformálásával, s a tőkefedezeti pillér is sok tekintetben változtatásokat igényel.

A kutatók korabeli értékelése sok tekintetben azonos volt az előbbi pontokban említett szakértői véleményekkel, viszont néhány további problémára is felhívták a figyelmet, melyek elsősorban a szabályozás gyakori változásaiból keletkeztek:

- A társadalombiztosítás viszonylagos önállósága megszűnt, az Országgyűlés feloszlatta a Nyugdíjbiztosítási Önkormányzatot. Ezzel formailag is deklarálta a nyugdíjrendszer függését a költségvetéstől.
- A járulékbeszedés 1999-től az APEH feladata lett.
- Megváltoztak 1999-re nézve a nyugdíjemelés szabályai. A svájci indexálásra történő, a tervezettnél korábbi áttérés tartós, tovagyrűző hátrányt jelent a nyugdíjasok számára.
- Megváltoztak a járulékkulcsok, a Nyugdíjbiztosítási Alapba történő befizetés 31%-ról 26%-ra mérséklődött, ezen belül a munkavállalók által a bruttó bérek után fizetendő járulékok 24%-ról 18%-ra estek. Ezzel szemben elmaradt a kizárólag a társadalombiztosításba fizető munkavállalók egyéni befizetéseinek emelése.

- A magánnyugdíj-pénztárba fizetendő tagdíj kulcsa befagyott 6%-on, a vegyes rendszer tagjai a tervezett 1% helyett kettőt fizetnek a társadalombiztosítási ágba.
- Nem rendeződött megfelelően a hátramaradotti és rokkantsági nyugdíjak terheinek arányos viselése.
- Az információs rendszerek hiányosságai miatt is egyelőre nem lehetséges megbízható rövid és középtávú előrejelzést végezni a Nyugdíjbiztosítási Alap működésére.

A kutatók nem rejtették véka alá az eredetileg elfogadott törvény némely passzusával kapcsolatos fenntartásaikat.

- A nyugdíj kiszámításának szabályai 2013-ig változnak, de a korábbi problémákat csak részben korrigálják.
- A ledolgozott évek beszámításánál enyhül, de nem szűnik meg a degresszió.
- Az életkereset kiszámításánál alkalmazott valorizáció a nyugdíjazást megelőző két évre már nem vonatkozik.
- A keresetek sávos beszámítása az új törvény szerint megmarad, de mértékei kedvezőbbé válnak.

A kétezres évek elejéig megvalósult magyar reform nagyon keveset tett a meglévő társadalombiztosítási rendszer strukturális bajainak korrigálásáért. Magyarországon 2013-ig fennmaradnak a nyugdíjformula degresszív - szociális újraelosztó - elemei csakúgy, mint a nyugdíjalapnak számító kereset vitatható indexelése. Továbbra is fennmaradt a biztosítási és szolidaritási újraelosztás eddigi áttekinthetetlen keveréke, miközben mintegy másfélmillió ember vonul nyugdíjba.

A nyugdíjreform kritikusai szerint nyugdíjreform nélkül is működtethető lett volna a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer 2020-ig és megfelelő reformok és a Nyugdíjbiztosítási Alap "elő-takarékossága" segítségével azon túl is.

A kutatók által a Nyugdíjbiztosítási Alap pénzügyi egyensúlyi viszonyainak értékelésére végzett becslései arra a következtetésre vezettek, hogy **a reform első három évének intézkedései nem okoztak végesen nagy gondot az Alap számára**. Az Alap hiánya csak kismértékben nőtt meg. A nyugdíjemelési szabályok megváltoztatása és a foglalkoztatottak által fizetett nyugdíjjárulék kulcsának megemelkedése javította, míg a munkáltatói járulék mérséklése rontotta az Alap helyzetét.

A kritikusok felhívják a figyelmet arra is, hogy a vártnál lényegesen magasabb átlépés két ellentétes hatás eredőjeként jött létre:

- olyanok is lehetnek az átlépők között, akiknek számláján a felhalmozódó tőke várhatóan elmarad az átlépéssel elvesztett nyugdíjjogosultságtól.

- olyanok is lehetnek a tiszta társadalombiztosításban maradók között, akik jobban jártak volna, ha átlépnek.

A munkáltatói és munkavállalói teherviselés különbségéből adódó feszültség fokozottan jelentkezik a vegyes rendszer tagjai esetében. A várható ellátások 75%-át kitevő társadalombiztosítási nyugdíjért kezdetben mindössze 0,5%-ot, a megcélzottan 25%-ot képviselő magánpénztári szolgáltatásért pedig 8%-ot kell befizetni a munkavállalóknak. A munkáltatói nyugdíjárulék teljes összege viszont a társadalombiztosítási rendszerbe kerül befizetésre.

A magánnyugdíj-rendszer 8%-os tagdíja csak akkor lett volna arányos a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerbe kerülő járulék fedezettel, ha a magánnyugdíj-rendszer is a teljes kockázati struktúrában adna szolgáltatásokat, tehát kiépítette volna az öregségi kockázat mellett a rokkantsági és a teljes értékű hozzátartozói kockázatkezelést is. Az erre irányuló 1997. évi országgyűlési határozatban megjelölt munka 2002-ig el sem kezdődött, az ellátórendszert illetően a jogszabályok nem változtak. A vegyes rendszerben az első kötelező járadék kifizetések 2013-ban kezdődnek. Addig bizonyos „átmeneti” szabályok vannak érvényben.

Az ellátórendszer teljes struktúrájának pénztári kialakítása helyett a magánnyugdíj-rendszerből már az 1998-as bevezetéstől visszaléphetnek a megrokkantak, mivel ilyen szolgáltatást a pénztártörvény nem illesztett a rendszerbe. 2000-től visszamenőlegesen 1998-ig lehetőségük van az elhunyt pénztártag hozzátartozóinak is arra, hogy jogaikat teljes mértékben helyreállítsák, és így az előirt 75%-os szintű ellátás helyett 100%-os nyugdíjat kapjanak a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerben.

A kutatók által már az átalakítás kezdetén jelzett problémák nagyrészt abból adódtak, hogy:

- A társadalombiztosítási és a magán-nyugdíjpénztárak hozamkülönbségének és az eltérő kockázatszerkezet hatásainak megítélése **még a szakemberek között is igen vitatott.**
- Laikusok számára, **akiknek a maradásról vagy átlépésről kell dönteniük, e rendszer átláthatatlan. A hosszú távra történő egyéni előrelátás képessége is igen bizonytalan.**
- **Ez fokozza a kívülálló szereplők, elsősorban ügynökök és munkáltatók, valamint a propaganda szerepét a folyamatban.**

Összességében tehát a vegyes rendszerbe önként átlépők magas számának a kritikusok szerint nagyrészt a torz tájékoztatás volt az oka, a változtatás negatív következményei szinte egyáltalán nem kaptak nyilvánosságot. Ugyanakkor a vegyes rendszernek kétségkívül érzékelhető előnyei is vannak (saját számla, örökölhetőség, esély a tőkepiaci befektetések magasabb hozamára). Az állampolgári döntéseket nyilván motiválhatta az állam folyamatos szigorító beavatkozásaitól való félelem is, ami ellen a saját nyugdíjszámlára került megtakarítások védettebbnek tekinthetők.

3.1.3.2. A kötelező magánnyugdíj bevezetésének korai tapasztalatai

A magánnyugdíj-pénztárak működését lehetővé tevő törvényi felhatalmazás nyomán jelentős érdeklődés mutatkozott az új intézmény létrehozása iránt, amely azonban gyorsan le is lohadt, nyilván a gazdaságossági tényezők számbavétele okán.

7.sz. táblázat

A magán-nyugdíjpénztárak számának változása

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001*	Összesen	
	száma					száma	%
Alapítási engedély kérése	41	16	2	0	0	59	100
Visszavont engedélykérés	0	17	3	0	0	20	33
A működés megszüntetése	4	9	2	4		19	32
A működő pénztárak záró száma	0	36	27	25	21	21	35

*becsült adat

Forrás: Augusztinovics Mária - Gál Róbert Iván - Matits Ágnes-Máté Levente - Simonovits András - Stahl János (2002): A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után. Közgazdasági Szemle 6. szám

1997. szeptember 1-től nyílt lehetőség kötelező magán-nyugdíjpénztárak alapítására vonatkozó kérelmek beadására, illetve a tagok toborzására. A tagdíjak gyűjtése azonban csak 1998 januárjától kezdődhet meg.

A közel 60 pénztár engedély iránti kérelme irreális mértékű volt a várható taglétszám mértékéhez képest. Ténylegesen ennél jóval kevesebb pénztár kezdte meg működését, s körükbe is gyors koncentráció zajlott a működés első éveiben. Az alapítási engedélyt kérők egyharmada már nem is kért tényleges működési engedélyt, főként amiatt, mert nem tudták beszervezni a törvény által előírt minimális taglétszámot.

Az engedélyt kérők másik harmada ugyan beindította működését, de néhány hónap tapasztalata alapján általában beolvadt egy nagyobb pénztárba. Az önálló működés feladása elsősorban a kevés taggal (általában 10 ezer fő alatt) rendelkezőkre volt jellemző. A működés későbbi éveiben, azonban a 40-50 ezer fős taglétszámú is az összeolvadást célozták meg gazdaságossági okokból.

A magánnyugdíj-pénztárak alakulásakor az alapítók eloszlása viszonylag kiegyensúlyozott volt, azonban a taglétszámban mérhető koncentráció a pénzügyintézetek kiemelkedő szerepét mutatja már a működés harmadik évében. Ekkorra a pénzügyintézeti háttérű pénztárakban tömörült a tagság 90%-a, s csak itt növekedett tovább számottevően a taglétszám.

A magán-nyugdíjpénztárak száma az alapítók különböző csoportjaiban

Megnevezés	Alapítási engedélyt kérők	2001. év elején működők	Megmaradási esély (százalék)
	pénztárak száma		
Bank vagy biztosító	17	13	76
Munkáltatói, szakmai	24	9	38
Egyéb	19	3	16

Forrás: Augusztinovics Mária - Gál Róbert Iván - Matits Ágnes-Máté Levente - Simonovits András - Stahl János (2002): A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után. Közgazdasági Szemle 6. szám

Szembetűnő ugyanakkor, hogy a munkáltatói háttérű pénztárakban a befizetett átlagos havi tagdíj csaknem kétszerese volt az országos átlagnak. Feltehetően csak „gazdag” munkáltatók vállalkoztak magánnyugdíjpénztár alapítására, illetve fenntartására, s ez visszatükröződött a pénztártagok kereseteiben is.

2000 végére mindössze hét pénztár érte el a gazdaságosság szempontjából megfelelőnek tekinthető 100 ezres taglétszámot.

A magán-nyugdíjpénztárak csoportjainak jellemző adatai 2000-ben

Megnevezés	Bankok, Biztosító-társaságok	Munkáltatók	Egyéb	Összesen
1. Piaci részesedés létszámarányban (%)	89	10	1	100
2. Átlagos taglétszám (ezer fő)	153,7	9,1	5,9	90,0
3. Taglétszám növekedése (%)	7	1	1	6
4. Tagi mobilitás (%)	11	6	3	10
5. Az egyéni számlák átlagállománya (ezer forint)	0,4	165,9	120,4	81,6
6. Átlagos havi tagdíj (forint)	3120	6123	2154	3241

1. A csoportba tartozó pénztárak összes taglétszáma a teljes taglétszám százalékában.
 2. A csoportba tartozó pénztárak taglétszáma osztva a csoportba tartozó pénztárak számával.
 3. A teljes taglétszám növekedése az induló létszám arányában.
 4. A ki- és belépő (mozgó) tagok száma az éves átlagos taglétszám százalékában
 5. A fedezeti tartalékok év végi záróértéke osztva az év végi taglétszámmal.
 6. Összes éves tagdíjbefizetés osztva az évben átlagos taglétszámmal, és osztva 12-vel.
- Forrás: Augusztinovics Mária - Gál Róbert Iván - Matits Ágnes-Máté Levente - Simonovits András - Stahl János (2002): A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után. Közgazdasági Szemle 6. szám

A magán-nyugdíjpénztári piac elsődleges felosztása 1999-re befejeződött, a pénzügyi háttérű pénztárak azóta is meghatározó szerepet játszanak.

Kötelező nyugdíjpénztárak száma, tagsága, vagyona és annak változása

	Pénztárak száma		Taglétszám		Vagyon	
	darab	% (előző év=100)	fő	% (előző év=100)	milliárd forint	% (előző év=100)
1998	38		1 343 762		28,8	
1999	32	84,2	2 068 932	154	89,8	311,8
2000	25	78,1	2 157 488	104,3	175,6	195,5
2001	22	88,0	2 253 000	104,4	283,1	161,2
<u>2001</u> <u>1994</u>		57,9		167,7		983

Forrás: Állami Pénztárfelügyelet, PSZÁF

A kötelező pénztárak tagjainak száma **1999. december 31-én** 2,07 millió fő körül alakult, ami közel 40%-os növekedést jelent 1998 végéhez képest (A létszámnövekedés a nyári időszakra – az új nyugdíjrendszerbe történő belépés határidejének lezárulásáig – koncentrált.) A kötelező pénztárak vagyona az év végén megközelítette a 90 milliárd forintot. A szféra fejlődése rendkívül koncentrált volt: a piacot gyakorlatilag hat nagy pénztár határozta meg, akik mind a tagság, mind a vagyon kb. 80%-ával rendelkeztek.

A kötelező pénztárak tagjainak száma **2000-ben** már csak igen lassan bővült: az év végére megközelítette a 2,16 millió főt, ami 4,6%-os növekedést jelent az előző év végéhez képest. A kötelező pénztárak vagyona 2000-ben közel megduplázódott, meghaladta a 175 milliárd forintot. **A szféra konszolidációja lényegében befejeződött: a piacot a hat legnagyobb pénztár határozta meg, akik a tagság 84%-át tömörítették, s a vagyon közel 80%-ával rendelkeztek.**

2000-től a kötelező nyugdíjpénztárak tagságának növekedése gyakorlatilag csak a pályakezdők belépésére korlátozódik. Így a taglétszám évente maximálisan mintegy 120 ezer fővel nőhet. Ezzel ellentétben rendkívül dinamikus gyarapodott a pénztárak vagyona, mivel szolgáltatásokra az elkövetkező 10-15 évben gyakorlatilag nem kell számítani. A pénztárak körében megfigyelhető összeolvadási hullám ugyan még nem fejeződött be, de az már nem tudja jelentősen átrendezni a piacot.

A kötelező pénztárak tagjainak száma **2001. december 31-re** 2,25 millió főre bővült, ami 2,7%-os növekedést jelent az előző év végéhez képest. A kötelező pénztárak vagyona 2001 végére közel 61%-kal nőtt, piaci értéken mérve meghaladta a 283 milliárd forintot. A vagyon növekedése főleg a tagdíj jellegű bevételeknek volt köszönhető, a befektetésekből származó bevételek 14%-kal gyarapították a vagyont. **A piac 90%-át a pénzügyi szféra ellenőrizte: a biztosítói háttérű pénztárak (5 szervezet) súlya volt a legnagyobb, ezek a létszám 55 és a vagyon több mint 56%-át koncentrálták. Ezzel szemben a 6 banki háttérű pénztár tartalmazta a tagság és a vagyon közel 35, ill. 34%-át.**

Az alakulást követő években a pénztárak befektetési szerkezetét az alacsony kockázatú befektetések jellemezték, noha a törvényi szabályozás magasabb arányú kockázatosabb befektetést is megengedett. A kezdeti túlzott biztonságra való törekvés a későbbiekben kicsit oldódott.

11.sz. táblázat

**A magán-nyugdíjpénztárak változó befektetési portfóliója
(az összes százalékában)**

Megnevezés	1998	1999	2000
Készpénz és letétek	27	5	1
Alacsony kockázatú befektetések	47	48	44
Közepes kockázatú befektetések	24	42	50
Magas kockázatú befektetések	2	5	6

Forrás: Augusztinovics Mária - Gál Róbert Iván - Matits Ágnes-Máté Levente - Simonovits András - Stahl János (2002): A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után. Közgazdasági Szemle 6. szám

A biztonságos, de többnyire alacsony hozamú befektetések következtében (és számos itt most nem tárgyalt ok miatt) a kezdeti hozamok még az infláció mértékét sem érték el. A pénztárak teljesítménye széles skálán mozgott. Ebben nagy szerepet játszott, hogy a pénztárak vagyongazdálkodójának kiválasztása a versenypiacon történt-e, vagy az alapító pénzügyintézet végezte-e ezt a feladatot. Azok a pénztárak, melyek háttérben pénzügyintézet állt, kivétel nélkül belső vagyongazdálkodóval rendelkeztek.

12.sz. táblázat

Vagyongazdálkodási teljesítmények 2000-ben

Megnevezés	A vagyongazdálkodó		Összesen
	versenyző	belső	
Pénztárak száma	11	13	24
Vagyongazdálkodó (%)	9	91	100
Befektetési hozam (%)			
– bruttó	7,7	7,4	7,5
– nettó	7,1	5,9	6,0
A vagyongazdálkodás költsége a vagyongazdálkodó százalékában	0,6	1,5	1,5
a bruttó hozam százalékában	8,5	23,8	22,3

Az átlagok a vagyonnal súlyozottak

Forrás: Augusztinovics Mária - Gál Róbert Iván - Matits Ágnes-Máté Levente - Simonovits András - Stahl János (2002): A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után. Közgazdasági Szemle 6. szám

A pénztártagok érdekeit sértő belső vagyongazdálkodás már a kezdetekben látható volt, de ez ellen csak évek múlva lépett fel a törvényi szabályozás. A pénztárak teljesítményében megmutatózó különbség nem indított el mobilitást a pénztártagok körében, ami részben a tájékozatlanság számlájára írható. Sőt némi irracionális jutott kifejezésre abban, hogy a piaci átlag felett teljesítő munkáltatói pénztáraktól volt a legnagyobb arányú a kiáramlás.

A tagok számláján nem a befizetett teljes összeg jelenik meg, a pénztárak levonnak ebből működési költségeikre, illetve biztonsági célokra. A levonás mértéke 2-8% között mozgott, általában 6% volt.

A magán-nyugdíjpénztárak működésének kezdeti éveiben kiéleződött az a probléma, hogy bár a törvény szerint a tagok a pénztár tulajdonosai, a valóságban a piacot eluraló alapító bankok és biztosító társaságok érdekei érvényesültek a tagok érdekével szemben.

A hivatkozott független kutatók összességében az alábbiak szerint értékelték a magán-nyugdíjpénztárak megalakulását, a működés első éveit:

„A közvélemény nem volt kellően tájékozott a szabályozás finom részleteiről. Az alakulóban lévő magánpénztárak és a kormány a vegyes rendszertől várható előnyöket hangsúlyozták, nem sokat beszéltek a tagok kockázatairól, amelyek között vannak a rendszer természetéből fakadóak, de vannak a szabályozás hiányosságaiból adódók is. A pénztárakba befektetett „saját pénz” nagyobb hozamához fűzött remény, a társadalombiztosításba vetett bizalom összeroppanása és a hatékonyan szervezett tagszerző kampány eredményeképpen mintegy kétmillió ember önként csatlakozott a vegyes rendszerhez. Ez jelentősen meghaladta a hivatalos várakozásokat. Valószínűleg néhány százezerre tehető azok száma, akik többet veszítettek a társadalombiztosítási rendszerben szerzett jogaik negyedéről való lemondással, mint amit nyerhetnek a magánpénztárakban, még akkor is, ha feltételezzük, hogy ezeknek a befektetési teljesítménye az idő múlásával és tapasztalataik gazdagodásával javulni fog, „²

² Forrás: Augusztinovics Mária - Gál Róbert Iván - Matits Ágnes-Máté Levente - Simonovits András - Stahl János (2002): A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után. Közgazdasági Szemle 6. szám

3.2. Későbbi értékelések, korrigálások

A 2006-2008-ban ismételt „értékelési hullám” indult el, melynek keretében – többek között – az MNB szakértői formáltak véleményt a kötelező magán-nyugdíjak működéséről (Czajlik-Szalay, 2006). Az értékelés a pénztári piac jellemzőiről, irányítási rendszeréről, működési költségeiről, a pénztárak portfóliójáról, hozamáról tett megállapításokat, adott értékelést, fogalmazott meg kritikát, de a pénztártagok szerepével, informáltságával nem foglalkozott.

A pénztári tagság informáltságával, véleményével – információink szerint – egyetlen kutatás foglalkozott szisztematikusan (Ágoston-Kovács, 2007), amelyre a későbbiekben még visszatérünk.

Az 1998-ban kompromisszummal bevezetett nyugdíjreform egyes elemei máig sem teljesültek, nem történt meg a törvényben foglaltaknak megfelelően azok kidolgozása, illetve továbbfejlesztése. Ennek pótlására, illetve az időközben felmerült új problémák kezelésére az elmúlt években **a kormányzat túlzottan jellegű** (azaz a megfelelő hatáselemző számításokkal alá nem támasztott) **módosító intézkedéseket hozott**, amelyek elsősorban a rövid távú folyamatokat befolyásolják. (Például: sor került a nyugdíj alapját képező keresetek valorizálásának a nyugdíjba vonulás előtti két évre történő kiterjesztésére, de ugyanakkor az induló nyugdíjak megállapítási szabályainak módosítására, bruttósítására is az induló nyugdíjak értékének csökkentése érdekében).

Ezzel párhuzamosan a **nyugdíjrendszer alakítására vonatkozó hosszú távú elgondolások** kimunkálásán is számos intézmény munkálkodott (például a Nyugdíjas és Idősügyi Kerek-asztal, az Államháztartási Reform Bizottság, stb.).

Egy a NYIKA megrendelésére készült 2008-as tanulmány szerint még elégséges lett volna a nyugdíjkorhatár emelését 2017 körül megkezdeni és 2025-re befejezni, mert a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer működőképességének megőrzése a feltételezett makró pénzügyi keretek között nem kívánt ennél gyorsabb változásokat. Ez a vizsgálat visszaigazolta a kutatók azon korábbi véleményét, hogy a Nyugdíjbiztosítási Alap egyensúlyának fenntartása nem kívánna jelentős beavatkozásokat 2020-ig.

A gazdasági válság azonban jelentősen átírta a feltételrendszert a foglalkoztatottság (a járulékfizetők számának) csökkenése és a kereseti dinamika lassulása, továbbá a nyugdíjautomatizmusok érvényesülése miatt. Ezek hatására a kormányzat a nyugdíjkorhatár korábbi emelése, az előrehozott nyugdíj szabályozásának szigorítása, a 13. havi nyugdíj megszüntetése (illetve kedvező gazdasági növekedés esetén is csak részbeni visszaállítása) és az indexálási formula megváltoztatása mellett döntött – az egyensúly megőrzése érdekében. A korhatáremelésre vonatkozó döntést követően még nyitott kérdés, hogy a tízes években végbemenő fokozatos bevezetés során a magyar gazdaság képes lesz-e foglalkoztatni idősödő korosztályait, miközben ez az alacsonyabb nyugdíjkorhatár mellett is igen jelentős probléma.

3.3. Kötelező magánnyugdíj

Az 1997. évi LXXXII. a magánnyugdíjról, illetve a magánnyugdíj-pénztárakról szóló törvény, szellemisége az állampolgárok öngondoskodásának lehetőségét biztosítja önkéntes és (a pályakezdők számára) kötelező alapon. A **második** pillérből – mely tőkefedezeti elven működik – származna a tervek szerint hosszú távon, a rendszer kiteljesedése esetén a nyugdíjak hozzávetőlegesen 30%-a.

A rendszer ezen elemének célja, hogy egységesen biztosítsa az egyéni számlán nyilvántartott tagdíjfizetésekből, a felgyülemlett tőke befektetések általi hozadékból, az egyén időskorára járó ellátást.

Magyarországon a nyugdíjcélú összegek kezelésére egészen speciális szabályok szerint működő intézménytípus az úgynevezett nyugdíjpénztár – magán és önkéntes – jött létre. Gyakorlatilag ez az egyetlen intézménytípus, amelyben a kormányzat adókedvezményekkel meghatározott feltételek között támogatja a nyugdíjcélú megtakarításokat.

A pénztárba belépő személyek tagdíjat fizetnek, amelynek védelmére a pénztárak által fenntartott Garancia Alap szolgál. A magánpénztárak működését egy sor újonnan létrehozott intézmény felügyeli, ellenőrzi, mely nem megfelelő működés esetén beavatkozhat. A tagdíj járuléknak minősül, így a társadalombiztosítási járulékra vonatkozó szabályok érvényesek rá. A megtakarítás időszakában – a nyugdíj megnyílásáig, azaz a korhatár eléréséig – a befizetett tagdíjak és hozamai fedezik majd a pénztártag számára megállapítandó ellátást.

A kötelező magán-nyugdíjpénztárak folyamatos létszámutánpótlással rendelkeznek a pályakezdők köréből (ez alól csak egy év {2002} volt kivétel), és a szolgáltatások folyósításáig eltelő hosszú várakozási idő miatt – az eredeti elgondolások szerint – jelentős felhalmozásra lettek volna képesek.

A kötelező magánnyugdíj szféra kialakulása gyorsan végbement, gyakorlatilag az ezredfordulóra kialakult a létszám és vagyon eloszlása. A magyar magánnyugdíj pénztári piacon kevés a szereplő, nagy a koncentráció. 2008-ban 19 pénztár működött, s a legnagyobb 5 pénztár a vagyon 81%-át kezelte, s a 2,9 milliós tagság 85%-át tudhatta magáénak. A legnagyobb pénztárak vonzereje növekszik. Míg korábban a pénztárat váltók évi aránya 1-2%-os volt, addig az elmúlt években 3-4%-ra emelkedett, 2008-ban 110 ezer főt tett ki.

A piac 91%-át a pénzügyi szféra (biztosítók, bankok) ellenőrizzik. Ez azt a kockázatot hordozza magában, hogy az „anyaintézmények” helyzete erőteljes befolyást gyakorol a pénztárak teljesítményére, mint ez 2008-ban különösen élesen meglátszott.

A pénztárak hozamot nem garantálnak. **A szisztéma egyik fontos eleme volt a normajáradék intézménye, mely 15 évi pénztári tagság után biztosította volna, hogy a nyugdíjas a pénztár nem elég hatékony működése esetén is megközelítően olyan nagyságú nyugdíjat kapjon, mintha a felosztó-kirovó**

rendszerben maradt volna, tehát a kötelező magánnyugdíj ágon minimum 25%-ot. Ez az elem később módosult, általános jellege megszűnt, csak 2012 végéig nyújtott védelmet a 10 évnél rövidebb pénztartással rendelkező öregségi, előrehozott, illetve karkedvezményes nyugdíjba vonulók számára. Az 1997-es törvény határidőt jelölt ki a nem pályakezdők számára, mely türelmi időn belül vissza lehetett térni a társadalombiztosítási rendszerbe, a határidő többször módosításra került többek között a normajáradék intézményének megszűnését kompenzálандó.

Aktuálisan a 2009 közepén hozott újabb törvény az év végéig ismételt visszalépési lehetőséget biztosít **azon pénztártagok számára, akik 2008. december 31-ig betöltötték az 52. életévüket és önként (nem pályakezdőként) váltak magánnyugdíjpénztári taggá. A módosítás az időközben nyugdíjassá vált, volt pénztártagokra is vonatkozik.** Végül is többé-kevésbé érvényre jut a normajáradék intézménye, ha nem is így nevezik, és nem is lehet rá előre bizton számítani.

A magánpénztári tagok számára azért nyitották meg újra a társadalombiztosítási rendszerbe való visszalépés lehetőségét, mert a pénzügyi válság alaposan megnyirbálta a magyar nyugdíjasszág vagyonát. A magánnyugdíjpénztárak 2008-ban több mint 420 milliárd forint befektetési veszteséget szenvedtek el, amely lenullázta, sőt negatívba vitte az előző tíz év befektetési nyereségét. A vagyonvesztés 2009 elején folytatódott, de az év közepére megállt.

A pénztárak befektetési eredményei egész működési idejük alatt általában gyengék voltak, de az évtized elején érvényesült gyors bérkiáramlásnak köszönhetően rendkívül dinamikusan gyarapították vagyonukat. 1998 és 2007 között a magánnyugdíjpénztárak évi átlagban 2% körüli reálhozamot értek el. A magánnyugdíjpénztárak 2008. évi vagyonnal súlyozott átlaghozama -20%-ra esett vissza, ennek nyomán a tízéves (1999-2008) átlagos reálhozam évi -0,6%-ra mérséklődött. **Ennek következményeit valójában részben az állami költségvetés állja a visszalépés ismételt megnyitása által.**

Kezdetben a magyar magánnyugdíjpénztárak portfóliójának 70-80%-a állampapírban volt, a részvények aránya tartósan 15% körül mozgott. 2007-től lehetőség volt, 2009-től pedig kötelező a választható portfólió bevezetése, ami lehetőséget ad magasabb hozamok elérésére, de egyúttal ez nagyobb kockázattal jár, és a nyugdíjkorhatár eléréséhez közel állók nem is választhatják. 2008-ban a tagság túlnyomó többsége automatikusan (mivel nem jelezte szándékát) a magas részvényhányadú növekedési portfólióba került besorolásra. 2008 végén a VPR-t bevezető pénztárak tagságának 1%-a a klasszikus, 13%-a a kiegyensúlyozott, 86%-a a növekedési portfólióban tartotta befektetéseit.

Egyet lehet érteni a PSZÁF értékelésével, miszerint – a tagok passzivitása miatt – a besorolás törvényi előírások szerinti meghatározása nehezen védhető, mert a vagyon destabilizálása mellett nagymértékű és véletlenszerű átrendeződéseket okoz a tagok vagyonában.³ **A magánnyugdíjpénztárak működésével kapcsolatosan a másik nagy problémát a magas működési és vagyonkezelési költségek jelentik.** A rendszer üzemeltetési költségei a tárgyévi tagdíjbefizetés százalékában az európai

³ A felügyelt szektorok működése és kockázatai PSZÁF 2009. május

országokhoz képest meglehetősen magasak, bár évről évre igen lassú mértékben csökkennek még 2008-ban is 5,2%-ot tettek ki, meghaladva az erre vonatkozó törvényi előírást.

A magán-nyugdíjpénztárak működésével kapcsolatos másik felmerülő költség a vagyonkezelési díj. A kétezres évek közepe óta folyamatosan csökken a vagyonkezelők által felszámított fajlagos vagyonkezelési díj nagysága, de ez rendkívül nagy differenciáltság mellett ment végbe, elsősorban a jogszabályi limiteknek, s nem a piaci versenynek köszönhetően.

Elsősorban a biztosítói kezelésű magánnyugdíjak fajlagos vagyonkezelői díjai voltak rendkívül magasak, elérték az 1%-ot, a banki kezelésűeké 0,7-0,6% között mozogtak, míg a munkáltatói és egyéb kezelésűeké 0,2-0,4%-ot tettek ki. 2008-ra az átlagos vagyonarányos vagyonkezelési díj 0,68% a magán-nyugdíjpénztáraknál és csak egy pénztár haladja meg a törvény által előírt 0,8%-os maximális határt. Ráadásul a fajlagos vagyonkezelési költség és a befektetések hozamszintje között nem tapasztalható pozitív korreláció.

Az ONYF egy százalék alatti működési költséggel üzemel a kiadási főösszeg százalékában kifejezve. Az adatok közvetlenül nem vethetők össze, de jeleznek némi hatékonyság különbséget. Az ONYF működési költségei irreálisan alacsonyak a költségvetési szigor következtében, a magánpénztárak esetében elég későn került sor a törvényi korlátozásra a költségek visszafogása érdekében, egyelőre részleges sikerrel.

A magán-nyugdíjpénztárak magas működési és vagyonkezelési költségeinek magyarázata – legalábbis részben – abban rejlik, hogy a legnagyobb pénztárak esetében a vagyonkezelő szolgáltatások vonatkozásában gyakorlatilag nem volt piaci verseny. A banki, biztosítói háttérrel működő pénztárak lefedik a piac több, mint 90%-át, ebből a körből kerülnek ki a legnagyobb pénztárak. Minden pénzügyi intézményi háttérrel rendelkező pénztár esetében a vagyont – csaknem kivétel nélkül – a saját pénzügyi csoportba tartozó vagyonkezelők kezelik, és ezek a piaci árnál magasabb vagyonkezelési díjak mellett is megtarthatták mandátumukat. (2009-től változik a helyzet, mert a biztosítók pénztári vagyonkezelésre vonatkozó jogosítványai megszűntek.) A piaci versenyárknál általában lényegesen magasabb vagyonkezelői díjak ezért is meglehetősen indokolhatatlanok voltak, mivel a befektetések legnagyobb részét a hazai állampapírok tették ki, amelyeknél különösen alacsonyak a piaci vagyonkezelési díjak.

A fenti problémákra reagálva a pénztári szabályozás valamelyest szigorodott: magán-nyugdíjpénztárak esetében 2008-tól legfeljebb 4,5% vonható le a befizetett tagdíjból működési és likviditási tartalékra. Ezt az előzetes adatok szerint nem sikerült betartani, mint a fentiekből is látszik. Ugyancsak korlátozásra került a vagyonkezelési költség, amely 2008 január 1-jétől nem haladhatja meg a tárgyévi átlagvagyont 0,8%-át.

„A jelenlegi pénztári rendszer költségoldalról nem transzparens. A tevékenységek nagyarányú kiszervezése következtében az alapító csoport szintjén nem láthatóak a költségek, mivel azokat a pénztárak, a vagyonkezelő és az adminisztrációs társaságok eredmény-kimutatásaiban eltérő szerkezetben jelennek

meg. A transzparenciát tovább csökkenti, hogy a pénztárak bizonyos költségeket más jogcímen, nem átlátható módon számolnak el, azaz ezek a kiadások meg sem jelennek a kimutatásokban. Ennek következtében a költségek valós megoszlása és a tevékenység nyeresége csak nagy vonalakban becsülhető.”⁴

A problémát az a közgazdasági nonszensz hozta létre, hogy a non-profit magánnyugdíj pénztárak erősen for-profit jellegű pénzügyi intézmények részei.

A kereskedelmi pénzintézetek nem engedhetik meg maguknak működési jellegükből adódóan, hogy ne realizáljanak szabadon kezelhető profitot, ezért a non-profit leánycégeknél ezt nem a szokásos csatornákon realizálják. A vagyonkezelő megválasztása és a vagyonkezelési díj mértéke körül kialakult feszültségek mérséklése érdekében módosításra került a pénztártörvény és 2007-től kötelező pályázati úton kiválasztani a vagyonkezelőt, a vagyonkezelési díjat pedig a törvény limitálja az éves átlagos vagyon százalékában.

Az MNB kritikájára adott egyfajta reakcióként fogható fel, hogy 2009-től kötelező jelleggel bevezetésre kerül az elszámoló egység-alapú nyilvántartás, amely remélhetőleg javítja a rendszer átláthatóságát és egyben nagyobb hozamteljesítményre ösztönzi a szolgáltatókat.

A törvényi szabályozásban tisztázatlan a későbbi szolgáltatás konkrét módja, mert a magánpénztárak nem kötelesek és a többségük nem is szándékozik járadékot fizetni.

A törvény lehetővé teszi, hogy a tag nyugdíjba vonulásakor az egyéni számlán felhalmozott tőkéjéből járadékot vásároljanak számára üzleti érdekeltségű biztosítótársaságtól. A biztosítótól vásárolt járadék költségeinek fedezetéről nem rendelkezik a jelenlegi törvény, félő, hogy ez további, a magán nyugdíj mértékét csökkentő tétel lesz. Ez idáig a nyugdíjkorhatárt elért pénztártagok esetében az egyösszegű kifizetés a jellemző.

A válság felszínre hozta a magánnyugdíj ág sérülékenységét. A gazdaság eredményes működése esetén a társadalom előregedéséből, a járulékfizetők számának csökkenéséből adódóan a majdani (vagy a már tényleges) nyugdíjasok számára viszonylagosan kockázatosabb a felosztó-kirovó ág szolgáltatásainak alakulása (a kiadások mérséklésére az állam folyamatos szigorításokra kényszerülhet), viszont krízis helyzetben a magán ágak átmenetileg jobban megrendülhetnek, mint a klasszikus társadalombiztosítás.

⁴ Dr. Czajlik István – Szalay György: A magánnyugdíjpénztárak működése és szabályozása. MNB tanulmányok 2006/48. 52. oldal

3.4. Önkéntes nyugdíjpénztárak

A több pillérű nyugdíjrendszer, illetve az állampolgári öngondoskodás kialakításának jegyében először **a harmadik pillér**, az önkéntes nyugdíjpénztárak létrehozására nyílt mód. A pénztárak száma gyorsan nőtt 1994 és 1997 között, ezt követően egyre jelentősebb koncentráció következett be. A pénztárak működtetése csak bizonyos taglétszám felett rentábilis, különösen feszítő probléma ez a hozamok csökkenésének időszakában. 2008-ra 66 önkéntes nyugdíjpénztár működött, közülük az öt legnagyobb kezelte a teljes vagyon 56%-át és hozzájuk tartozott a tagság 64%-a. Tehát esetükben a koncentráció valamivel alacsonyabb, mint a kötelező pénztárak esetében. A tagság folyamatosan gyarapodott, bár csökkenő dinamikával, 2008-ban azonban 1%-kal csökkent. A vagyon gyarapodásának üteme is lassult 2007 végéig, majd csökkenésbe váltott melynek fő oka a hozamok visszaesése. A tagok egy része – jelenleg több mint 300 ezer fő – munkahelyének elvesztése, megélhetési gondjai, illetve az alacsony hozamok miatt szünetelteti tagdíjbefizetéseit.

Az önkéntes nyugdíjpénztárak esetében 2007-től a befizetett munkáltatói hozzájárulás adómentes felső határa a minimálbér 50%-ára mérséklődött a korábbi 100%-ról. Az önkéntes pénztárak esetében is korlátozásra került a levonható működési és likviditási tartalék mértéke, továbbá az elszámolható vagyonekezelési költség.

Az önkéntes nyugdíjpénztárakban 10 évi tagság után lehetséges a hozamok adómentes kivétele. Ezzel a lehetőséggel széles körben éltek a pénztártagok, sőt sokan még a befizetett tőkét is kivették az adóteher lerovása mellett. A munkáltató által fizetett tagdíj a nehezebb anyagi helyzetben lévők számára egyfajta „talált pénz” még adóztatás mellett is.

Jelentős probléma az is, hogy a pénztárakba **alapvetően csak a munkáltatók teljesítenek befizetéseket**, melyek összege meglehetősen alacsony. A magánszemélyek részéről történő befizetések elsősorban a magasabb jövedelműekre jellemző, akik ezáltal hozzá tudnak jutni az állami kiegészítő részhez is. Az alacsony összegű befizetések alapján pedig csak nagyon alacsony összegű kiegészítő nyugdíjakra lehet majd számítani, ha egyáltalán eljutnak addig ezek a befizetések, hogy nyugdíj váljék belőlük.

A rendszer 21 év után adóztatás nélkül is biztosítja a tőke kivételét. **Hosszú távon ezért féltő, hogy a rendszer nem alkalmas az egész munkaviszonyban történő idő alatti takarékoskodásra, felhalmozásra az időskori ellátás biztosítása érdekében.** A tagok időnként felélhetik a pénztárban felgyülemelő megtakarításaikat, valójában csak a nyugdíjba vonulás előtti tíz-húsz év alkalmas a felhalmozásra. Ezt bizonyítják a PSZÁF megállapításai is, miszerint az önkéntes nyugdíjpénztárak által különböző jogcímenek történő kifizetések üteme gyorsul. A tagság 40%-a (a teljes vagyoni állomány 71%-a) volt már jogosult 2008 végére kifizetésekre. A múlt évben a jogosultak közel negyede csökkentette az önkéntes nyugdíjpénztárakban felhalmozott megtakarításait, s közülük mintegy egyharmad rész a tőkerészre is igényelt kifizetéseket, nemcsak a hozamokra.

Megteremtődtek a törvényi feltételei annak, hogy az EU nyugdíjalapjai Magyarországról is toborozhassanak tagokat, ami remélhetőleg a teljesítmények növelésére ösztönzi majd a hazai pénztárakat a verseny növekedése következtében.

3.5. Összefoglaló értékelés

Összességében a nyugdíjpénztárak eddigi működéséről elmondható, hogy annak rövidtávon kétségkívüli nyertese a bank és biztosítási szektor, amely rendszeres, stabil, kockázatmentes bevételekre számíthat a pénztárakon keresztül, s ebből megfelelő technikákkal akár át is szívhat forrásokat a pénzügyi csoport számára. A nyugdíjpénztárakban felhalmozott megtakarítások jelen vannak a tőkepiacon, különösen az államadósság finanszírozásában, ami pozitív hatásokkal jár.

A költségvetés folyamatosan pótolja a kötelező magán-nyugdíjpénztárak számára befizetett tagdíj nagy részét a társadalombiztosítási ág számára a törvényi előírásoknak megfelelően. Ez az összeg tavaly már 330 milliárdot tett ki.

A vegyes nyugdíjrendszerben érdekelt népesség nagyfokú apátiával viseltetik a történések iránt. A nyugdíjrendszernek hosszú távon stabilnak, kiszámíthatónak és átláthatónak kellene lennie, de nem az. A felosztó-kirovó rendszer szabályai több hullámban lényegesen változtak, miközben a magánnyugdíj pénztárakban felgyűlő megtakarítások majdani felhasználhatóságának gyakorlata sem ismert.

A bonyolult és gyakran változó szabályozási elemek távlati hatásait még a szakértők sem tudják megbízhatóan prognosztizálni, a rendszer alanyai pedig nem értik az egészet. Szociológiailag bizonyított és közismert tény, hogy az egyének időbeni előrelátási képessége általában igen gyenge (és erősen kapcsolódik az iskolázottsághoz). Ennek alapján nem lehet csodálkozni azon, hogy a nyugdíjrendszerrel kapcsolatos állampolgári ismeretek meglehetősen gyérek.

A kutatás lezárulta után kerültek elfogadásra a nyugdíjrendszer – ezen belül is a kötelező magánnyugdíj rendszer további változtatására vonatkozó jogszabályok. Az 1997. évi LXXXII. számú pénztár törvény sokadszori módosítása ismételten lehetővé teszi az 52 éven felüliek számára a társadalombiztosítási ágba történő visszatérést 2009 végéig, bizonyos feltételek esetén. E fontos, lényeges lehetőség mindössze fél évig áll fenn, de sajnos kommunikációja igen halk, kérdéses, hogy eljut-e az érintettekhez. A kötelező magán-nyugdíjpénztáraknak ugyan minden érintett tagjukat értesíteni kell a lehetőségről. Ez azonban nem biztos, hogy elégséges figyelem felhívás, mint azt a tanulmány második részében szereplő felmérés eredményei alátámasztják.

A magánnyugdíj-rendszer jövője állandó vita tárgya. Az év decemberében várhatóan elfogadásra kerülő új törvényjavaslat átalakítaná a szervezeti-intézményi kereteket és szabályozná a járadékszolgáltatás mikéntjét. Egyes álláspontok szerint a rendszert meg kellene szüntetni, más kevésbé radikális nézetek szerint további finomítására lenne szükség (ennek felel meg a legújabb említett törvényjavaslat).

3.6. A korábbi felmérések főbb megállapításai

A PSZÁF már korábban is finanszírozott kutatásokat az állampolgárok nyugdíjrendszerről való tájékozottsága, érdeklődése tárgyában.⁵ Egy korábbi kutatás is meglehetősen elkeserítő megállapításokra jutott.

A TÁRKI által 2006 júliusában, a 18-62 év közötti budapesti lakosság körében lebonyolított felmérése szerint, amely 449 főre kiterjedő válaszmintát eredményezett az alábbi főbb megállapítások tehetők:

- A népesség vizsgált része többé-kevésbé ismeri az öngondoskodási formákat, de nem tudatosan mérlegelve választ közülük.
- A megkérdezettek általában nem maguk hozzák döntéseiket a magánnyugdíjpénztárakba történő átlépésről.
- A nyugdíjrendszerről és saját várható nyugdíjas létükről korlátozott és esetenként téves ismeretekkel rendelkeznek.
- A fiatalabb korosztályok kevesebbet várnak a nyugdíjrendszertől, de tagjai többféle pénztárnak.
- Az idősebbek viszont nem néznek szembe az emelkedő várható élettartammal, és alacsony megtakarításokat vállalnak nyugdíjuk kiegészítése érdekében.
- Az emberek öngondoskodására való számítása a nyugdíjas időszakra meg nem engedhető optimizmus a döntéshozók részéről.

Jelen kutatásunk és a fent említett Ágoston – Kovács féle kutatás nem vethető össze egymással a számszerű eredmények tekintetében, mert eltérő kiterjesztésű mintán, más módszerrel készült, de annyi tanulság levonható az összehasonlításból, hogy az eltelt néhány év alatt nem javult a népesség nyugdíj tudatossága, az öngondoskodással kapcsolatos aktivitása.

A témában nemcsak tudományos igényű felmérések, hanem **közvélemény-kutatások** is készültek. Megdöbbentő eredményekre vezetett az egyik legfrissebb, melyet az OTP Pénztárak készítettek – a Medián közreműködésével – a fiatalok (16-35 évesek) körében. Eszerint a fiatalok 20%-a tekinthető csak komoly öngondoskodónak. Jelentős részük nincs tisztában, hogy miként fogják majd megállapítani nyugdíját (ha a ma ismeretes szabályok maradnak). Sokan még most is az utolsó öt évből számított nyugdíjat vélik igaznak. Tudásuk nem terjed ki az alapvető nyugdíjrendszerrel kapcsolatos instrumentumon megkülönböztetésére sem.

A fiatalok egy része nincs olyan anyagi helyzetben, hogy áldozni tudjon a nyugdíjas kori öngondoskodásra. Más részük inkább preferálja a jelen idejű fogyasztást a távoli jövő érdekében történő felhalmozással.

⁵ Ágoston Kolos Csaba-Kovács Erzsébet (2007): A magyar öngondoskodás sajátosságai Közgazdasági Szemle, 2007 június

4. A MAGÁN-NYUGDÍJPÉNZTÁRI TAGOK KÖRÉBEN VÉGZETT KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁS EREDMÉNYEI

A kötelező magánnyugdíj-pénztárak tevékenységének színvonala alapvetően befolyásolja a tagok jövőbeni jövedelmeit, életkörülményeit és – a legtágabb értelemben vett – életkilátásait. E konstrukció társadalmi beágyazottsága Magyarországon (a törvényi szabályozás mikéntje miatt) rendkívül széles, hiszen a rendszer közvetlen érintettjeinek száma mintegy 2,9 millióra, a családtagként közvetetten érintettek száma még ennél is nagyobbra tehető. A magánnyugdíjpénztári rendszer egészének illetve az egyes pénztárak működése szempontjából nyilvánvalóan nem mellékesek a „keresleti oldal” azaz a pénztári szolgáltatásokat igénybe vevők véleményei és elképzelései. Márpedig a korábbi – a témát érintő – kutatások elsősorban a pénztárak működésére, illetve a várható nyugdíjak meghatározására koncentráltak s csak perifériálisan foglalkoztak a pénztári tagok ismereteivel és elvárásaival. A nem reális elvárások – éppen a pénztárak magas fokú beágyazottsága miatt – a jövőben társadalmi-gazdasági feszültségekhez, megélhetési gondokhoz vezethetnek. E sajátos ellentmondás feloldására, azaz a pénztári tagok konkrét ismereteinek, elvárásainak és elképzeléseinek tesztelésére a GKI Gazdaságkutató Zrt. közvélemény-kutatást szervezett. Az adatfelvétel illetve az eredmények elemzésének kiemelt célja volt a magánnyugdíjpénztári megtakarítások után kapott járadékkal kapcsolatos várakozások számba vétele. Ez alapján ugyanis kijelölhetők a jövőbeni ügyfél-tájékoztató kampányok súlypontjai, másrészt a szabályozás továbblépési lehetőségei is behatárolhatók.

A terepmunka minősége és elvi megalapozottsága rendkívül fontos szerepet játszik a társadalomtudományi kutatások gyakorlatában. Az empirikus elemzések eszköztára meglehetősen széles, elviekben a lakosság körében végzett adatgyűjtés esetében többféle módszer is bevethető. A pályázati feltételek és a célszerűségi megfontolások áttekintése alapján egyértelmű, hogy a jelen kutatás információs bázisaként a legmegfelelőbb egy strukturált kérdőívvel operáló lakossági felmérés lehet.⁶

A tanulmány tárgyává tett jelenség – mint fentebb említettük - elég széles körű, az emberek jelentős részét érinti és az érintettek elhelyezkedése a társadalomban meglehetősen bonyolult képet mutat, ezért az empirikus elemzés módszereként a véletlen mintavételt választottuk. E metódus lényeges elméleti tulajdonsága, hogy – természetesen a megfelelő reprezentativitás biztosítása esetén – a magyarországi kötelező magánnyugdíjpénztárak tagjainak ismereteiről, véleményeiről és várakozásairól általános és átfogó kép nyerhető. Az elvégzett adatgyűjtés alapja a pontos statisztikai terminológia szerint rétegzett véletlen jellegű mintavétel volt - a

⁶ A kérdőíves vizsgálat – témánk szempontjából legfontosabb – előnyei, hogy egyrészt ez a módszer különösen alkalmas nagy alapsokaságok jellemzőinek leírására, másrészt, bizonyos tekintetben rugalmasságot biztosít, hiszen egy adott témáról több kérdés is feltehető. A kérdőíves módszer persze bizonyos merevséget is jelent, hiszen a kutatóknak nincs lehetőségük a közvetlen megfigyelésre, ami miatt akár fontos jelenségek is elsikkadhatnak. A jelen kutatás során azonban a realizálható előnyök számottevően meghaladják az esetleges hátrányokat.

nemek és lakóhely régiója szerinti rétegzést hajtottunk végre annak érdekében, hogy a kutatási eredmények megfelelő szinten általánosíthatók legyenek.

A felmérés során megcélzott alapsokaság valójában a magyarországi kötelező magán-nyugdíjpénztárak tagjainak köre, a GKI által elnyert pályázat országos szintű információgyűjtést és ezerfős mintanagyságot írt elő. Ezt teljesítendő, a kérdezőbiztosok az interjú elején egy szűrőkérdést tettek fel, ami a kötelező magán-nyugdíjpénztári tagságra vonatkozott. A nem pénztári tagok esetében a kérdőív kérdéseinek feltételére nem került sor, őket az adatfelvételi eljárás során egy hasonló tulajdonságú (azaz azonos nemű és lakhelyű) egyén megkeresésével „pótolunk”. E módszer alkalmazásával állt elő az ezerfős, csak magán-nyugdíjpénztári tagokat tartalmazó válasz-minta.

Az ezerfős mintanagyság statisztikai tulajdonságai s a hazai közvélemény-kutatások tapasztalatai alapján meglehetősen megbízhatónak minősül, s ugyanakkor a lekérdezéssel járó terhek nem haladták meg a kutatási kereteket. A felmérési eredmények értékelésekor arra törekedtünk, hogy az elemzési egységek - azaz azok a csoportok, amelyek tulajdonságát csoport szinten vizsgáljuk - elemszáma elérje a harmincat, ami elméleti statisztikai megfontolások illetve a szakirodalom ajánlásai szerint lényeges kritériumot jelent. Másrészt, az is fontos tényező, hogy e mintanagyság által biztosított mintavételi hiba értéke nem veszélyezteti a levont következtetések általánosíthatóságát.

A felmérés során alkalmazott kérdőív megszerkesztésekor nem a „nulláról” indultunk, figyelembe vettük illetve felhasználtuk Tóth István János: „A lakosság nyugdíjjal kapcsolatos megtakarítási tudatossága és hajlandósága” című kiadvány alapjául szolgáló adatgyűjtés során feltett kérdéseket⁷. Ez a felmérés részletesen foglalkozott a hazai lakosság nyugdíj célú megtakarításainak elemzésével. A kérdőív végleges formáját a próba-lekérdezések adatai és hasznosítható tapasztalatai alapján nyerte el.

Az interjúkészítés telefonos megkereséseken alapult. E módszer nyilvánvaló előnye – a számítógépes támogatás révén – a gyors lebonyolíthatóság, a viszonylag magas válaszadási hajlandóság és az a tény, hogy a válaszadó „nincs egyedül”, a kérdésekkel kapcsolatos esetleges kételyek vagy meg nem értések esetében a kérdezőbiztos segítségére is számíthatnak a megkérdezettek.⁸ Legfőbb hátránya a telefonon nem elérhető emberek mintába kerülésének lehetetlensége. Ez utóbbi hátrányt a kutatócsoport tagjai nem ítélték alapvetőnek és a kutatási cél elérését ab ovo lehetetlenné tévőnek. Az elérhető lehetséges előnyöket és hátrányokat gondosan mérlegelve, a telefonon keresztül történő adatgyűjtési módszer alkalmazása mellett döntöttünk.

⁷ E tanulmány az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet 2007-ben megjelent kiadványa.

⁸ A kérdezőbiztos alkalmazása a fent említetteken kívül is több előnnyel jár. A kérdezőbiztos nehezebb lerázni, mint egy személytelen kérdőívet a szemétesbe dobni. Emellett a kérdező „jelenléte” szignifikánsan csökkenti a „nem tudom”-ok és a „nincs válasz”-ok előfordulási gyakoriságát. A jelen vizsgálat alapjául szolgáló kérdőív meglehetősen hosszú és bonyolult volt. Az egyes kérdések értelmezéséhez, megválaszolásához – tapasztalataink szerint – bizony jól jött a kérdezőbiztosok segítése.

Az empirikus társadalomtudományi vizsgálatokkal szemben támasztott módszertani követelmények két legfontosabbikja: a megbízhatóság és az érvényesség.

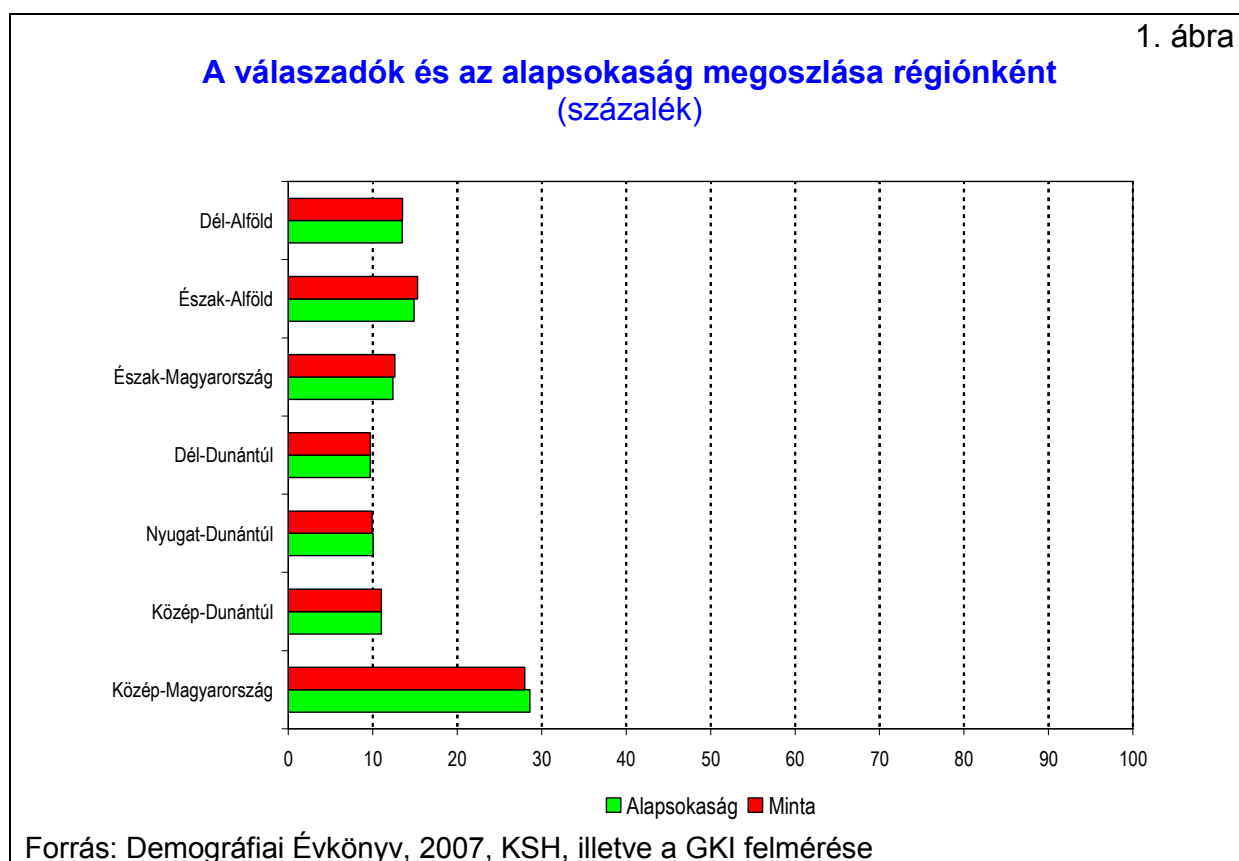
- A megbízhatóság lényegében azt jelenti, hogy ismételt lekérdezéseknél ugyanarról a jelenségről azonos vagy nagyon hasonló képet kapunk-e. Ennek tesztelése természetesen nem volt megoldható (hiszen e kutatás feltáró jellegű volt), de felhívjuk a figyelmet a fentiekben az alkalmazott minta nagyságáról, illetve a vizsgált minta statisztikai tulajdonságairól előadottakra.
- Az érvényesség azt jelenti, hogy egy-egy kérdés és válasz-skála valóban azt méri-e, ami a kutató célja volt. Az érvényességnek három mozzanata van: a tartalmi, a kritérium- és a fogalmi érvényesség. A tartalmi érvényesség tulajdonképpen egy értékelés arról, hogy egy-egy kérdés és az adható válaszopciók megragadják-e a vizsgálni kívánt jelenség teljességét. Ezzel kapcsolatosan elmondható, hogy az egyes kérdések válaszmegtagadási arányai igen alacsonyak, azaz a válaszadók nem „bírálták felül” a kérdőív szerkesztőinek munkáját. Másrészt, a korábbi, fentebb idézett vizsgálat ebben a tekintetben egyfajta „mankót” vagy „horgonyt” jelentett, ami a jelen vizsgálat tartalmi érvényességre mindenképp pozitív hatással volt. A kritérium-érvényesség vizsgálata arra irányul, hogy egy adott jelenség vizsgálatának eredményei – más forrásokkal összevetve – az elvárásoknak megfelel-e. E tekintetben is megnyugtató a kép – lásd a megbízhatóság kapcsán elmondottakat, hiszen e két jelenség tesztelése nagyon hasonlatos. Végül, a fogalmi érvényesség azt jelenti, hogy a vizsgálat során alkalmazott változók (kérdések) közül a logikailag összekapcsolhatók hasonló, összefüggést mutató eredményeket hoznak-e. Más szavakkal ez azt jelenti, hogy az egyes válaszadóktól kapott válaszok belsőleg, logikailag konzisztensek-e. Az eredmények bemutatásakor kiderül majd, hogy erre a kérdésre alapvetően igen a válasz. Az egymáshoz kapcsolódó, egymásra utaló kérdésekre adott válaszok megfelelő mértékű összefüggéseket mutatnak, miközben jelzik a tájékozottság meglehetősen alacsony fokát is.

A kötelező magán-nyugdíjpénztári tagok körében lefolytatott közvélemény-kutatás eredményeinek bemutatása az alábbi szerkezetet követi. Először a vizsgált lakossági minta legfontosabb tulajdonságait tekintjük át. Másodsor, a megcélzott válaszadói kör jellemző öngondoskodási stratégiáik elterjedtségét és sajátosságait vizsgáljuk. Harmadszor, a pénztárak és tagjaik kapcsolatrendszerét elemezzük (beleértve a befektetési portfóliókkal kapcsolatos tájékozottságot). Ezt követi a tagok pénztárakkal kapcsolatos elégedettségének bemutatása. Ezután a nyugdíjba vonulásra, a járadékszolgáltatásra vonatkozó várakozásokat és igényeket összegezzük. Végül, mintegy összegzésként a kötelező magán-nyugdíjpénztárak tagjainak egy lehetséges tipológiáját mutatjuk be.

A megkérdezés eredményeit tartalmazó részletes adatbázist függelékként csatoljuk.

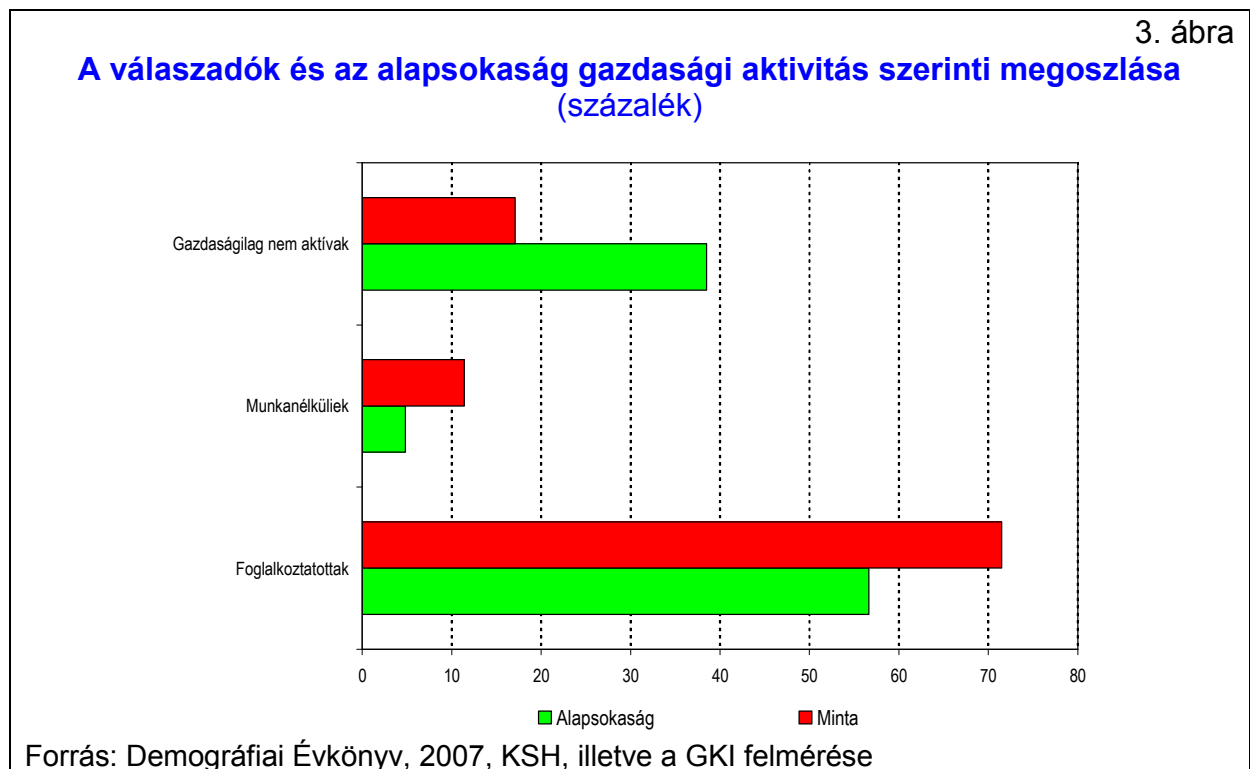
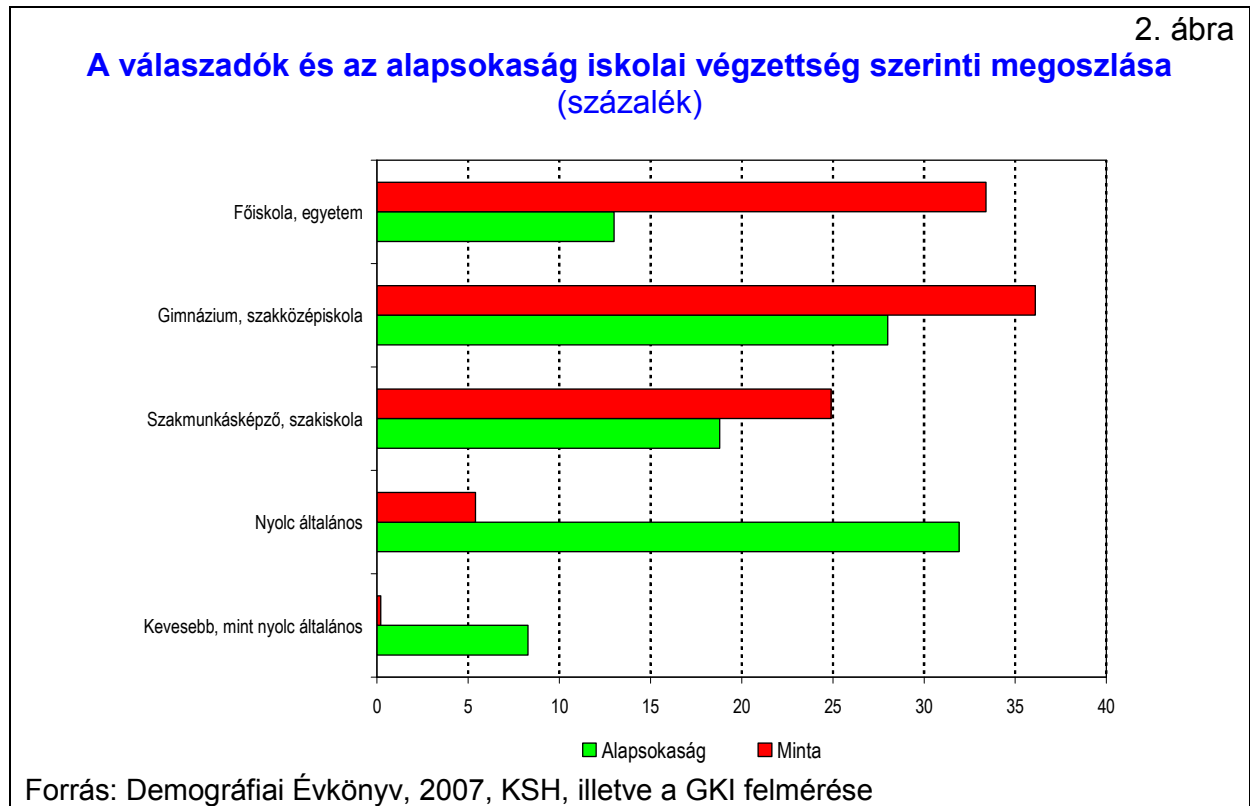
4.1. A minta szerkezete

Amint azt fentebb említettük, a jelen kutatás információs bázisaként használt lakossági megkérdezés alanyainak kiválasztása a mintavételi keretből (azaz 15-64 év közötti magyarországi lakosság alkotta alapsokaságból) rétegzett véletlen mintakiválasztással történt. A két rétegző tényezőt a nem, illetve a megkérdezett tényleges lakóhelyül szolgáló tervezési-statisztikai régió jelentett. Az alapsokaságban a férfiak és nők aránya 47,5% és 52,5%. A mintában ugyanez a két arány rendre 48,1% és 51,9%. Statisztikai értelemben e két megoszlás nem különbözik egymástól.

A válaszadói kör és az alapsokaság régiónkénti megoszlását bemutató ábrára nézve nem láthatók szembetűnő aránybeli különbségek. Mindemelllett a két sokaság régiónkénti megoszlásának egyezőségére vonatkozó statisztikai próba-eljárás, a homogenitás-vizsgálat is megnyugtató eredményt hozott: 5% szignifikancia-szinten a két eloszlás egyezőségére vonatkozó hipotézis nem cáfolható. Ami más szavakkal azt jelenti, hogy **a következőkben elemzett minta valójában a nemek és a régiónkénti megoszlások esetében arányos rétegzés eredményei**, azaz a mintabeli és a sokasági arányok olyannyira hasonlítanak egymásra, ami a kapott eredmények általánosíthatóságát egyáltalán nem gátolja. (A bemutatott jellemzők természetesen az alapsokaság egészére vonatkoznak, de feltesszük, hogy a kötelező magán-nyugdíjpénztári tagok csoportja se a nem, se a lakóhely szerinti megoszlást illetően sem különböznek az alapsokaságtól.)

A válaszadói mintába került személyek 28%-a községekben, 29%-a városokban, 24%-a megyei jogú városokban és 19%-uk a fővárosban lakik. Ezek az arányok sem térnek el lényegesen a munkaképes korú magyar lakosság településszerkezeti megoszlásától.

A válaszadók iskolai végzettség szerinti megoszlása azonban szignifikáns módon eltér az alapsokaság megfelelő arányaitól. Az ábrán jól látható, hogy a nyolc általánost vagy még ennél is kevesebbet végzetek aránya a válaszadók által alkotott mintában a valóságnál jóval kisebb. Ezzel szemben a többi végzettségi csoportban a mintabéli reprezentáció az alapsokaságban tapasztalhatónál jóval erőteljesebb. Különösen erős a diplomások túlreprezentáltsága.

13.sz. táblázat

**A válaszadók megoszlása foglalkoztatottsági státuszuk szerint
(százalék)**

Munkaviszonyban áll	63,5
Egyéni vállalkozó	5,6
Társas vállalkozás tagja	2,4
Munkanélküli	11,4
Gyesen, gyeden, gyeten van	12,8
Egyéb	4,3
Összesen	100,0

Forrás: a GKI felmérése

A gazdaságilag aktívak a mintában (83%) jóval magasabb arányban fordulnak elő, mint a valóságban, azaz az alapsokaságban⁹ (61%). Erről a jelenségről elmondható, hogy egyáltalán nem hátrányos az elemzés tárgya szempontjából, mert témánk erősen kötődik a foglalkoztatáshoz, hiszen a járulék-fizetésen keresztül lehet jogosultságot szerezni a magán-nyugdíjra. Mindebből természetesen következően **a gazdaságilag nem aktív csoportok reprezentáltsága a valóságnál kisebb.**

14.sz. táblázat

**A foglalkoztatott vagy vállalkozó válaszadók megoszlása foglalkozásuk,
beosztásuk szerint
(százalék)**

Felsővezető, igazgató	4,6
Középvezető, egyéb vezető	6,2
Önálló értelmiségi	3,5
Alkalmazott értelmiségi	42,0
Irodai alkalmazott	10,3
Egyéb szellemi nem irodai dolgozó	5,0
Cégtulajdonos, vállalkozó	6,3
Képzett munkás, munkafelügyelő	15,2
Szakképzetlen fizikai munkás	6,7
Önálló mezőgazdasági termelő	0,2
Összesen	100,0

Forrás: a GKI felmérése

⁹ Az alapsokasági adatok forrása KSH honlapján található STADAT-adatbázis.

A legnagyobb foglalkoztató ágazatok közül az ipar egyértelműen alulreprezentált (a valóságban a dolgozók csaknem 27%-át foglalkoztatja), de a kereskedelem és a költségvetési szféra reprezentációja megfelelő. A kisebb ágazatok közül lényegesen alulreprezentált a gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatások (az új TEÁOR szerint az adminisztratív jellegű szolgáltatások).

15.sz. táblázat

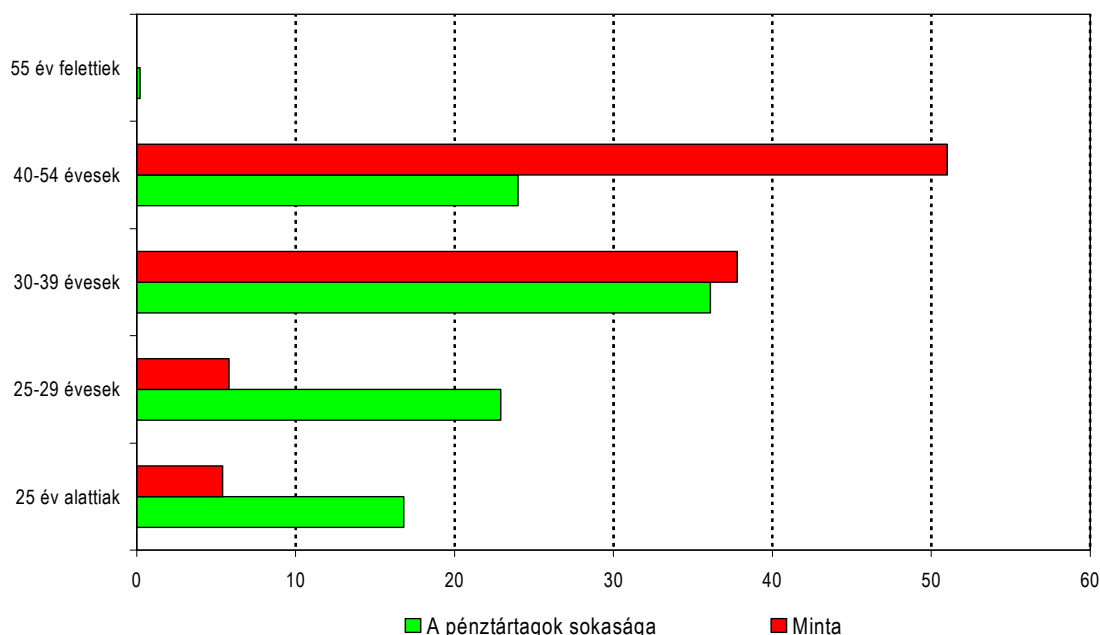
A foglalkoztatottak megoszlása munkahelyük ágazati hovatartozása szerint (százalék)

Mezőgazdaság	3,9
Ipar	14,1
Építőipar	3,6
Kereskedelem	14,1
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	4,5
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	3,2
Pénzügyi szolgáltatás	5,2
Gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás	1,1
Közigazgatás, védelem, társadalombiztosítás	6
Oktatás	24,1
Egészségügy, szociális ellátás	9,8
Egyéb szolgáltatás	10,3
Összesen	100,0

Forrás: a GKI felmérése

4. ábra

A válaszadók és a kötelező magán-nyugdíjpénztári tagok megoszlása korcsoportonként (százalék)

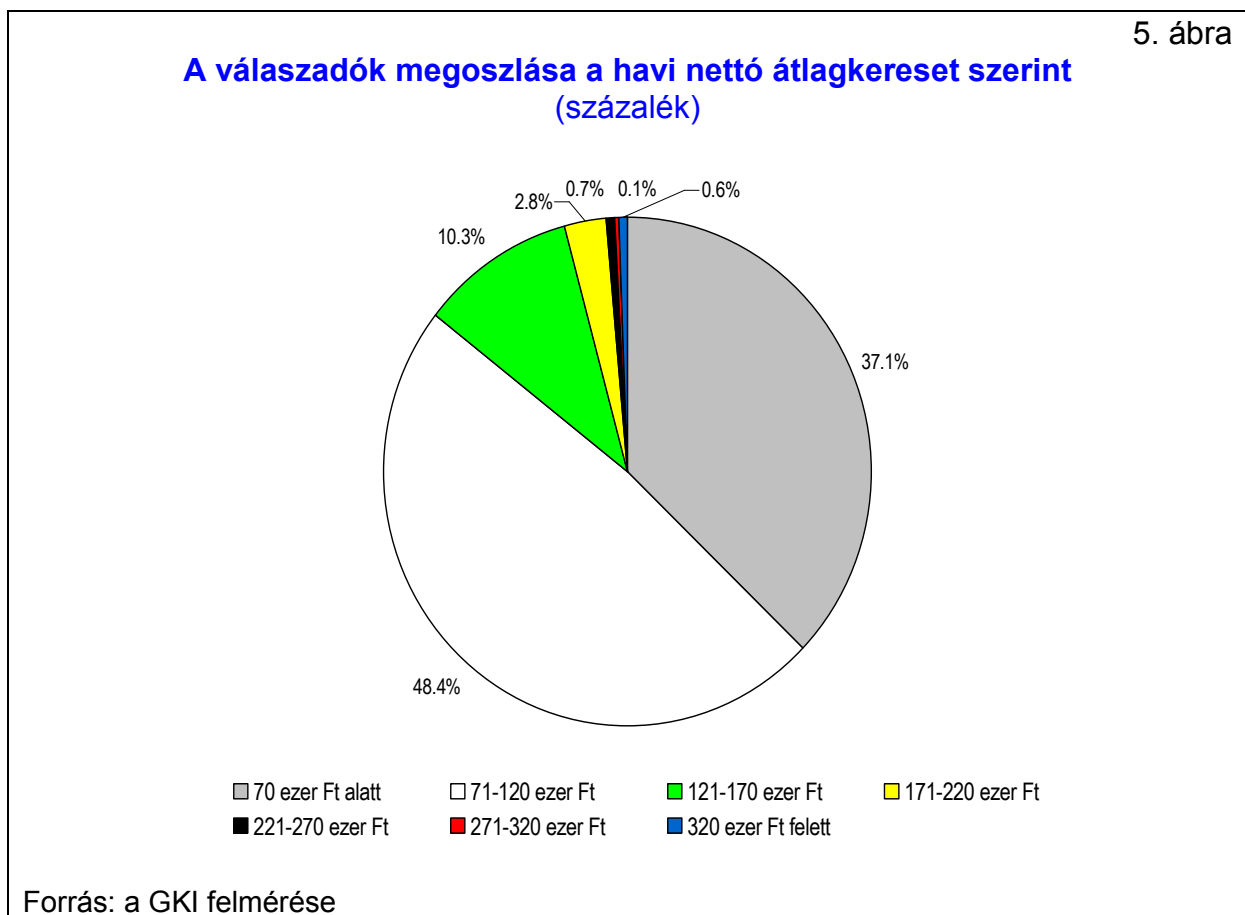

Forrás: Pénztárak Központi Nyilvántartása, illetve a GKI felmérése

A megkérdezettek 2%-a él egyedül, 9%-uk, két, 25%-uk három-, 42%-uk négyfős háztartásban, végül 22%-uk él legalább ötödmagával. Az egyszemélyes háztartások súlya a mintában a valóságosnál jóval kisebb.

A mintába került válaszadók életkor szerinti megoszlása szignifikánsan különbözik a kötelező magán-nyugdíjpénztárak tagjainak életkori megoszlásától. Az elemzett mintában a fiatalabb korosztályok mind a 20 év alattiak, mind a 20-29 évesek szignifikánsan alulreprezentáltak s ugyanez igaz a 60 év feletti idősebbekre is. Ennek logikus következményeként a középgenerációk a mintában túltreprezentáltak. 55 év feletti válaszadó nincs a mintában az ő előfordulásuk csak néhány ezerre tehető a pénztártagok között az PSzÁF nyilvántartása szerint. Vélelmezhetően az induláskor belépett 45 év feletti egy része már a korábbi visszalépési lehetőségek alkalmával módosította döntését.

A mintába került s a felmérés időpontjában dolgozó személyek nyilatkozatai alapján a nettó havi átlagkereset körükben 111 ezer forint. A KSH adatai szerint 2009 márciusában ugyanennek a mutatónak a nemzetgazdasági átlaga 123,3 ezer forint¹⁰.

A vizsgált mintáról összességében elmondható, hogy legfontosabb tulajdonságai tekintetében egyértelműen, más fontosabb sajátosságait illetően többé-kevésbé adekvát módon reprezentálja az alapsokaságot. A minta és a vizsgált elemzési egységek elemszáma korrekt, a mintanagysághoz kapcsolódó

¹⁰ Forrás: Létszám és kereset a nemzetgazdaságban, 2009. március, KSH

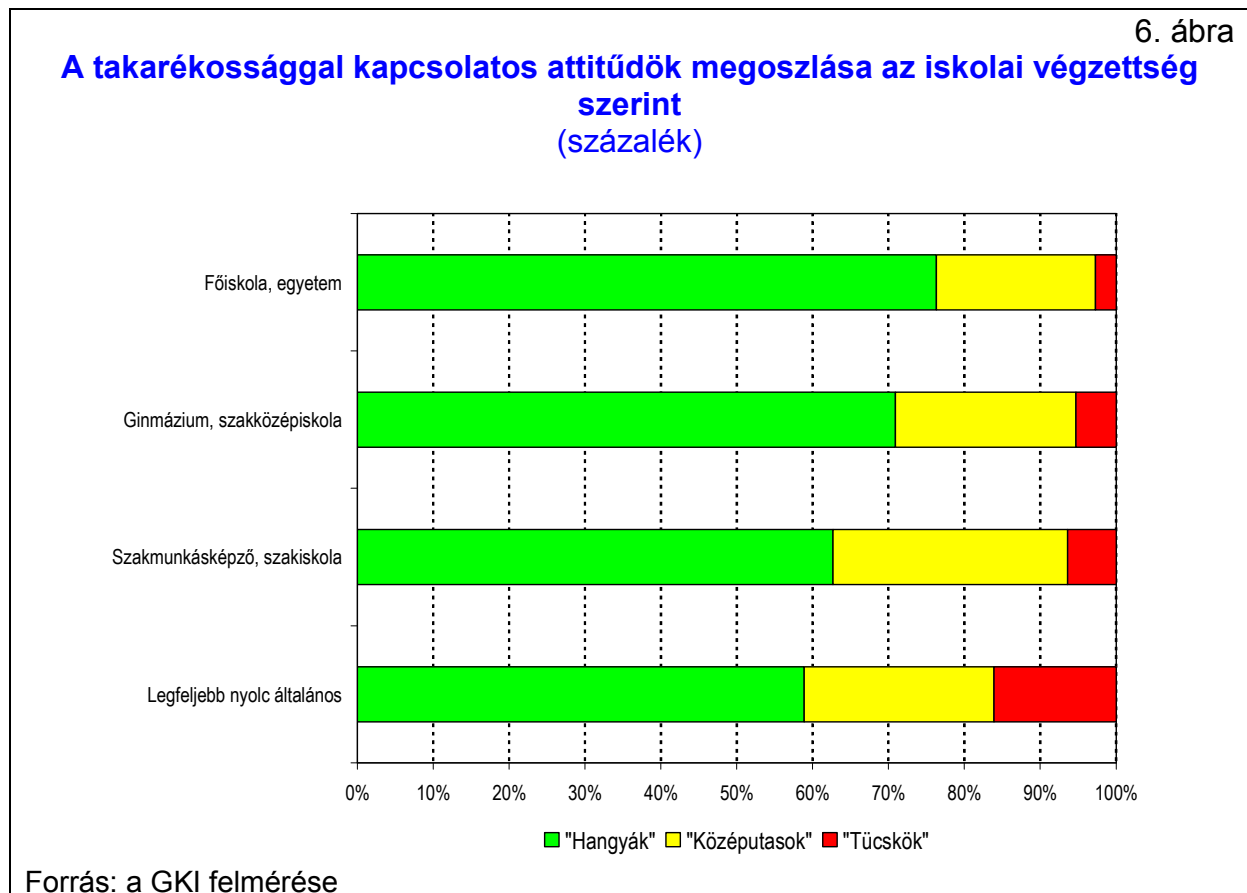
matematikai-statisztikai kritériumoknak megfelel. A minta belső szerkezetének a valóságostól való eltérései az alkalmazott elemzési technikákkal (az elemzési egységekre vonatkozó adatok összehasonlításával) jórészt csökkenthetők illetve korrigálhatók.

4.2. Öngondoskodási stratégiák

A kérdőíves felmérés során elsőként a takarékosággal kapcsolatos lakossági attitűdöket teszteltük. Három állítást, azaz három különféle „viselkedési sablont” fogalmaztunk meg, s arra kértük a válaszadókat, hogy válasszák ki, melyikkel értenek egyet leginkább. A három állítás az alábbi.

1. Akármennyit is keres az ember, sokat vagy keveset, mindig tegyen félre valamennyit a jövedelméből.
2. Az ember csak akkor tegyen félre, ha nem kell hozzá megszorítani a nadrágszíjat.
3. Nem sok értelme van takarékoskodni, az ember, amíg teheti, éljen jól.

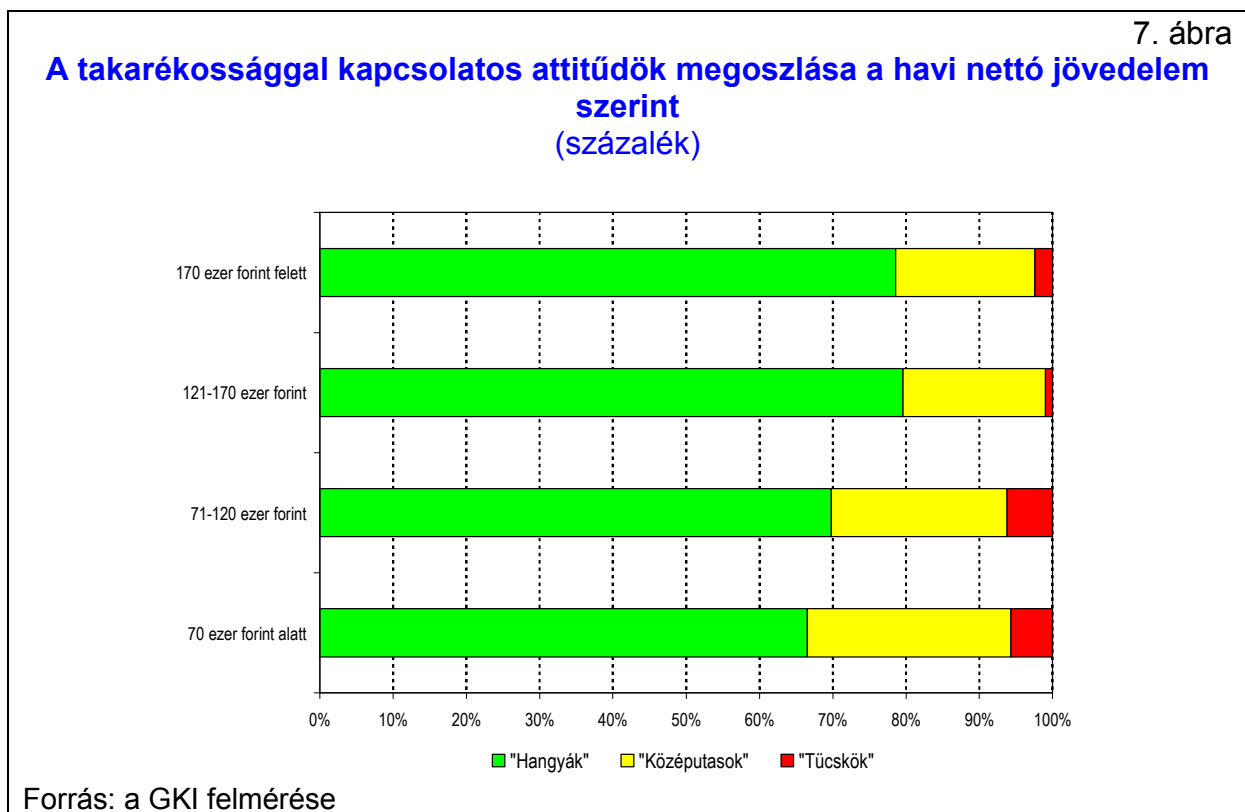
Az első mondattal egyetértőket „hangyáknak”, a harmadikkal szimpatizálókat „tűcsköknek”, míg a másodikkal azonosulókat „középutasoknak” nevezhetjük. **A magyar társadalom – általánosságban – fontosnak tartja a takarékoságot, a pénzügyi tartalékok rendszeres képzését, hiszen a válaszadók 70%-a az első állítással értett leginkább egyet.** A második mintegy 25%-uk, a harmadikkal mindössze 5%-uk számára volt a leginkább vonzó.

A takarékosági hajlandóság és a legmagasabb iskolai végzettség szoros kapcsolatot mutat, amint azt a fenti ábra adatai plasztikusan mutatják. Ennek legalább két oka lehet, a magasabb végzettségűek időbeni előrelátó képessége fejlettebb, továbbá általában jövedelmeik is magasabbak, tehát inkább van miből megtakarítani.

A „hangya”-típus előfordulási aránya a legnagyobb a vállalkozások tulajdonosai vagy tagjai körében (76%), és ez az a kör is, ahol a „tücskök” aránya a legkisebb (3%). A munkaviszonyban állók inkább hajlandóak takarékoskodni, mint az ilyen-olyan okból inaktív személyek. A „tücskök” aránya kiemelkedően magas az egyéb inaktív státuszúak (azaz a nem regisztrált munkanélküliek és nem gyesen vagy gyeden lévő) körében (mégpedig 9%).

A munkahelyeken betöltött munkakörök szerint is érezhetők különbségek. A felső- és középvezetők 82%-a „hangya” és csak 1%-uk „tücsök”. Az értelmiségiek körében ugyanez a két arány rendre 73 és 4%, míg az egyéb szellemiek körében 68 és 6% - ez utóbbi csoport már az átlagnál már hajszálnyival a „tücsök”-attitűd felé mutat elmozdulást. A szakképzett és szakképzetlen munkások képezik a skála másik végét: körükben a „hangyák” és „tücskök” arányai 64 és 58, illetve 8-8%.

A megtakarításra irányuló törekvések intenzitása és a nettó havi jövedelem nagysága is mutat némi összefüggést – a „hangyák” aránya monoton módon nő a jövedelem növekedésével párhuzamosan. A „tücskök” aránya kissé cikkszabályban alakul, de azért az megállapítható, hogy az átlag alatti jövedelmet élvezők között szignifikánsan nagyobb ezek aránya, mint az átlag feletti jövedelmet realizálók körében.

Az életkor és a takarékosági hajlam nem mutat szoros összefüggést. Az mindenesetre feltűnő, hogy a 25 év alattiak 14%-ára jellemző a „tücsök”-attitűd. Ez az arány a mintaátlagnál és a többi korcsoportra jellemző aránynál is számottevően magasabb.

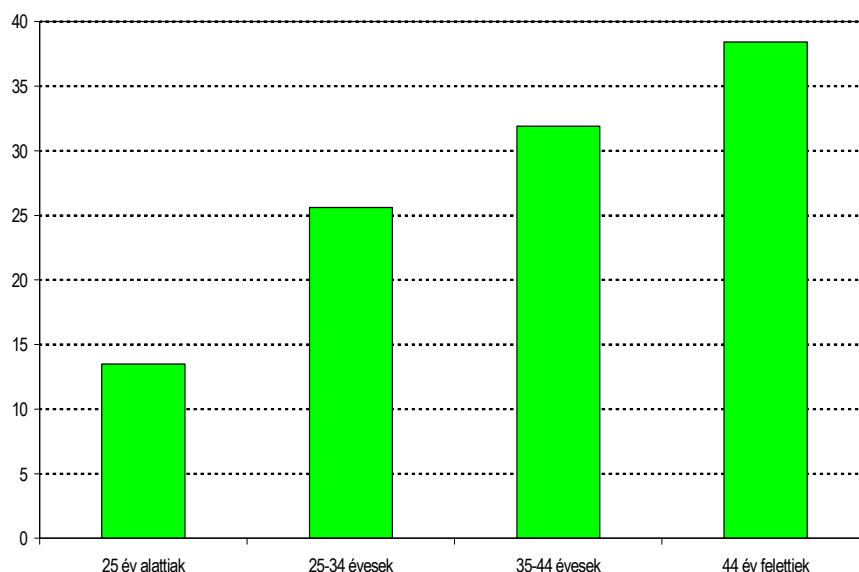
A munkahely ágazati hovatartozása szerint két szektor emelhető ki: elsősorban a mezőgazdaság és másodsorban a közszolgáltatások. Az ezekben az ágazatokban dolgozók az átlagnál jóval takarékosabbnak mutatkoztak. A mezőgazdaságban dolgozók között egyetlen egy „tücsök” sem található, a „hangyák” aránya pedig 79%.

A községekben élők általában nagyobb arányban törekednek a takarékoságra, mint a városokban és a fővárosban élők.

A megkérdezettek 68%-a jelezte, hogy semmilyen módon sem készül nyugdíjas éveire s csupán **32%-a tesz valamit az öngondoskodás érdekében. A helyzet valójában nem olyan rossz**, mint ahogy ez a két adat sugallja. Inkább arról van szó, hogy a válaszadók jelentős része nem tudott önállóan megfogalmazni olyan eszközt, ami a nyugdíjas létre történő felkészülést segíti. Annak ellenére sem, hogy valójában rendelkezik ezen eszközök egyikével vagy másikkal. A megtakarítás fogalmába sokan nem értik bele például az önkéntes nyugdíjpénztárban lévő pénzüket, ez a jelen felmérés eredményeiből egyértelműen kiderül. Az önkéntes nyugdíjpénztárak tagjainak 63%-a úgy nyilatkozott, hogy semmilyen módon sem készül nyugdíjas éveire, ami nyilvánvaló ellentmondás. (Ez még akkor is igaz, ha a tagok jelentős része valójában nem teljesít befizetést.) A kapott válaszok szerint az öngondoskodás eszközei nagyon sokak gondolkodásába még nem épültek be, másképpen fogalmazva nem váltak életük valódi részeivé.

8. ábra

A nyugdíjas éveire valamilyen módon készülő aránya az életkor szerint (százalék)

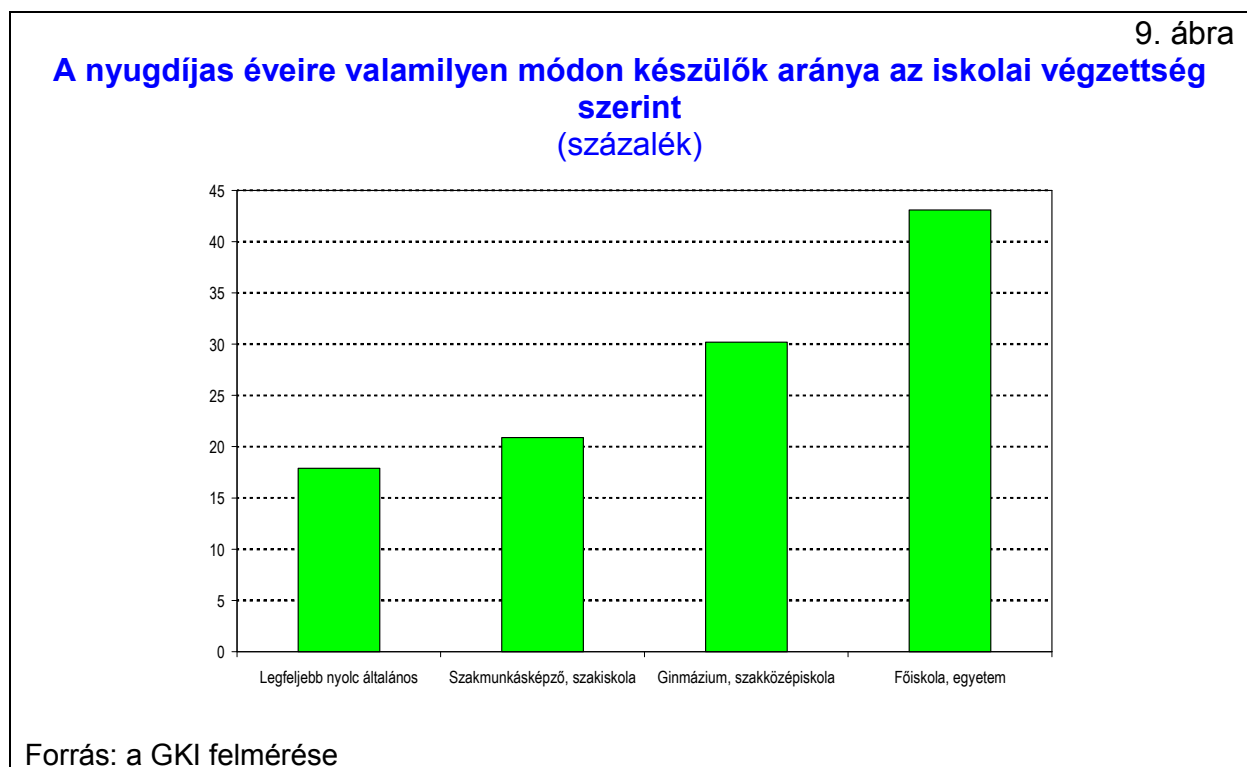

Forrás: a GKI felmérése

Az általánosságban vett takarékosági hajlam és az öngondoskodást jelentő eszközök alkalmazása között kitapintható az összefüggés: a „tücskök” mindössze 13%-a készül aktívan a nyugdíjazása utáni időkre, míg a „hangyák” 37%-a.

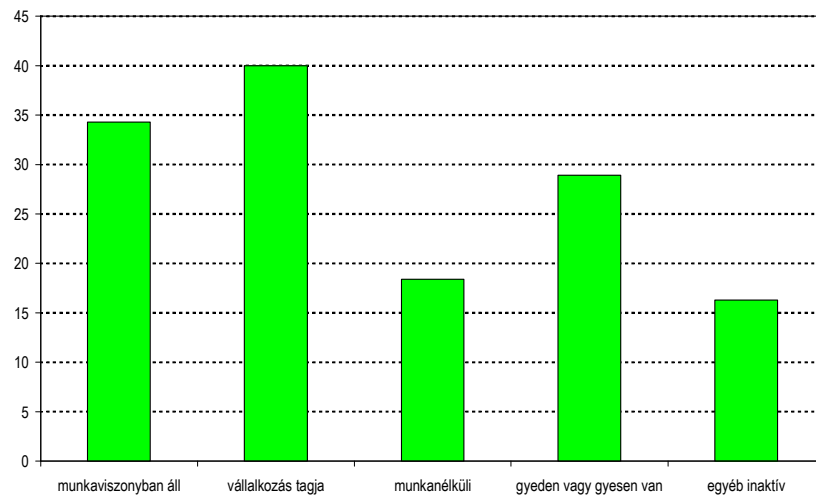
Szinte természetesnek mondható, hogy az egészen fiatalok (azaz a 25 év alattiak) között „nagyítóval kell keresni” a nyugdíjas évekre tudatosan készülőkét, hiszen nekik – a mai állapot szerint – még legalább 40 évük van a nyugállományba vonulás lehetőségéig. **Az életkor előre haladásával párhuzamosan egyre nő a valamilyen formában készülők aránya.** Az elemzés során vizsgált egyéni tulajdonságokat tekintve az életkori csoportok szerinti megoszlás bizonyult az egyik leginkább markánsnak a nyugdíjas évekre való felkészülés szempontjából: a legidősebbeket és a legfiatalabbakat tartalmazó korcsoportokat jellemző említési gyakoriságok hányadosa 2,84 – ennél magasabb rátát csak egyetlen más csoportosítási szempont esetében lehetett tapasztalni.

A legmagasabb iskolai végzettség és az öngondoskodási kultúra között is szoros az összefüggés. A szakmunkásképzőt, szakiskolát végzettek viselkedése e téren nem sokkal különbözik a legfeljebb nyolc általánost végzettekétől. A felsőfokú és a legfeljebb alapfokú végzettségűek megfelelő említési gyakoriságainak hányadosa 2,41.

A felmérés időpontjában dolgozók körében a nyugdíjas évekre való tudatos készülés aránya szignifikánsan nagyobb, mint az éppen nem dolgozók körében. Az előbbi csoporton belül is a vállalkozások tulajdonosai és tagjai „viszik a pálmát”, az utóbbi csoporton belül pedig a gyeden vagy gyesen lévők. A munkanélküliek és az egyéb inaktívak attitűdjei nagyon hasonlítanak egymáshoz.

A nyugdíjas éveire valamilyen módon készülők aránya a foglalkoztatási státusz szerint (százalék)

Forrás: a GKI felmérése

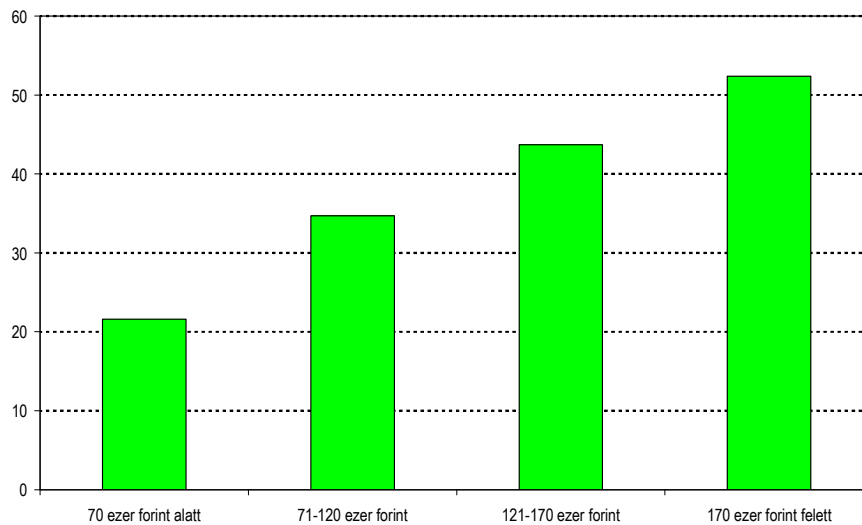
A foglalkoztatottak körében a munkaköri beosztás erősen meghatározza az öngondoskodási szándékokat. A közép- és felsővezetők 45%-a készül valamilyen módon nyugdíjas éveire, az értelmiségiek 38, az egyéb szellemiek 34, a szakképzett munkások 25 s a szakképzetlen munkások 15%-a. A legmagasabb és legalacsonyabb említési gyakoriság hányadosa ebben az esetben 3,0.

A magasabban iskolázottak nyilván szeretnék legalább részben megőrizni az aktív életkorban kialakított életmódjukat (kulturális, sport, utazási igények), ami kizárólag a nyugdíjból nem lehetséges.

A nemzetgazdasági ágazatok közül **a közszolgáltatások emelhetők ki**, ebben a szektorban 45% a nyugdíjas létre aktív módon készülők aránya. Valamivel a mintaátlag feletti arányt produkáltak még az üzleti szolgáltatások terén dolgozók is.

Az sem lehet igazán mellbe vágó, hogy **a havi nettó jövedelem nagysága és az öngondoskodási hajlam is szoros kapcsolatot jelez.** A jövedelem növekedésével párhuzamosan a nyugdíjas évekre történő aktív felkészülés említési gyakorisága is nő, még hozzá elég meredeken.

A nyugdíjas éveire valamilyen módon készülők aránya a havi nettó jövedelem szerint (százalék)

Forrás: a GKI felmérése

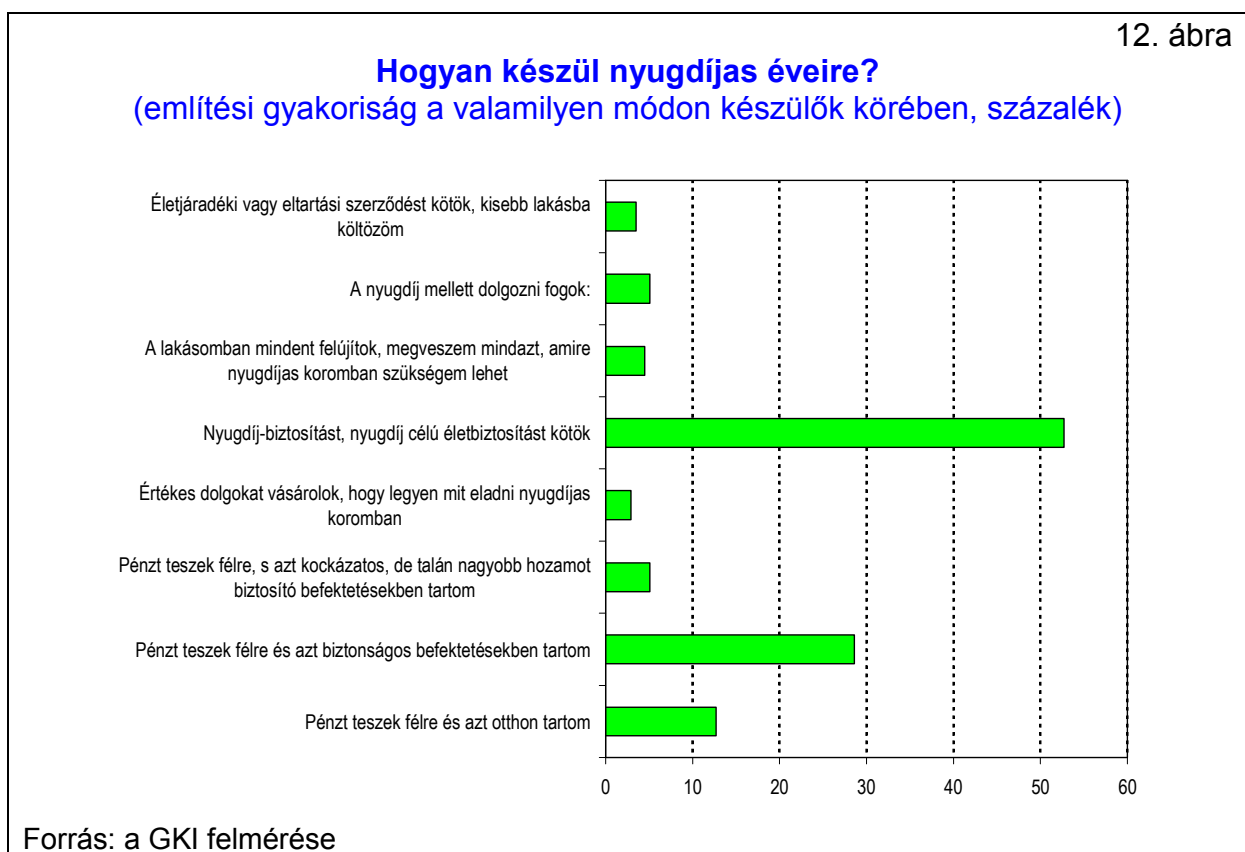
A Budapesten élők általában aktívabb magatartásról számoltak be (38%-uk készül valamilyen módon a nyugállományú évekre), mint a vidékiek. A községek attitűdje átlag körüli, a megyei jogú és az egyéb városokban lakók az átlagosnál passzívabb. Fentebb bemutattuk, hogy a községekben élők nagyobb arányban törekednek megtakarítások készítésére, mint a másik három vizsgált településtípusban lakók. A most prezentált eredményekkel a kép árnyalódik: a községek általában a leginkább takarékosak, de jóval kevésbé tájékozottak a nyugdíj célú megtakarításokról, mint a fővárosiak.

A tervezési-statisztikai régiók közül e téren a közép-magyarországi és a dél-dunántúli emelhető ki pozitív, míg a nyugat-dunántúli és az észak-alföldi negatív irányban.

A legnépszerűbb öngondoskodási eszköz – logikusan és értelemszerűen – **a nyugdíj-biztosítás illetve a nyugdíj célú életbiztosítás kötése**. E tényező említési gyakorisága a nyugdíjas éveikre tudatosan készülők csoportjában 53%. A 35 év felettek szignifikánsan magasabb arányban említették ezt a lehetőséget, mint a 35 év alattiak. A dolgozók ebben a tekintetben is aktívabbak a nem dolgozóknál. E forma a legnépszerűbb az egyéb szellemi dolgozóknál s a legkevésbé népszerű a vállalkozások tulajdonosainál és tagjainál. A nemzetgazdasági átlag feletti jövedelműek nagyobb arányban jeleztek ilyen irányú törekvéseket, mint az átlag alatti jövedelműek. A nem pályakezdőként magán-nyugdíjpénztári tagok körében a nyugdíj célú biztosítások kötése jóval elterjedtebb, mint a pályakezdők körében.

A második legvonzóbb lehetőség a válaszadók számára pénz félrerakása – valamely típusú pénzbeli megtakarításról számolt be a nyugdíjas életszakaszra valamilyen módon készülők 46%-a. Ez a csoport azonban korántsem homogén: vannak, aki otthon, vannak, akik biztonságos befektetésekből és vannak, aki kockázatos befektetésekből tartják pénzüket. **Az összes pénzt félre rakón belül**

29% a válaszdadás pillanatában otthon tartja megtakarítását. Ez ugyan csak a teljes sokaság mintegy 4%-át jelenti, s sajnos kifejeződik benne az így nyilatkozók bizalmatlansága a pénzügyi rendszerben s tágabb értelemben a társadalmi-gazdasági stabilitásban. Mindebben természetesen szerepe van a kibontakozott a gazdasági válságnak és annak következményeinek is. 2009 első hónapjaiban a médiában sokszor és hangsúlyosan szerepet kapott az államcsőd, a valutaválság lehetősége. Az emberek között és az interaktív médiában szélteben-hosszában terjedtek a rémhírek a bankbetétek lehetséges befagyasztásáról. Ezek a jelenségek minden bizonnyal jelentősen erodálták a befektetői bizalmat, s ezt mutatja a fent idézett adat is. Különösen gyakori ez a magatartásforma a legfeljebb nyolc általánost végzettek, a szakképzetlen munkások, az átlag alatti jövedelműek és a budapestiek (!) körében, miközben csak rendkívül alacsony arányban fordul elő a közép- és felsővezetők valamint a vállalkozások tulajdonosai és tagjai körében. Előbbiek számára valószínűleg gondot okoz a pénzintézetekben történő ügyintézés is.

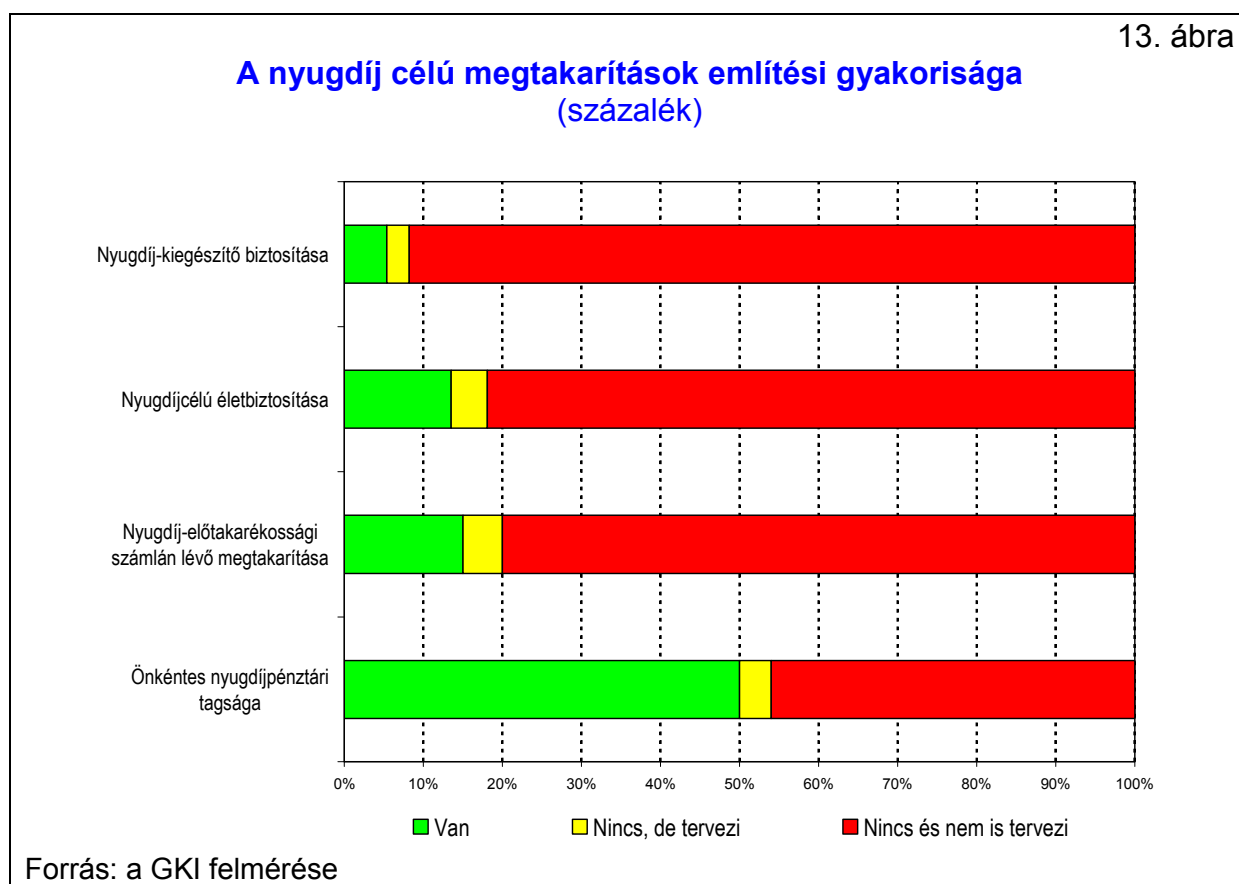
A megtakarítók legnagyobb csoportja (66%-uk) biztonságos befektetésekben tartja pénzét (garantált bankbetétekben, állampapírokban) s mindössze 12%-uk merészkedik kockázatosabb befektetési formákba (ez utóbbi két csoport között van némi átfedés). A kapott válaszokból kirajzolódik **a megkérdezettek alapvetően konzervatív, kockázat-kerülő befektetési magatartása**. A saját maguk által meghozott befektetési döntések során a legnépszerűbbek a likvid és védett pénzelhelyezési formák.

Az átlagosnál kockázat-kedvelőbbek a felsőfokú végzettségűek. A szakmunkások és az érettségizettek átlagnál jóval kevésbé azok, a legfeljebb nyolc általánost végzettek közül pedig egy sem számolt be ilyen befektetés meglétéről. Kiugróan magas

arányban kedvelik a kockázatot a 25 év alattiak – ez a tulajdonságuk nem csak az extrém sportok terén, hanem a felmérési eredmények szerint a pénzügyeikben is előjön. A kockázatosabb befektetéseket az átlagnál lényegesen magasabb arányban említették a megyei jogú városokban és különösen a fővárosban élők, miközben a községekben élők közül egy sem.

A nyugdíj melletti munkát csak mintegy minden huszadik válaszadó említette.

Ennek igen alacsony aránya összefüggésben lehet azzal, hogy a felmérés résztvevőinek véleménye szerint a nyugdíjba vonulásukkor átlagos életkoruk 64 év közelében lesz, ami a mai átlagos effektív korhatárnál mintegy 4 évvel magasabb kort jelent. A nyugdíj melletti munkát leginkább a közép- és felső vezetők, az önálló és beosztott értelmiségiek és az egyéb szellemiek tervezik, a fizikai dolgozók közül gyakorlatilag senki. A nyugdíj melletti munkával hasonló nagyságrendet mutat annak a törekvésnek az említési gyakorisága, hogy a nyugdíjas korban szükséges dolgokat minél előbb beszerezzék. A többi eszköz használata olyan alacsony arányú, hogy ezek részletezésétől e helyen eltekintünk.

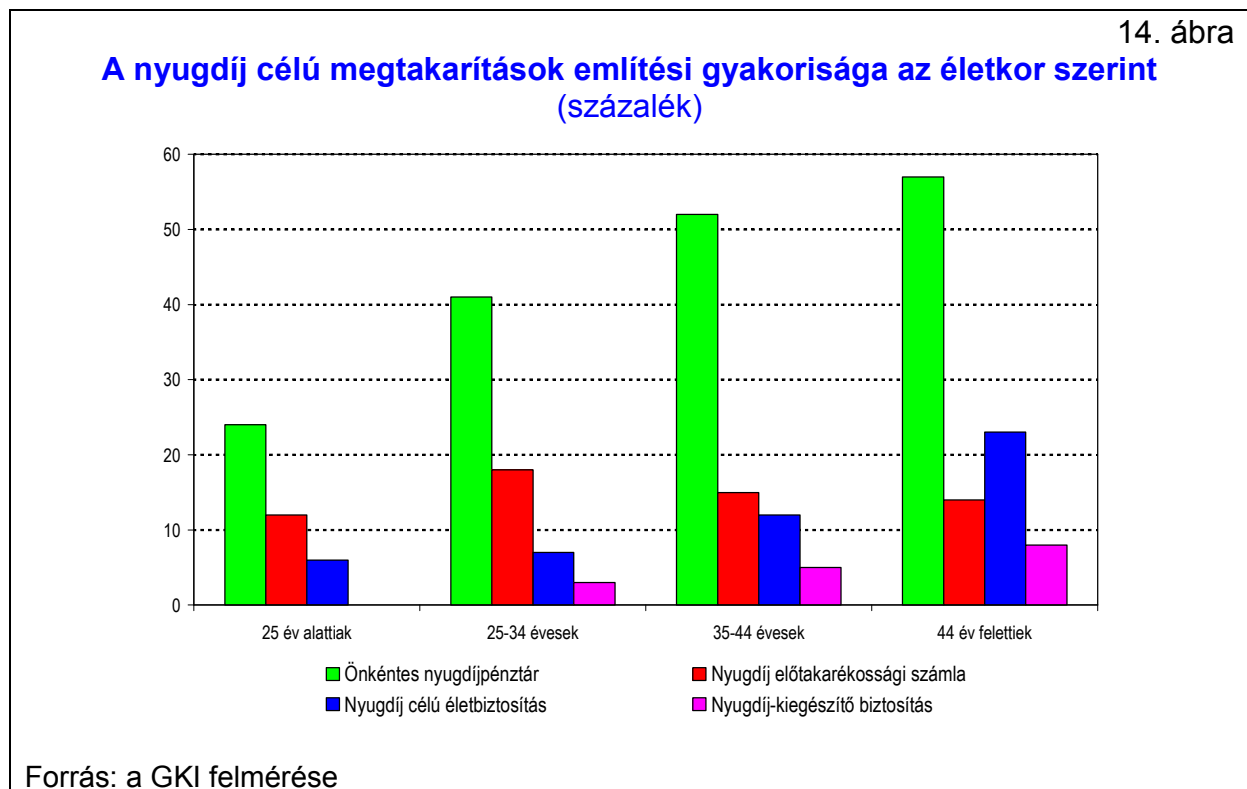

A Pénztárak Központi Nyilvántartásának adatai szerint a kötelező magánnyugdíjpénztárak tagjainak mintegy 52%-a egy önkéntes nyugdíjpénztárnak is tagja. Megkérdezésünk során ugyanerre az arányra 50% adódott, ami kedvező jel a felmérés érvényessége szempontjából, hiszen a két idézett szám eltérése statisztikai hibahatáron belüli. Az önkéntes pénztártagság gyakorisága az iskolai végzettség szerint képzett csoportok közül egyedül a legfeljebb nyolc általánost végzettek körében alacsony (37%).

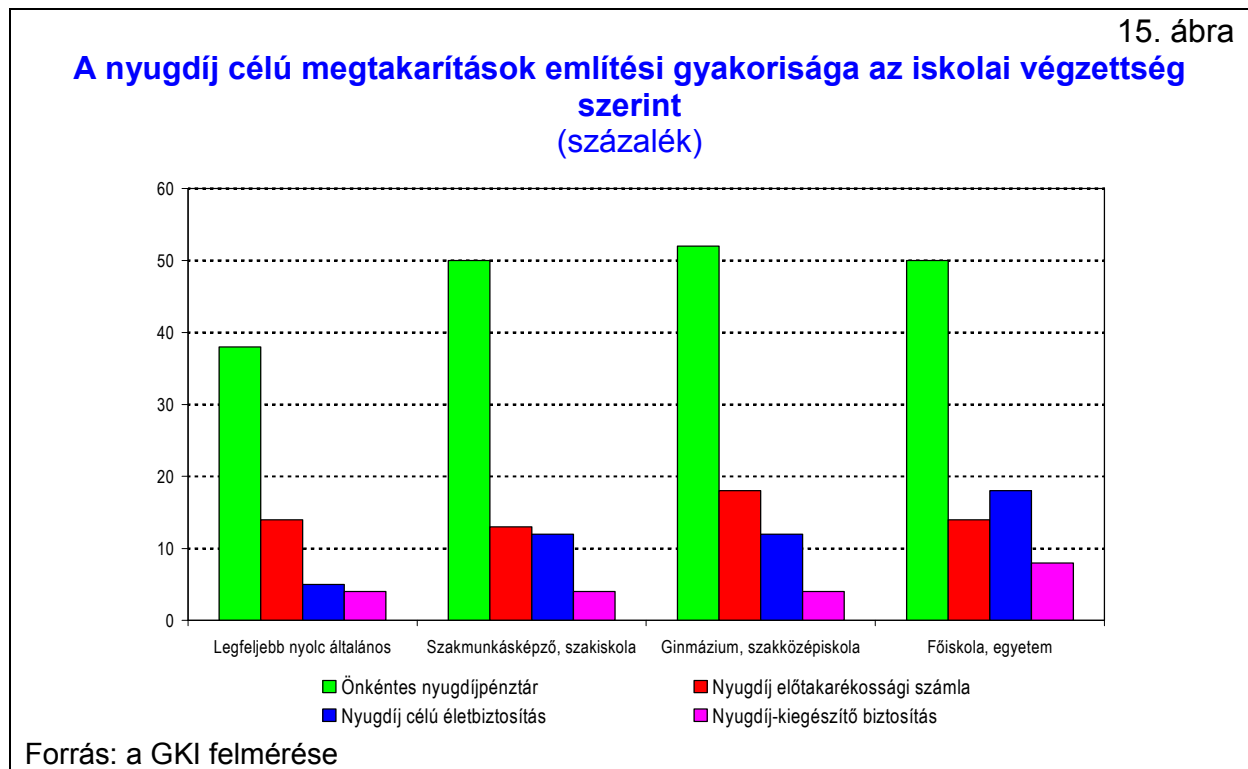
A munkanélküliek körében ugyanez az arány 40%, az egyéb inaktívak körében 30%. A rendszeres nettó jövedelem nagyságának növekedésével párhuzamosan – csaknem monoton módon – nő az önkéntes pénztártagok aránya is. S ugyanez a helyzet az életkor előre haladásával is: a 25 év alattiak 25%-a tag, a 45 év felettiak 57%-a. A nem pályakezdőként – azaz nem kötelező módon – magán-nyugdíjpénztárba belépők 90%-a egy önkéntes pénztárnak is tagja. A pályakezdők körében ugyanez az arány nem éri el a 30%-ot. **A jövőjükéről tudatosan, felelősen gondolkodni próbálók körében az öngondoskodási hajlam tehát nagyon erős, a kötelező magán-nyugdíjpénztárba „betereltek” között azonban lényegesen és egyértelműen kisebb.**

A felmérés időpontjában **nem önkéntes pénztártagok mindössze 8%-a tervezi jövőbeni belépését.** Ez a törekvés az átlagosnál jóval intenzívebb a diplomások, a vállalkozások tulajdonosai és tagjai, a 35 év alatti fiatalok és a 170 ezer forint havi nettó jövedelem felett keresők körében. Senki se akar a jövőben belépni a mezőgazdaságban dolgozók, illetve az egyéb inaktív státuszúak közül. (Utóbbiak nem is tudnának, mert általában még társadalombiztosítási járulékokat sem fizetnek.)

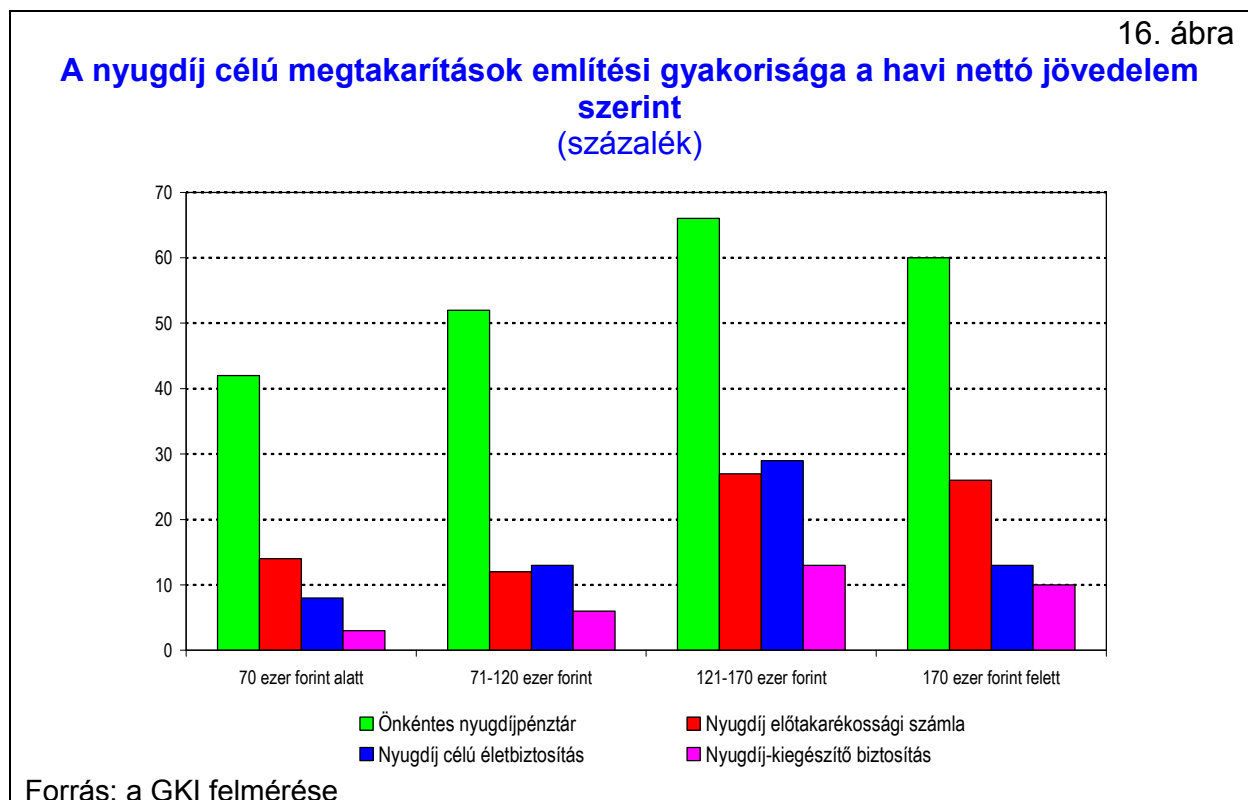
A másik három nyugdíj célú elő-takarékosságot megtestesítő forma lényegesen kevésbé népszerű az önkéntes nyugdíjpénztárnál. A nyugdíj-előtakarékossági számlán lévő megtakarításról számolt be a megkérdezettek 15%-a. Ennél valamivel kevesebben, 14%-nyian tudósítottak nyugdíj célú életbiztosítás meglétéről. A nyugdíj-kiegészítő biztosítás népszerűsége ezeknél jóval kisebb, említési gyakorisága 5%-os. Az ezekkel rendelkezők 6, 5 és 3%-a a jövőben tervezi ezek megkötését. **A nyugdíj célú megtakarításokkal** – természetesen a kötelező magán-pénztárin túlmenően – **nem rendelkezők elsöprő többsége a jövőben sem törekszik ilyen öngondoskodási formák által nyújtott lehetőségekkel élni.**

A nyugdíj-előtakarékossági számla kivételével érvényesül a „szabály”: az életkor növekedésével párhuzamosan nő az egyes megtakarítási formák említési aránya is.

Az iskolai végzettség és a megtakarítási formák említési gyakoriságainak kapcsolatai nem teljesen egyértelműek, de a tendencia világos: a magasabb végzettség a legtöbb esetben magasabb öngondoskodási kultúrával is együtt jár.

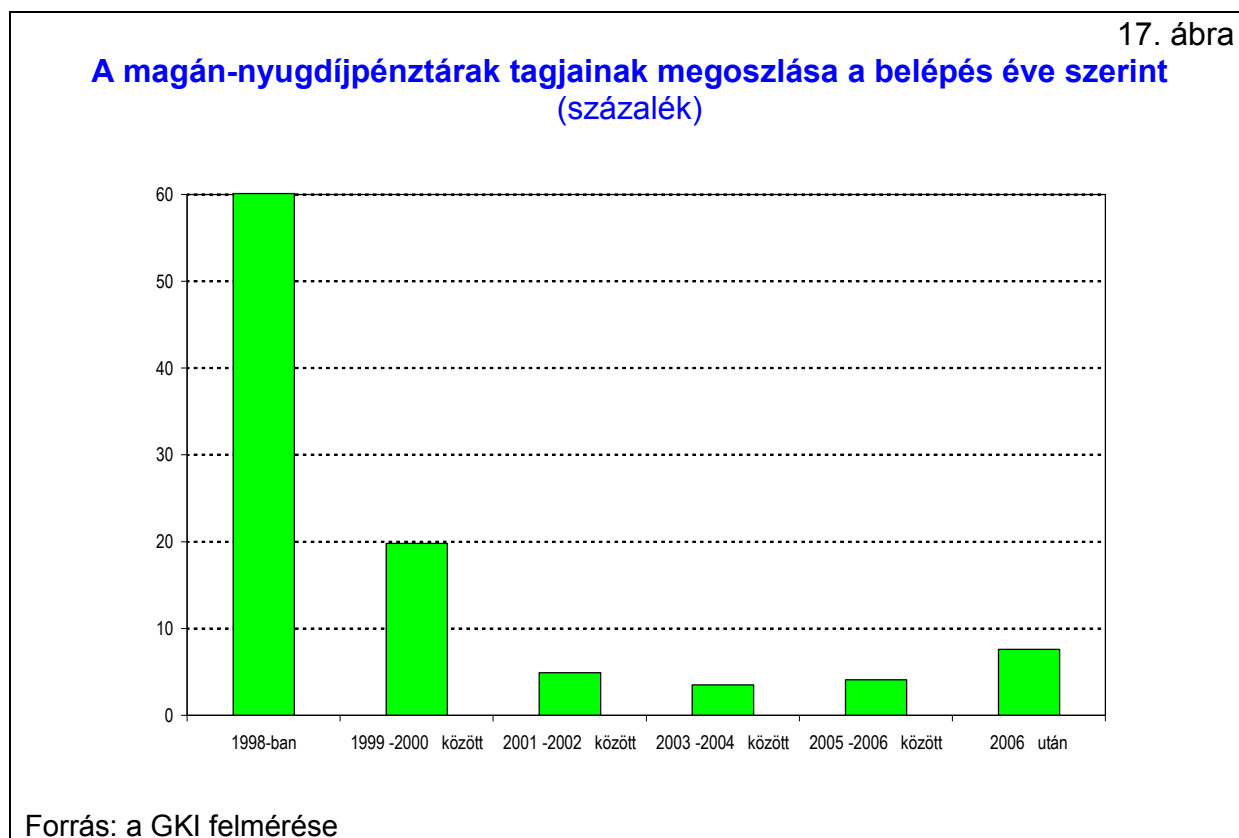

Feltűnő jelenség, hogy a legmagasabb átlagjövedelmű csoport említési gyakoriságai alacsonyabbak – ha nem is sokkal – a 121 és 170 ezer nettó jövedelmű csoporténál. A legmagasabb jövedelműeknél valószínűleg egyéb megtakarítási formák is belépnek (például ingatlanok), amik a kifejezetten nyugdíj-célú takarékoságot valamelyest háttérbe szorítják.

4.3. Pénztártagok és magán-nyugdíjpénztárak

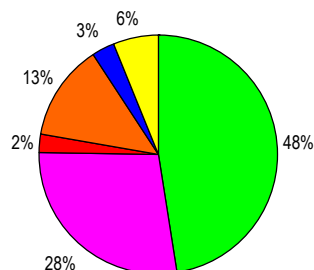
A kötelező magán-nyugdíjpénztárakba való belépés csúcspontja 1998 volt. Ez volt az első év, amikor megnyílt a lehetőség a pénztári belépésre. A foglalkoztatottak éltek is a lehetőséggel, a kibontakozott jelentős aktivitás a nyugdíjreform legvérmesebb támogatóit is meglepte. A kizárólag az új rendszer előnyeit taglaló propaganda megtette hatását. Ezt mutatják a tényadatok és felmérésünk eredményei is – a megkérdezettek 60%-a 1998-ban lépett be valamelyik pénztárba. 1999-ben és 2000-ben még kitartott a kezdeti lendület, majd 2002-től a belépők számát lényegében a munkába álló pályakezdekők száma determinálja. Mindezt plasztikusan mutatják be a következő ábra adatai. Az utolsó oszlop azért kissé magasabb az előzőeknél, mivel ez azoknál valamivel hosszabb időszakot reprezentál.

A felmérés időpontjában 35 év felettek közül 70% lépett be 1998-ban s közel 20%-uk 1999-ben és 2000-ben, az azóta a belépők nagyjából évente 1%-ot tesznek ki. Az arra nem kötelezettek közül inkább a magasabb jövedelműek körében volt népszerű a magán-nyugdíjpénztári konstrukció.

A magán-nyugdíjpénztárak kiválasztásában a legnagyobb szerepe a munkáltatónak volt, hiszen csaknem minden második pénztártag ennek javaslatát fogadta el. Ez a jelenség meglehetősen általános, sok cégnél az egész szöveg jöhető állomány „egyszerre lépett”. Az ipar és építőipar területén dolgozók körében ez az arány meghaladja a 60%-ot.

Hogyan választotta ki a magán-nyugdíjpénztárt, ahová belépett? (megoszlás, százalék)

- a munkáltatóm javasolta
- ismerőseim, barátaim javasolták
- a sajtóból tájékozódttam, ez alapján döntöttem
- egy ügynök beszélt rá
- megnéztem a hivatalos tájékoztatást a pénztárak hozamáról s ez alapján döntöttem
- más módon döntöttem

Forrás: a GKI felmérése

A baráti, ismerősi tanácsra történő belépés jelentősége jóval kisebb, de azért lényeges (28%). Ezek a hatások leginkább a vállalkozások tulajdonosaira, tagjaira hatottak (körükben az említési gyakoriság 40%). Jelentősnek mondható még az ügynöki tevékenység, lényegében minden hatodik tagot ügynökök léptettek be a pénztárakba. Az ügynökök a legsikeresebbek az alacsony iskolázottsággal rendelkező emberek körében voltak: a legfeljebb nyolc általános végzettek 21, a szakképzetlen munkások 23%-át ügynökök „segítették”.

A pénztárak közötti mozgás nem alacsony, a válaszadók 17%-a már váltott pénztárat. (E szám értékelésekor célszerű figyelembe venni, hogy halmozott adatról van szó, tehát az elmúlt 10 év összességére vonatkozik és az itt számításba vett személynél akár többszöri váltást is jelenthet.) Az elmúlt időszakban hozamkülönbségek is jócskán érzékelhetőek voltak, emellett a pénztárak is mozgósították „elszívó energiáikat”, s átlépést ösztönző erő lehetett a munkahely-váltás is. A pénztárt váltott válaszadók csaknem kétharmada az előző pénztáránál elért hozammal, egynegyede annak működésével volt elégedetlen s csak minden tizedik számolt be arról, hogy új munkáltatója ragaszkodott a váltáshoz. A munkáltatók a mezőgazdaságban a „legerőszakosabbak”, az ebben az ágazatban dolgozók 40%-a váltott munkáltatója sürgetésére.

A felmérés során választ adók 86%-a esetében nem fordult elő, hogy elmaradt utána a tagdíj, a járulék fizetése, s értelemszerűen 14%-nál ez bizony előfordult. Ez utóbbi csoporton belül 6-6% számolt be arról, hogy nem volt állása illetve, hogy munkáltatója levonta, de nem fizette be a pénztárba a tagdíjat, járulékot. A válaszadók 2% a felmérés időpontjában sem fizet a pénztárának. A nem fizetés leggyakrabban a nyolc általánost végzettek (30%), a munkanélküliek (30%), az

egyéb inaktív státuszúak (33%) körében fordult elő. Az átlagosnál jóval ritkábban fordult elő mindez a közép- és felső vezetőkkel (5%), a diplomásokkal (8%), valamint a köz- és az üzleti szolgáltatások területén dolgozókkal (9-9%).

A nem fizetés átmeneti (6 hónapnál rövidebb) volt az érintettek 55%-ánál, 6 hónap és 1 év közötti 12%-uknál, 1 és 2 év közötti 22%-uknál illetve 2 évnél hosszabb 11%-uknál. A munkanélküliek és az inaktívak esetében ez az időszak az átlagosnál jóval hosszabb volt.

A magán-nyugdíjpénztárak rendszeresen értesítik ügyfeleiket befizetéseik alakulásairól, számlájuk egyenlegéről. **A megkérdezettek 76%-a évente, 20%-a félévente kap értesítést**, s mindössze 4%-uk válaszolt úgy, hogy nem szokott értesítést kapni. Ez utóbbi arány kialakulásának oka természetesen lehet az esetenkénti oda nem figyelés, feledékenység vagy az értesítők elkallódása. Másrészt szerepet kaphatnak kulturális és mentalitásbeli tényezők is. A pénztártagok rendszeres tájékoztatása a pénztárak törvényben előírt kötelezettsége.

- A legfeljebb nyolc általánost végzetek 14%-a nyilatkozott úgy, hogy nem kap értesítést, míg a többi csoportban 3-4% ez az arány.
- Állításuk szerint kiugróan magas arányban nem kapnak értesítést a munkanélküliek (9%), az egyéb inaktív státuszúak (14%) és a havi 70 ezer forint alatti nettó jövedelemben részesülők (7%).

A kapott válaszok alapján levonható a következtetés, hogy **csaknem minden pénztártag számára rendelkezésre áll az alapvető információs bázis, ami alapján saját pénztára teljesítményét – legalábbis számlájának alakulásán keresztül - nyomon tudja követni**. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a különböző pénztárak összehasonlítását könnyű elvégezni. S az is egy másik kérdés, hogy az egyéneknél mekkora az érdeklődés saját pénzügyeik iránt, azaz mennyire tartják érdemes ezekkel valamilyen szinten törődni.

A pénztárak működéséről, azok pénzügyi teljesítményéről a felmérés során választ adók többsége (57%-a) sohasem tájékozódik. További **28%-uk ritkábban, 15%-uk pedig rendszeresen informálódik.**

- Az érdeklődő magatartás elterjedtsége az iskolai végzettség növekedésével párhuzamosan emelkedik: a legfeljebb nyolc általánost végzetek 25%-a, a szakmunkások 36%-a, az érettségizettek 43%-a, a diplomások 52%-a tájékozódik kisebb-nagyobb rendszerességgel pénztára teljesítménye felől.
- A leginkább érdeklődőnek az önálló és a beosztott értelmiségiek bizonyultak (52%-uk tájékozódik e témáról), a másik szélső pontot a szakképzetlen munkások jelentik (16%-uk tájékozódik).
- Az egyes nemzetgazdasági ágazatok közül a közszolgáltatások jelentik az egyetlen területet, ahol a dolgozók mintegy fele valamelyes rendszerességgel próbál informálódni. A többi nemzetgazdasági ágazatban az érdektelenek

vannak kisebb-nagyobb többségben (a mezőgazdaságban a legmagasabb a sohasem tájékozódók aránya, mégpedig 67%).

- Az átlag feletti jövedelmet élvezők jóval érdeklődőbbek (közel 60%-uk tájékozódik) az átlag alatti jövedelműeknél (körükben ugyanez az arány 46%), s különösen a 70 ezer forint alatti havi nettó jövedelmet realizálóknál (33%).

A tájékozódás elsődleges formája a pénztárak hírlevele, a pénztári ügyek iránt rendszeresen vagy alkalmanként tájékozódó válaszadók 58%-a innen, további 18%-uk a PSzÁF honlapjáról informálódik. A médiából és egyéb módon 12-12% szerez információkat. Ez utóbbiak komolysága megkérdőjelezhető, a média általános információkat közöl ugyan e területről, de pontos, a lényeges jellemzőkre kiterjedő informálásra aligha képes. (A teljes mintában belül a fenti négy arány rendre 25, 8, illetve 5-5%.)

- A pénztárak hírleveire legkevésbé az egyébként kisebb-nagyobb rendszerességgel tájékozódó fiatalok (35%), a havi nettó 170 ezer forint feletti jövedelműek (37%), illetve a vállalkozások tulajdonosai vagy tagjai kíváncsiak (35%) kíváncsiak. Ezzel szemben jóval átlag feletti az érdeklődés ezek iránt a legfeljebb nyolc általánost végzettek (93%), a szakképzetlen munkások (75%), a munkanélküliek (78%) valamint a havi nettó 70 ezer forint alatti jövedelműek (71%) körében.
- A PSzÁF honlapja iránt a legnagyobb az érdeklődés a vállalkozások tulajdonosai vagy tagjai (35%), az átlag feletti jövedelműek (22%), a köz- és üzleti szolgáltatások területén dolgozók (22, 21%) és az egyéb inaktívak körében (27%). A legfeljebb nyolc általánost végzeteket (0%), a munkanélkülieket (8%) valamint a gyeden vagy gyesen lévőket (11%) ez a lehetőség hidegen hagyja.

A pénztártagok törvényben lefektetett joga, hogy részt vehessen, illetve képviseltesse magát a közgyűléseken, jogosult részt venni a pénztár irányító, ellenőrző szerveinek tagjai illetve tisztségviselői megválasztásában és természetesen maga is megválasztható. Erről a lehetőségről a tagok 63%-a nem is tud. További 36%-uk tud a lehetőségről, de sosem megy el, mindössze 2% nyilatkozott úgy, hogy általában elmegy vagy megbízott útján érvényesíti érdekeit a közgyűléseken. Ez utóbbi szám az adatfelvétel statisztikai hibahatárán belül marad, s kizárólag közép- és felsővezetői munkaköröket betöltőkre koncentrálódik. **A tulajdonosi jogosítványokkal való élés, a saját érdekek képviselete általános „hiánycikk” a mai magyar társadalomban, nincs ez másképp a nyugdíjpénztárak esetében sem.** A hazai lakosságban nagyon erős a „felsőbbség majd megoldja” típusú gondolkodásmód, a rendszerváltás óta eltelt húsz esztendő még nem volt elég ennek megváltoztatására.

A kötelező magán-nyugdíjpénztárak 2008. évi szülő elszámolását a válaszadók 5%-a nem kapta meg – ez az arány nem különbözik érdemben a fentebb már említettől. További 27% nyilatkozott úgy, hogy nem olvasta el az elszámolást. Az előzőleg vizsgált kérdés esetében 57% válaszolt úgy, hogy sosem tájékozódik pénztára pénzügyi teljesítményéről – **ezen mintegy feléről tehát kiderült, hogy elolvasta a 2008. évről szóló elszámolást – azaz mégiscsak tájékozódott.** E különbség kialakulásának több oka is lehet. Egyfelől, az általánosságban és a konkrétan

megfogalmazott kérdésekre adott válaszok között jelentős lehet az eltérés – fentebb láttunk erre már egy példát, az önkéntes nyugdíj-pénztárakét. Másfelől, a pénztári hozamok a 2007-ig tartó időszak nagy részében elfogadható szintet értek el, a pénztártagok idegeit nem borzolták negatív hírek, így ők nem is érdeklődtek különösebben megtakarításuk után. Ez a helyzet 2008 második illetve 2009 első felében alapvetően megváltozott – a médiában elég nagy súllyal jelentek meg hírek a pénztárak „mélyrepüléséről”. Erről értesülve az egyébként érdektelen pénztártagok jelentős része is érdeklődni kezdett s elolvasta a tavalyi évi gazdálkodásról szóló pénztári beszámolót.

A válaszadók 32%-a szerint 2008-ban nyugdíj célú megtakarításuk záró egyenlege növekedett, 22%-uk szerint nem változott s 45% szerint csökkent. Ezek az arányok a vizsgált válaszadói csoportok nagy részére jellemzőek.

4.4. Befektetési portfóliók

A törvényi szabályozás előírja, hogy a pénztáraknak legkésőbb 2009-től kötelezően választható portfóliós rendszerben kell működniük. A 19 működő pénztárból 10 már 2008-ban is adaptálta ezt a rendszert, a fennmaradók 2009 elején. A felmérés résztvevőinek 54%-a tudott arról, hogy pénztára lehetővé tette a nyugdíj célú megtakarítások különböző portfólióban történő kamatoztatását. 13% úgy tudta, hogy erre nincs lehetősége (azaz „rossz választ” adott) s **a fennmaradó 33%-uk nem tudta megmondani, hogy pénztáránál létezik-e ez a rendszer vagy sem. E téren is igen komoly tehát a tájékozatlanság.**

- **A pénztári ügyekkel kapcsolatos érdeklődés szintje természetes módon összefügg a portfóliókról szóló ismeretekkel.** A pénztárak tevékenységéről sosem informálódnak 42%-a nem tudott a portfóliók létezéséről, 14%-uk pedig a fenti értelemben rossz választ adott. Azért a rendszeresen érdeklődők „sem lehetnek nagyon büszkék”, hiszen körükben ezek az arányok rendre 21 és 10%.
- Az életkor ebben a tekintetben is meghatározó, ugyanis ennek előre haladásával párhuzamosan, a „nem tudom” és a „nem” válaszok összesített aránya egyre csökken – azaz az idősödő korosztályok egyre tájékozottabbak e téren.
- A leginkább tájékozatlanok a legfeljebb nyolc általánost végzettek (46%-a nem tudott erről, 20%-uk nemmel válaszolt) – a másik szélsőséget a diplomások jelentik (a fenti két arány körükben rendre 28 és 9%).

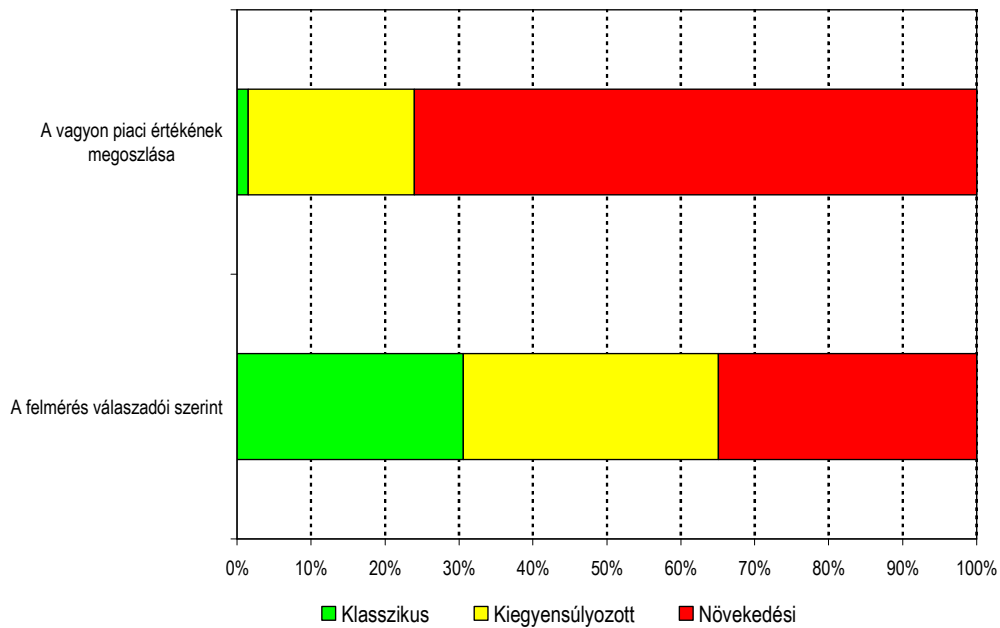
Azon válaszadók körében, akik úgy nyilatkoztak, hogy pénztárak lehetővé tette a különféle portfóliók közötti választást (ez ugye a teljes minta 54%-a) 37% nem tudta, hogy ő személy szerint melyik portfólióba került besorolásra. Tehát **az összes válaszadó 34%-a tudja, hogy nyugdíj célú megtakarítása milyen portfólióban kamatozik**, ami nem nevezhető túl magas aránynak. S a „fekete leves” még csak ezután jön: e 34% jó része bizonyára nem ismeri tényleges portfólióját. Ha összevetjük a magán-nyugdíjpénztárak 2008. évről szóló jelentésében szereplő és a felmérési adatokat, elég erős ellentmondás bontakozik ki – lásd a következő ábrát. A felmérés során a nem „nem tudom” választ adók 31%-a a klasszikus, 34%-a a kiegyensúlyozott és 35%-a a növekedési portfólió tagjának vallotta magát. Viszont a 2008. év vég adatok arra utalnak, hogy a kezelt nyugdíjpénztári vagyon 76%-a a növekedési, 22%-a a kiegyensúlyozott s mindössze 2%-a a klasszikus portfólióban kamatozik. Ez az ellentmondás még akkor is igaz marad, ha a 2009-ban bekövetkező portfólió-választások – esetleg – eltolódtak a klasszikus és a kiegyensúlyozott felé. Becslésünk szerint **csak minden ötödik magán-nyugdíjpénztári tag tudja helyesen, hogy nyugdíj célú megtakarítása milyen portfólióban kamatozik.**

E nagyfokú tájékozatlanság miatt az ide vonatkozó válaszok részletes bemutatásától e helyen eltekintünk.

A portfóliók közötti tagi mozgás nem számottevő, mindössze **a válaszadók 5%-a jelezte, hogy váltott már befektetési portfóliót**. A szokásos összefüggések ebben az esetben is „visszaköszönnek”. Az iskolai végzettség és az életkor növekedésével párhuzamosan a váltási hajlandóság is növekszik.

19. ábra

Az egyes portfóliók megoszlása a felmérés adatai illetve a nyugdíjpénztári vagyona vonatkozó adatok szerint (százalék)

Forrás: a GKI felmérése illetve a Pénztárak Központi Nyilvántartásának adatai alapján saját számítások.

4.5. A magán-nyugdíjpénztárakkal kapcsolatos elégedettség

A válaszadók 42%-a információk híján nem tud véleményt alkotni pénztára pénzügyi teljesítményéről. Ez az arány annak fényében nem meglepő, hogy a tagok jó része sosem tájékozódik magán-nyugdíjpénztári megtakarításáról. (Fentebb bemutattuk, hogy a sohasem tájékozódók aránya 57%, a 2008. évről szóló elszámolást azonban csak mintegy harmaduk nem kapta meg illetve, nem olvasta el.) **A pénztári teljesítmény megítélésről nyilatkozók körében némi többségben vannak az elégedettek, de a szóródás elég jelentős.** A véleményt nyilvánító válaszadók 16%-a teljes mértékben, 42%-a inkább elégedett, 28%-uk inkább, 14%-uk teljes mértékben elégedetlen.

Annak érdekében, hogy az egyes válaszadói csoportok közvetlenül összehasonlíthatók legyenek, minden vizsgált csoportra kiszámítottuk az egyenleg-mutatót, ami egyetlen számba sűríti a pénztárral kapcsolatos elégedettsége, definíciója az alábbi:

Egyenleg = A teljesen elégedett ügyfelek aránya* + 0,5 * Az inkább elégedett ügyfelek aránya* –
– 0,5 * Az inkább elégedetlen ügyfelek aránya* – A teljesen elégedetlen ügyfelek aránya*.

* / Az értékelést adó ügyfélkört tekintve 100%-nak.

Az egyenleg értéke +100 és –100 között alakulhat, +100 jelenti azt, ha minden válaszadó teljesen elégedett és –100, ha minden válaszadó teljesen elégedetlen. E mutató mintaátlagaként az összes értékelést adó pénztártag válaszának figyelembe vételével 9,4 adódik. Ez a szám fejezi ki tehát az átlagos elégedettséget.

- Akik a jövőben tervezik egyéb nyugdíj célú megtakarításra vonatkozó szerződést, azok pénztárakkal az átlagosnál elégedettebbek (az őket jellemző egyenlegük értéke 20).
- A pályakezdőként pénztárba lépett középfokú végzettségűek is viszonylag elégedettek (15), az önként magán-nyugdíjpénztárba között már nem olyan nagy az elégedettség (5).
- A nyugdíjpénztárak ügyeik iránt sosem érdeklődők elégedettebbek (15), mint az ezek iránt ritkábban (8) vagy rendszeresen érdeklődők (4). **A tájékozatlanság tehát elégedettséget szül.**
- A növekedési (14) és a kiegyensúlyozott (13) portfóliókban lévők elégedettebbek a klasszikus (3) portfóliót választóknál. Akik nem tudják, melyik portfólióban, azok is elégedettebbek az átlagnál (12).
- A pénztárat a múltban váltottak pontosan ugyanolyan elégedettek, mint akik, nem léptek át másik pénztárba. („Csöbörből vödörbe?”)

- Kiugróan elégedettek pénztárak pénzügyi teljesítményével az észak-magyarországi (egyenlegük értéke 22) és dél-alföldi (21) válaszadók. Az átlagosnál érezhetően elégedetlenebbek a közép-magyarországi, az észak-alföldi válaszadók (5-5).
- Az egyes településtípusok közül a budapestiek a legkevésbé elégedettek (3).
- A mezőgazdaságban dolgozók a leginkább elégedetlenek (-33), a többi ágazatban az elégedettek vannak többségben, a legnagyobb mértékben a kereskedelem területén (19).
- Pénztárakkal leginkább elégedettek a szakmunkásképzőt, szakiskolát végzettek (18), a legfeljebb nyolc általánost végzettek és az érettségizettek véleménye e kérdésben azonos (12-12), míg a diplomások között az elégedettek aránya csak icipicit haladja meg az elégedetlenek arányát (a szintetizáló mutató értéke esetükben 2).
- A 25 év alatti fiatalok „extra” elégedettek (36), majd az életkor előre haladásával párhuzamosan az elégedettség egyre csökken. A 25-34 évesek körében az egyenleg értéke 14, a 35-44 évesek körében 12, a 44 év felettiak körében 0. Sajnos, tehát **éppen az a generáció a leginkább elégedetlen, amely először vonul nyugdíjba.**

16.sz. táblázat

A legnagyobb magán-nyugdíjpénztárakkal kapcsolatos elégedettség és ezek pénzügyi teljesítmény-mutatói

	Az átlagos elégedettség egyenlege*	Átlagos 10 éves hozamráta** (1999-2008)	Referencia hozamráta** (2008)
Allianz Hungária Nyugdíjpénztár	30	6,9	-13,2
AXA Nyugdíjpénztár	28	6,7	-19,5
Évgyűrűk Magánnyugdíjpénztár	22	5,2	-21,8
Aegon Magyarország Nyugdíjpénztár	17	5,9	-15,4
ING Nyugdíjpénztár	-3	5,6	-16,7
OTP Magánnyugdíjpénztár	-5	4,8	-26,3
Aranykor Országos Önkéntes Nyugdíjpénztár	-25	5,8	-15,6

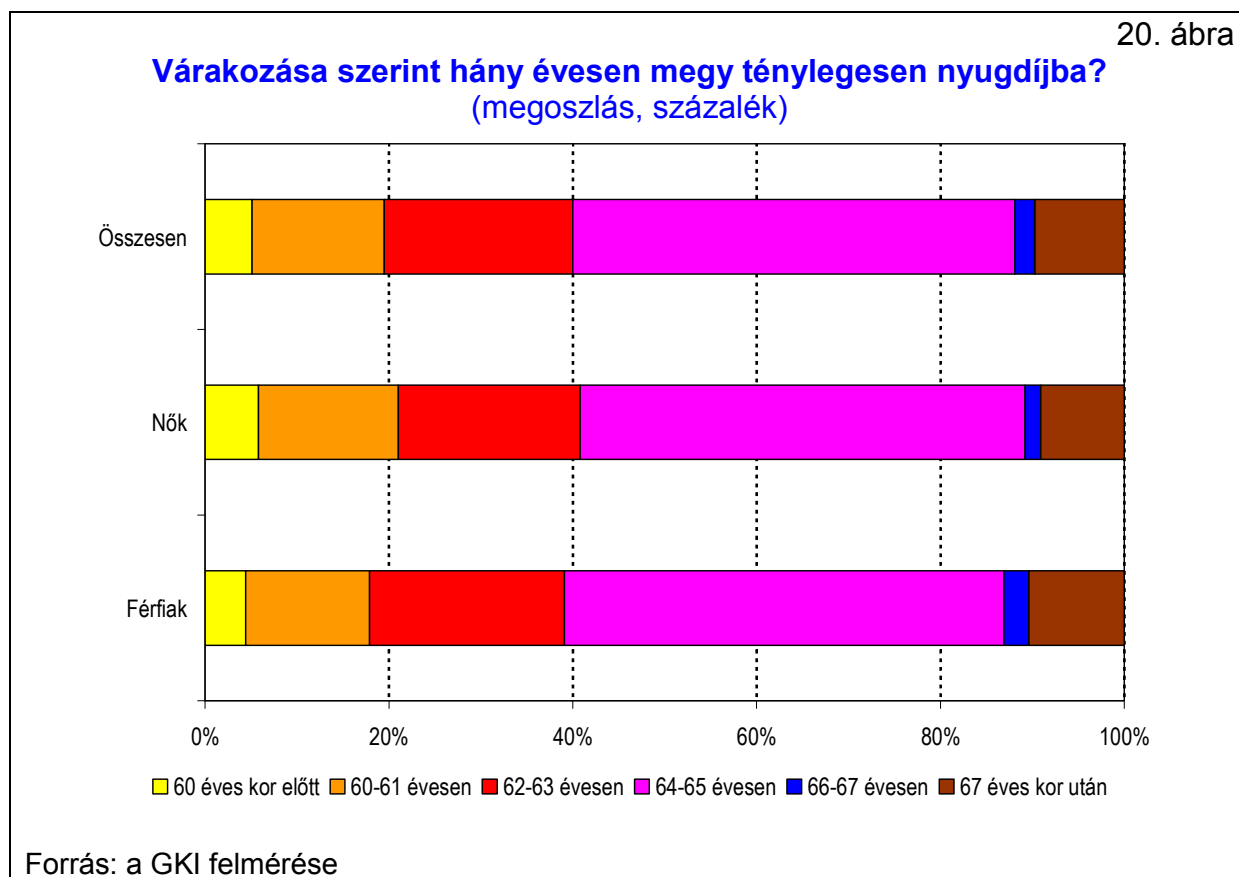
*/ Forrás: a GKI felmérése

**/ A portfóliók a vagyon záró piaci értékei alapján súlyozva, forrás: a Pénztárak Központi Nyilvántartásának adatai alapján saját számítások.

Az egyes nyugdíj-pénztárakkal kapcsolatos elégedettség terén elég nagyok a különbségek, a leginkább pozitív megítélést az Allianz kapta, a legnegatívabbat az Aranykor. A táblázat adataiból látható, hogy a válaszadók elég jól „belőtték” a pénztári teljesítményeket (már ami a 10 éves átlagos hozamrátát illeti). A kivételt az Aranykor jelenti, amely pénztárat – a tényleges pénzügyi teljesítményéhez képest – kissé indokolatlanul értékelték le a válaszadók. Ezt esetleg indokolhatják az Aranykor korábbi években tapasztalt viszonylag magas működési költségei.

4.6. A várható nyugdíjba vonulásra, nyugdíj szolgáltatásra vonatkozó elképzelések és várankozások

A megkérdezettek szerint nyugdíjba vonulásukkor átlagos életkoruk 63,7 év lesz. Az öregségi nyugellátás életkori feltételeit a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény és az azt módosító 2009. évi XL. törvény szabályozta. Ez utóbbinak 2010. január 1-jétől rendelkezései szerint az 1956. december 31-e után születettek esetében a nyugdíjkorhatárt a betöltött 65. életév jelenti. Mivel a felmérés során megkérdezettek valamennyien e dátum után születtek, ezért a „hivatalos” nyugdíjkorhatárunk 65 év. A válaszadók kevesebb, mint fele ezt el is fogadta, 40%-uk azonban töretlenül bízik benne, hogy ennél fiatalabb korban mehet nyugdíjba. Ez utóbbi vélekedés oka lehet a tájékozatlanság, a rokkantsági nyugdíj megszerzésének reménye vagy „az addig még sok minden történhet”-típusú kétkedés (ami jórészt történelmi tapasztalatokon alapul), de a levonásokkal csökkentett előrehozott nyugdíjra való készülés is. További 11%-uk várankozása 65 évet meghaladó korban történő nyugdíjba vonulást valószínűsített. Ebben a tekintetben nincs nagy különbség a vizsgált csoportok között.

A vizsgált mintába került személyek 64%-a szerint nyugdíjba vonulása után csökkenni fog jövedelme az aktív életszakaszhoz (azaz pontosabban az utolsó aktív hónap jövedelméhez) képest, 27% nem vár változást e téren, míg 9% jövedelme növekedését várja. Mindez más olvasatban azt jelenti, hogy **a válaszadók átlagosan mintegy 20%-os jövedelem-csökkenésre számítanak nyugdíjba vonulásukat közvetlenül követően, ami elég derűlátó becslésnek tűnik.** Az átlagosnál optimistábbak a szakképzett és szakképzetlen fizikai munkások (ezek a csoportok

átlagosan 14 és 15%-os csökkenésre számítanak) valamint a 25 év alattiak (-13%). A havi nettó jövedelem növekedésével párhuzamosan nő a várt jövedelem-szűkülés mértéke is: amíg a havi 70 ezer forintnál kisebb jövedelemben részesülők 16%-os csökkenést várnak, addig a 170 ezer forint felett keresők 33%-osra. **A lakossági várakozások szerint a nyugdíjrendszer a jövőben is szűkíti majd a jövedelmi különbségeket az aktív életszakaszhoz képest.**

Az 1997. évi LXXXII. törvény a pénztártagoknak nyújtandó járadékszolgáltatás lehetséges fajtáit e törvény V. fejezetében meghatározza. Eszerint az alábbi négy szolgáltatás vehető igénybe:

1. egyösszegű kifizetés (ezt csak a tag halála után az örökösök kérhetik, illetve abban az esetben választható, ha a nyugdíjba vonuláskor az összesített tagsági viszony nem haladja meg a 180 hónapot);
2. az elején határozott időtartamos járadék (ez olyan nyugdíj szolgáltatás, amelyet egy határozott időtartamig a pénztárnak vagy örökösének, a meghatározott időtartam lejárta után a pénztárnak élete végéig folyósítanak);
3. a végén határozott időtartamos járadék (ez olyan nyugdíj szolgáltatás, amit a pénztárnak élete végéig, majd annak halála után egy meghatározott időtartamig örökösének folyósítanak);
4. kettő vagy több életre szóló életjáradék (ez a pénztártag vagy kedvezményezettje(i) részére járó nyugdíj szolgáltatás, amit addig folyósítanak, ameddig legalább egyikük életben van).

A felmérés keretében azt is igyekeztünk feltérképezni, hogy a pénztártagok körében melyik járadékszolgáltatás milyen népszerű. A kapott válaszok alapján **erről megbízható kép még csak körvonaliban sem vázolható fel.** A válaszadók négyötödének (pontosabban 79%-ának) semmilyen elképzelése sincs majdani nyugdíjas életének erről a mozzanatról, így ma még nem tud választ adni erre a kérdésre. A magán-nyugdíjpénztárakkal kapcsolatos szinte általános tájékozatlanságból ez az eredmény logikusan következik. Másfelől az is igaz, hogy a magyar társadalomnak manapság nemhogy pozitív, de lényegében semmilyen jövőképe sincsen, sem kollektív módon, sem egyénileg (ez utóbbi esetben tisztelet a kivételnek). Emellett Magyarország a rendszerváltás korában kibontakozott gazdasági hanyatlást leszámítva a legjelentősebb visszaesés korát éli, ráadásul egy pénzügyi világválság időszakát is éppen átéljük. Szinte természetes hát a jövőt illető nagyfokú bizonytalanság.

A valamilyen elképzeléssel rendelkezők mintegy fele is olyan opciót (az egyösszegű kifizetést) nevezett meg, amelyet nem vehet majd igénybe. A teljes válaszadói körben 11% választotta az egyösszegű kifizetést, amit a törvényi szabályozásban megfogalmazott korlátok miatt csak kevesebb, mint 1%-uk vehetne igénybe. Összességében tehát **csak minden tizedik válaszadó adott reális, azaz valamilyen megvalósítható alternatívát tartalmazó választ az adott kérdésre.** Ebben a körben a legnépszerűbb az elején határozott időtartamos életjáradék (60% említette), ezt követi a kettő vagy több életre szóló életjáradék (25%), a legkevésbé népszerű a végén határozott időtartamos életjáradék (15%). A kettő vagy több életre

szóló életjáradék az egyedül élők között 0% (ez értelemszerű), majd az együtt élők számának növekedésével párhuzamosan emelkedik. Az erre a kérdésre adott válaszok részletes elemzésétől eltekintünk, mivel a válaszadói attitűd rendkívüli bizonytalanságot mutat s a kapott eredményekből a jövőre vonatkozóan semmilyen érdemleges következtetést sem lehet levonni.

A válaszadók mindössze 22%-a tud arról, hogy társadalombiztosítási nyugdíja 25%-kal alacsonyabb lesz annál, mintha nem lépett volna át egy magán-nyugdíjpénztárba. 78% e téren is tájékozatlan. Az 1998. január 1-je után dolgozó életüket megkezdő korosztályok számára a pénztári tagság természetesen nem választás eredménye, hanem kötelezettség, így ezek körében a fenti tudás pusztán „elméleti” jelentőséggel bír. Ha csak azok válaszait vizsgálják, akik önkéntesen, szabad akaratukból léptek be egy magán- nyugdíjpénztárba, akkor sem sokkal kedvezőbb a kép. Ebben a körben 30% tud arról, hogy a pénztártag elveszíti társadalombiztosítási nyugdíjának egynegyedét. A legjobban tájékozott csoportot a vállalkozások tulajdonosait vagy tagjait jelenti, ebben a körben 35% tud a fenti tényről.

A válaszadók 44%-ának várakozása szerint a majdani magán-nyugdíjpénztári járadékszolgáltatás egyenlő lesz a társadalombiztosítási nyugdíj arányos részével, 33% szerint az előbbi lesz alacsonyabb, s csak 23% lesz magasabb. **A felmérés résztvevőinek tehát kevesebb, mint negyede gondolja úgy, hogy a nyugdíjpénztárak a társadalombiztosításnál jobb pénzügyi teljesítményt fognak nyújtani.** A meglehetősen erős pesszimizmus kialakulásában vélhetően szerepet játszik a gazdasági válság indukálta rosszkezdő csakúgy, mint a 2008-ban elszenvedett jelentékeny veszteségek.

- Összességében az optimista csoportok a következők (ezek tehát azok, ahol a társadalombiztosítási nyugdíj arányos részénél nagyobb pénztári nyugdíjra számító aránya meghaladja a kisebb pénztári nyugdíjat valószínűsítő arányát): egyedül élők, a 121 és 170 ezer forint havi nettó jövedelmet keresők, a nyugdíjas éveikre valamilyen öngondoskodási formával készülők, a valamilyen önkéntes nyugdíj-előtakarékossági konstrukció jövőbeni megkötését tervezők, a kiegyensúlyozott vagy növekedési portfólióban lévők (annak dacára, hogy pont ezek realizálták a legnagyobb veszteségeket 2008-ban).
- Különösen erős pesszimizmussal tekintenek a magánnyugdíjak jövőjére a következő csoportok: a megyei jogú városokban élők, a családban élők, a legfeljebb nyolc általánost végzetek, a munkanélküliek, az egyéb inaktív státuszúak, a nagyon alacsony jövedelműek, a 25 év alatti fiatalok, a nyugdíjas éveikre öngondoskodással nem készülők, a tagdíj és járulék fizetésével rövidebb-hosszabb ideig elmaradók, a klasszikus portfólióban lévők.

E várakozások fényében nem csoda, hogy – ha a törvényi szabályozás azt lehetővé tenné¹¹ – a válaszadók 22%-a biztos vagy valószínűleg visszalépne a társadalombiztosítási rendszerbe s további 40% a választ lebegteti (ez a jövőbeni

¹¹ A kérdezés időpontjában még nem volt köztudott, hogy a pénztártagok bizonyos csoportja számára ismételten megnyílik ez a lehetőség egy átmeneti időre.

helyzettől függ). **A megkérdezettek 38%-a tartana ki minden körülmények között a magán-nyugdíjpénztári rendszer mellett.**

- Az iskolai végzettség valamelyest befolyásolja a jövőre vonatkozó – hipotetikus – elgondolásokat. A legfeljebb nyolc általánost végzetek 32%-a lépne vissza biztos vagy valószínűleg s 21%-a nem lépne vissza semmi esetre sem. Ugyanez a két arány rendre a szakmunkásképzőt végzetek esetében 26 és 33%, az érettségizettek esetében 23 és 42% és a diplomások esetében 17 és 42%.
- A valamilyen öngondoskodási formával rendelkezők szignifikánsan „hűségesebbek” a magán-nyugdíjpénztári rendszerhez, mint a nyugdíjas éveikre semmilyen módon sem készülők. (A fenti arányok ezeknél a csoportoknál rendre 17-46% illetve 24-35%.)
- A pályakezdő középfokú végzettségűek (25-37%) valamint a nem pályakezdőként belépők inkább vágyódnak ki a rendszerből (24-38%), mint a pályakezdő diplomások (14-42%).
- A saját pénztáruk pénzügyi teljesítményével elégedettebbek – logikus módon – nagyobb empátiával viseltetnek, mint az azzal elégedetlenek. (A fenti arányok ezeknél a csoportoknál rendre 19-45% illetve 26-31%.)

A magánnyugdíjnak a társadalombiztosítási nyugdíjhoz viszonyított nagyságára vonatkozó várakozás viszonylag szoros összefüggést mutat a magán-nyugdíjpénztári rendszer elhagyásával kapcsolatos – hipotetikus – szándékokkal. Ezt a kapcsolatot mutatja be az alábbi táblázat.

17.sz. táblázat

A magán- és a társadalombiztosítási nyugdíj arányos részének várható viszonya és a társadalombiztosítási nyugdíj-pénztári rendszerbe történő visszalépésre vonatkozó – hipotetikus – szándékok (százalék)

A magánnyugdíj a társadalombiztosítási nyugdíj arányos részénél	visszalépne	a jövőbeni helyzettől függ	nem lépne vissza	összesen
Nagyobb lesz	12,4	19,9	33,9	23,7
Egyenlő lesz vele	35,5	50,4	41,7	43,8
kisebb lesz	52,1	29,7	24,4	32,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: a GKI felmérése

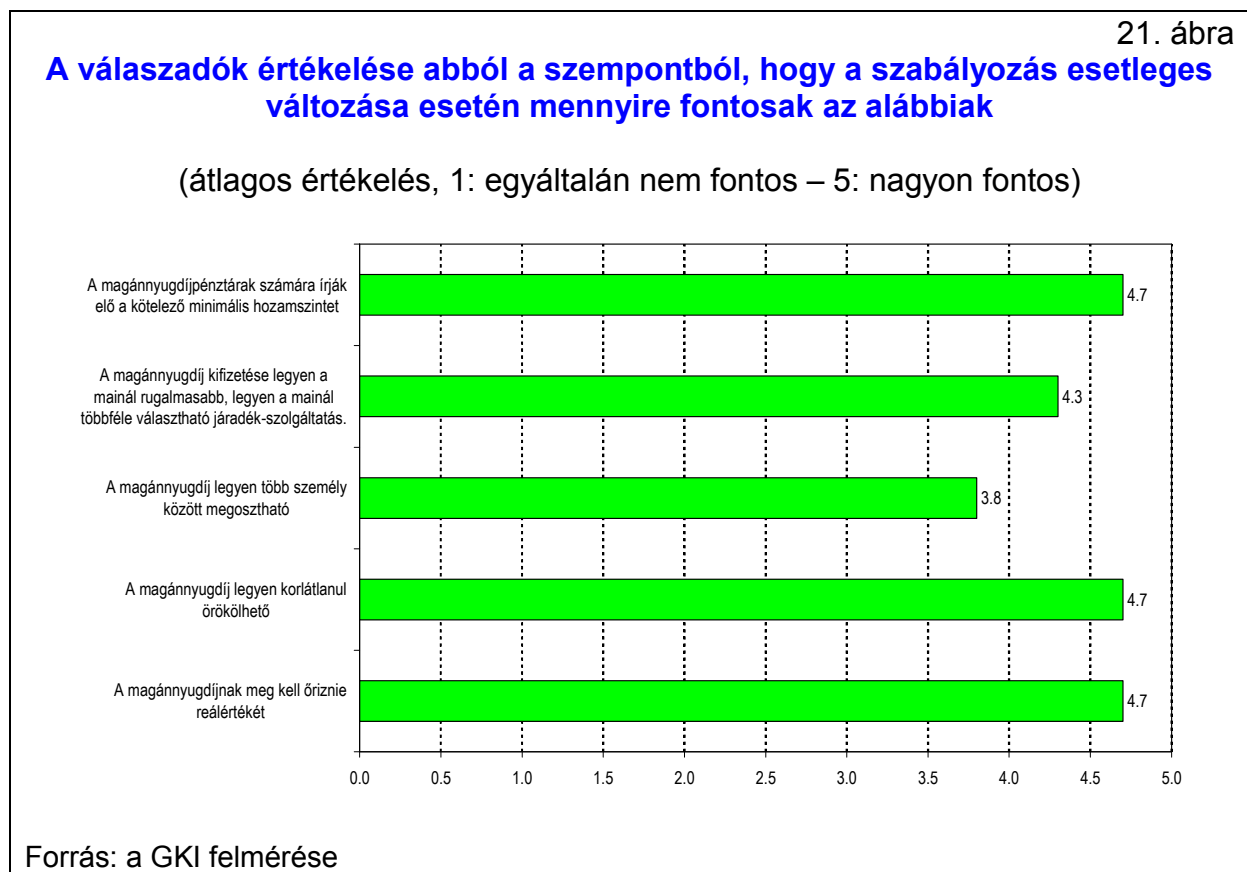
Összefoglalóan megállapítható, hogy a társadalombiztosítási rendszerbe való visszatérés vágya a válaszadók többségénél nem konkrét ismereteken valamint a lehetőségek, a lehetséges következmények gondos mérlegelésén alapulnak, hanem inkább valamiféle rossz „közérzetten”.

4.7. A magán-nyugdíjpénztári konstrukcióra vonatkozó lakossági igények

A válaszadók szerint három tényező lenne a jövőben igazán fontos.

- **A magánnyugdíjnak meg kell őriznie reálértékét.**
- **A magánnyugdíj legyen korlátlanul örökölhető.**
- **A magán-nyugdíjpénztárak számára írják elő a kötelező minimális hozamszintet.**

Amellett, hogy ezek a tényezők rendkívül magas átlagos fontossági értékelést kaptak, a megkérdezettek mintegy négyötöde mindegyiknek maximális fontosságot tulajdonított. Ezek tehát az általánosan elfogadott alapkövetelmények.

Mindazonáltal a vizsgált csoportok véleménye között árnyalatnyi különbségek felfedezhetők.

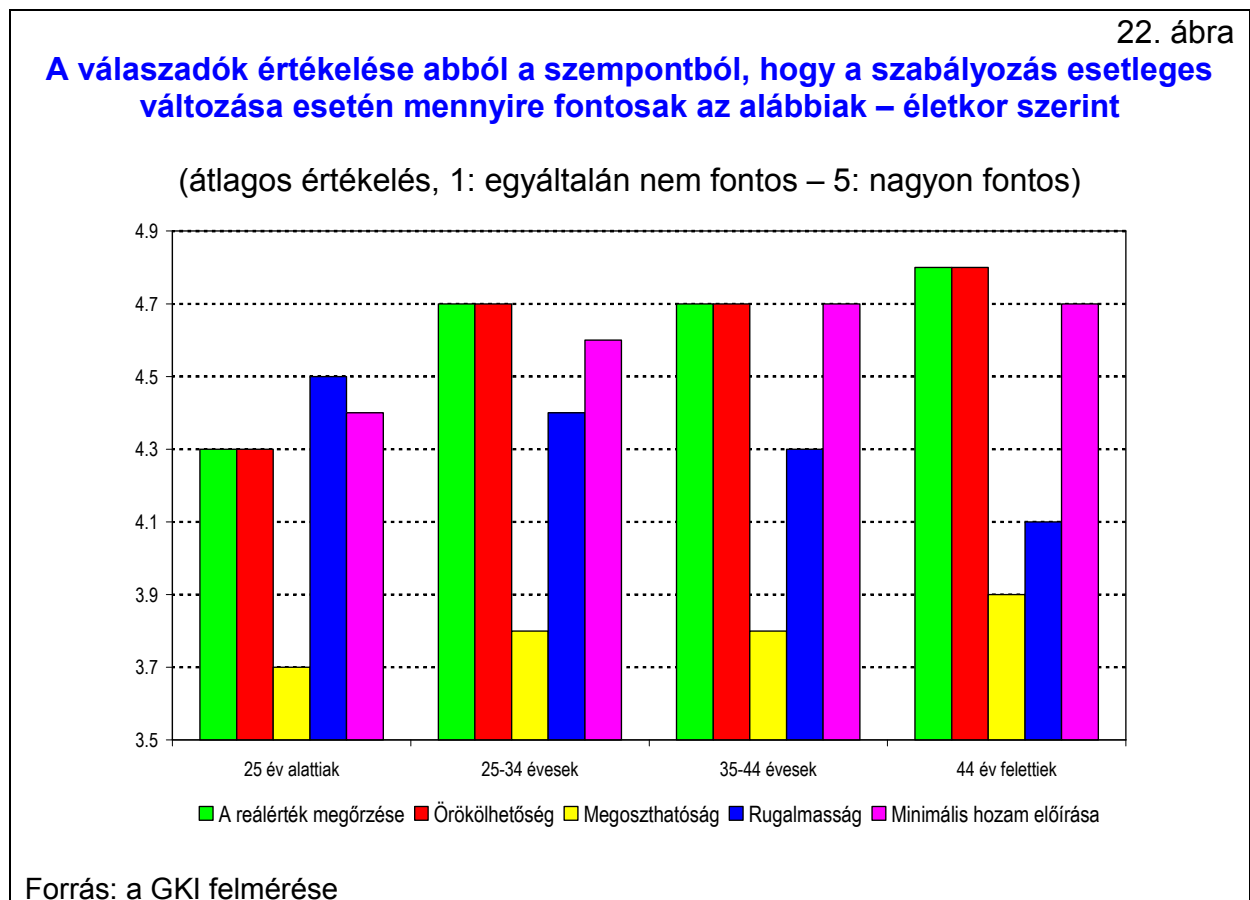
- A magánnyugdíjjal szembeni reálérték-őrzési követelmény a legfontosabb a diplomások számára (4,8), valamivel kevésbé fontos a legfeljebb nyolc általánost végzettek számára (4,4) – az iskolai végzettség tehát ebben az esetben is magyarázó tényező. Az iskolai végzettség részben determinálja a munkahelyen betöltött pozíciót is. Így nem meglepő, hogy a közép- és felsővezetők körében az átlagos értékelés 4,8, a szakképzetlen munkások körében 4,3.

- Ugyanennél a tényezőnél hasonló reláció mutatható ki a magas (azaz havi nettó 170 ezer forint feletti) és a nagyon alacsony (70 ezer forint alatti) jövedelműek között: átlagos értékelésük rendre 4,9 és 4,6.
- Az örökölhetőségi kritérium az együtt élők számának növekedésével párhuzamosan egyre fontosabbá válik (az átlagos fontossági értékelés 4,5-ről 4,8-ra megy fel).

A fentieknél szignifikánsan **kevésbé fontos válaszadóink számára a rugalmasság** azaz az, hogy a jelenleginél több járadék-szolgáltatásból lehessen választani. Ennek a tényezőnek a megkérdezettek 57%-a adta a legnagyobb fontosságot kifejező ötös értékelést. Emlékeztetünk, hogy a jelenlegi választék is „túl bő” abban az értelemben, hogy a pénztárgyak döntő többsége nem tudott választani.

A kapott eredmények alapján **a legkevésbé fontos az a lehetőség, hogy a magánnyugdíj több személy között megosztható legyen.** Ennek a tényezőnek a megkérdezettek 41%-a adta a legnagyobb fontosságot kifejező ötös értékelést.

- A megoszthatósági kritérium az együtt élők számának növekedésével párhuzamosan egyre fontosabbá válik (az átlagos fontossági értékelés 3,4-ről 3,9-ra megy fel).
- Emellett némi különbség érezhető az iskolai végzettség szerint is: a legfeljebb nyolc általánost végzettek átlagos értékelése 4,1, a diplomásoké 3,7.

Az egyes életkori csoportok véleménye között kitapinthatók a különbségek. Ezek nem óriásiak, de érdekes mentalitásbeli különbségekre utalnak. A fentiekben három fontos követelményt állapítottunk meg – ezek az életkor előre haladásával egyre fontosabbakká válnak. S ugyanez igaz a megoszthatóságra. A rugalmassági kritérium esetében azonban éppen fordítva van. A 25 év alattiak számára a legfontosabb a rugalmasság, ez a többi korcsoportnál csak a negyedik helyen végzett.

4.8. A magán-nyugdíjpénztári tagok tipológiája

A fentiekben sok mindent megtudhattunk a megkérdezett pénztártagok helyzetértékeléséről, elképzeléseikről, tájékozottságukról, kilátásaikról, szándékaikról és reményeikről. Az elemzés során megragadtunk számos összefüggést, ami a vizsgált kör attitűdjeit alakítja és befolyásolja. A jelen pontban – mintegy a korábbiak összefoglalásaként – egyfajta csoportosítást, tipológiát adunk közre. Célunk nem volt más, mint hogy a vizsgálat megfigyelési egységeit (azaz az interjúalanyokat) viszonylag homogén csoportokba rendezzük. Az eltérő végzettségű, léthelyzetű, eltérő attitűdökkel rendelkező emberek jövőbeni tájékoztatása, más szóval elérésük eltérő eszközöket és intézkedéseket igényelhetnek.

A tipizálás, a csoportosítás eszköze a statisztikában a klaszter-elemzés. Éppen ezért mi sem haboztunk, mikor ennek alkalmazása mellett döntöttünk. A klaszter-analízis esetünkben akkor sikeres, ha

- egyrészt a vizsgálat szempontjából releváns változók mentén a mintát sikerül olyan, nem túl nagy számú klaszterbe rendezni, amelyekben a tagok helyzete és attitűdjei nem különböznek egymástól jelentősen;
- másrészt az egyes csoportok között értelmes, azaz világosan értelmezhető különbségek vannak.

Mivel a szakirodalom többfajta, lényeges pontokon eltérő elemzési módszert különböztet meg, ezért több módszert is kipróbáltunk. Végül, a fenti szempontok mérlegelése és a gyakorlati eredmények alapján a K-közép eljárást választottuk. A vizsgálat három lépcsője a következő volt.

1. A teljes megkérdezés összes változója közül – elméleti, logikai megfontolások alapján – kiválasztottuk azokat, amelyeket relevánsnak, az adott vizsgálat szempontjából lényegesnek gondoltunk.
2. Hierarchikus klaszterelemzési eljárással (a Ward-módszer segítségével) meghatároztuk a kialakítandó csoportok, azaz klaszterek „ideális” számát.
3. A K-közép eljárással elvégeztük a klaszteranalízist.

A hierarchikus klaszter-elemzés négy csoportot alakított ki, amelyek a további elemzés számára elfogadhatónak bizonyultak. Ezután elvégeztük a négy csoportba való rendezést a K-közép eljárással. Ezt az eljárást végül is siker koronázta: viszonylag jól értelmezhető csoportokhoz jutottunk. Úgy gondoljuk, hogy a kapott eredmények – a korábban bemutatott módszerekhez képest – kissé más szempontú értékelése a vizsgálati eredmények érvényességét mindenképpen növeli.

Az elvégzett eljárások eredményeként a vizsgált kötelező magán-nyugdíjpénztári tagok az alábbiak szerint csoportosíthatók. (Ez természetesen nem az egyetlen lehetséges tipológia, más eljárások alkalmazása a bemutatottól eltérő eredményekhez is vezethet.)

1. **Fiatalok („messze még a nyugdíj”)**: Ebbe a csoportba tartozik a 27 éven alatti fiatalok több mint 80%-a. Csaknem felük érettségizett, a diplomások aránya azonban kisebb közöttük, mint a másik három csoportban (gondoljunk bele: napjainkban a felsőoktatásban töltött idő jóval hosszabb, mint korábban, következésképp a diplomások egyre később állnak munkába). Ebben a csoportban a legmagasabb a nem dolgozók aránya s ez a legalacsonyabb átlagjövedelemmel rendelkező csoport – ezek logikus és érthető fejlemények. Messze a legmagasabb közöttük a „tűcskök” aránya – a mintaátlag duplája. E csoportban messze a legkisebb az aktív öngondoskodási stratégiák aránya, de ebben számoltak be a legtöbb erre irányuló jövőbeni tervről is (koruk miatt ez is érthető). Részben életkoruk miatt ebben a csoportban fordul elő legritkábban átlépés egyik pénztárból a másikba. A pénztárak ügyeiről sosem tájékozódók aránya viszont itt a legmagasabb. A PSzÁF honlapjának olvasását a fiatalok jelezték legnagyobb arányban, jól mutatva a fiatalok affinitását az IT-technológia iránt. A „nem tudom” válaszok arány is itt a legmagasabb. Ez a csoport messze a leginkább elégedett a pénztárak pénzügyi teljesítményével. Az átlagosnál nagyobb informátlanságot tehát a fiatalok jellemzően bizalommal pótolják. A csoport fő attitűdje: még nagyon messze van a nyugdíj, a jövőben majd foglalkozom ezzel a kérdéssel jobban is, de még semmiről se vagyok lekésve.
2. **Előrelátó negyvenesek („fontos az öngondoskodás”)**: Ebbe a csoportba kizárólag 40 év felettek kerültek s itt található az összes 45 év feletti egyén (E csoportba tartozókat jellemzősen nem „beterelték” a magán-nyugdíjpénztárakba, hanem önkéntes döntés alapján léptek be). Csaknem mindegyikük munkaviszonyban áll vagy vállalkozásban dolgozik. Itt a legmagasabb az átlag felett keresők aránya, s szinte nem fordul elő elmaradás a tagdíj, a járulék fizetésével. Ebben a klaszterben a legmagasabb az aktív öngondoskodási eszközök (pénz félretevése, nyugdíj célú elő-takarékosság valamilyen formája) előfordulási aránya. Az ide tartozó személyek az átlagosnál jobban érdeklődnek pénztárak ügyei felől s a „nem tudom” válaszok aránya körükben a legalacsonyabb. Ők a legaktívabbak a portfólió váltások esetében. A pénztárak pénzügyi teljesítményével elégedettek és elégedetlenek aránya körükben megegyezik. Ők vágnak a legnagyobb arányban vissza a társadalombiztosítási nyugdíj-rendszerbe. Összefoglalva: ők a legtájékozottabbak és az öngondoskodás s ezen belül a magán-nyugdíjak terén is a legaktívabbak.
3. **Az útkereső középkorostály („tudják, de nem teszik”)**: Az ide tartozók 30 évnél idősebbek, de 45 évnél fiatalabbak. Körükben az aktivitási ráta kisebb, mint a második csoporté, de a többenél magasabb. Ugyanez a helyzet az élvezett havi nettó jövedelem esetében is. Általános takarékosági attitűdjük a második, öngondoskodó hajlamuk a negyedik csoporthoz hasonlít. Ez csaknem minden tekintetben „átmeneti” klaszter.
4. **A szemlélődők („ahogy lesz, úgy lesz”)**: Életkorilag mindannyian a 27-38 év közötti tartományban vannak. E csoport csaknem fele vagy munkanélküliek vagy gyesen, gyeden van vagy egyéb inaktív státuszú. A nem dolgozó csoportokhoz tartozók attitűdjei egyáltalán nem homogének, hiszen jellemzően más-más a viszonyuk a foglalkoztatáshoz, mégis sokan kerültek közülük ebbe a csoportba. Elsősorban az inaktívok magas száma miatt ez a második legalacsonyabb átlagjövedelemmel rendelkező csoport. Itt a legalacsonyabb a „hangyák” aránya.

A fiatalok után ők törődnek legkevésbé az öngondoskodással. Az átlagosnál valamivel jobban érdeklődnek pénztárak ügyei iránt (ennek ellenére viszonylag keveset tudnak róluk), és alig mutatnak aktivitást ezek alakulásának aktív befolyásolására. Pénztárak pénzügyi teljesítményével átlagosan elégedettek.

5. FELHASZNÁLT IRODALOM

Ágoston Kolos Csaba – Kovács Erzsébet (2007): A magyar öngondoskodás sajátosságai Közgazdasági Szemle, 2007 június

A jelenlegi magyar nyugdíjrendszer előrejelzése. Megrendelő: NYIKA, Készítő: Deloitte, 2008. október 9.

Ámon Zsolt-Budavári Péter-Hamza Lászlóné-Haraszti Katalin-Márkus Annamária (2002): A nyugdíjreform első négy éve. Modellszámítások és tények. Közgazdasági Szemle 2002. június

Augusztinovics Mária (2005): Népeség, foglalkoztatás, nyugdíj Közgazdasági Szemle 5. sz.

Augusztinovics Mária – Gál Róbert Iván – Matits Ágnes-Máté Levente – Simonovits András – Stahl János (2002): A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után. Közgazdasági Szemle 6. szám

Adler Judit (2005): A nyugdíjkorhatár-emelés hatásainak vizsgálata, különös tekintettel a korhatár további emelésének lehetőségeire és a foglalkoztatás helyzetére gyakorolt hatásokra In: Foglalkoztatást elősegítő munkaügyi kutatások, OFA Kutatási Évkönyv 3. Szerkesztette: Dr. Pongrácz László

Dr. Czajlik István – Szalay György(2006): A magánnyugdíjpénztárak működése és szabályozása MNB-tanulmányok 48 sz.

Erdős Mihály (2007) De fognak itt a pénztárak nyugdíjat fizetni? Biztosítási Szemle, 4. sz.

Gonda László – Péterné Rozinka Edina (2006) A hazai nyugdíjrendszer nem állami pilléreinek áttekintése kiemelt jellemzők alapján. Biztosítási Szemle, 10. sz.

Kollman Anikó (2006) Magánnyugdíjpénztár-választás Biztosítási Szemle 11-12. sz.

Dr. Matits Ágnes (2005): Az önkéntes pénztárak helyzete és jelentősége Hitelintézeti Szemle 4. szám

Orbán Gábor – Palotai Dániel (2006): Kihívások előtt a magyar nyugdíjrendszer MNB-tanulmányok 55.

Piros Istvánné Dr. – Dr. Huszti Rezsőné (2007): A nyugdíjak nettó keresetekkel történő együttmozgásának, az értékét veszített nyugdíjak felzárkóztatásának lehetőségei Nyugdíjbiztosítási Ellenőrző Testület megrendelésére

PSzÁF (2009): A felügyelt szektorok működése és kockázatai, 2009. május

Stahl János (2005): Mi van/lesz a magánnyugdíj-pénztári szolgáltatásokkal?
Közgazdasági Szemle 6. sz.

Tóth István János (2007): A lakosság nyugdíjjal kapcsolatos megtakarítási
tudatossága és hajlandósága, MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet

FÜGGELÉK

1. Kérdőív a magán-nyugdíjpénztárak tagjai részére

Szűrőkérdés: Tagja-e Ön kötelező magán-nyugdíjpénztárnak?

1. igen (az interjú folytatása) 2. nem (másik interjúalany keresése)

1. Az Ön neme: 1.férfi 2.nő

2. Az Ön születési éve:

3. Az Ön tényleges lakóhelye: megyében van

4. Az Ön lakóhelyül szolgáló település jellege:

1. község
2. város
3. megyei jogú város
4. Budapest

5. Hányan élnek Önök közös háztartásban (azaz közös kasszán) Önt is beleszámítva?

1 – egyedül él
2 3 4 5 6 7 8 9 és több (fő)

6. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

1. kevesebb, mint nyolc általános
2. nyolc általános
3. szakmunkásképző, szakiskola
4. gimnázium, szakközépiskola
5. főiskola, egyetem

7. Az Ön foglalkoztatási státusa jelenleg:

1. munkaviszonyban áll
2. egyéni vállalkozó
3. társas vállalkozástagja
4. munkanélküli (Ugrás a 10. kérdésre!)
5. gyesen-gyeden-gyeten van (Ugrás a 10. kérdésre!)
6. egyéb (háztartásbeli) (Ugrás a 10. kérdésre!)

8. Mi az Ön foglalkozása, beosztása a munkahelyén?

1. felsővezető, igazgató
2. középvezető, egyéb vezető
3. önálló értelmiségi (orvos, ügyvéd, művész, szellemi szabadfoglalkozású)
4. alkalmazott értelmiségi
5. irodai alkalmazott
6. egyéb szellemi nem irodai (utazó, szolgáltató jellegű munka)
7. vállalat, üzlet tulajdonos / résztulajdonos, vállalkozó
8. képzett szakmunkás, munkafelügyelő
9. szakképzetlen fizikai munkás (betanított v. segédmunkás)
10. önálló mezőgazdasági termelő

9. Mely ágazatban dolgozik Ön?

1. mezőgazdaság
2. ipar
3. építőipar
4. kereskedelem
5. szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás
6. szállítás, raktározás, posta, távközlés,
7. pénzügyi szolgáltatás
8. ingatlanügyletek, gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás
9. közigazgatás, védelem, társadalombiztosítás
10. oktatás
11. egészségügy, szociális ellátás
12. egyéb szolgáltatás

10. Mennyi az Ön jelenlegi havi nettó jövedelme?

1. 70 ezer Ft alatti
2. 70–120 ezer Ft közötti
3. 120-170 ezer Ft közötti
4. 170-220 ezer Ft közötti
5. 220-270 ezer Ft közötti
6. 270-320 ezer Ft közötti
7. 320 ezer Ft feletti

11. Az alábbi vélemények közül melyikkel ért leginkább egyet a takarékosággal kapcsolatban?

1. Akármennyit is keres az ember, sokat vagy keveset, mindig tegyen félre valamennyit a jövedelméből.
2. Az ember csak akkor tegyen félre, ha nem kell hozzá megszorítani a nadrágszíjat.
3. Nem sok értelme van takarékoskodni, az ember, amíg teheti, éljen jól.

12. Hogyan készül Ön a nyugdíjas éveire?

1. Sehogy se készülök: (Ugrás a 13. kérdésre!)	1. igen 2. nem
2. Pénzt teszek félre és azt otthon tartom	1. igen 2. nem
3. Pénzt teszek félre, és azt biztonságos befektetésekből (például állampapírokban, védett banki betétekben) tartom	1. igen 2. nem
4. Pénzt teszek félre, és azt kockázatos, de talán nagyobb hozamot biztosító befektetésekből tartom (tőzsde, befektetési alapok)	1. igen 2. nem
5. Értékes dolgokat vásárolok, hogy legyen mit eladni nyugdíjas koromban:	1. igen 2. nem
6. Meglévő lakásomra életjáradéki vagy eltartási szerződést kötök:	1. igen 2. nem
7. Nyugdíj-biztosítást, nyugdíj célú életbiztosítást kötök:	1. igen 2. nem
8. A lakásban mindent felújítok, megvásárolok azokat a dolgokat, amelyekre nyugdíjas éveimben szükségem lehet:	1. igen 2. nem
9. Kisebb lakásba, másik településre költözök:	1. igen 2. nem
10. Összeköltözöm valamely családtagommal:	1. igen 2. nem
11. A nyugdíj mellett dolgozni fogok:	1. igen 2. nem
12. Úgy neveltem gyermekeimet, hogy segítsenek:	1. igen 2. nem
13. Más módon készülök:	1. igen 2. nem
És pedig:	

13. Várakozása szerint hány éves korában megy ténylegesen nyugdíjba?

14. Ön szerint nyugdíjba menetele utáni első havi jövedelme (az utolsó aktív hónap jövedelméhez képest)

1. nőni fog: %-kal 2. nem változik 3. csökkenni fog: %-kal

15/a. Tagja-e Ön önkéntes nyugdíjpénztárnak? 1. igen 2. nem

15/b. Ha igen, a belépés éve:

15/c. Ha nem, tervezi-e a jövőben a belépést? 1. igen 2. nem

16/a. Van-e nyugdíj-előtakarékossági számlán megtakarítása? 1. igen 2. nem

16/b. Ha nem, tervezi-e a jövőben ilyen számla nyitását? 1. igen 2. nem

17/a. Van-e nyugdíjcélú életbiztosítása? 1. igen 2. nem

17/b. Ha nem, tervezi-e a jövőben ennek megkötését? 1. igen 2. nem

18/a. Van-e önkéntes nyugdíj-kiegészítő biztosítása? 1. igen 2. nem

18/b. Ha nem, tervezi-e a jövőben ennek megkötését? 1. igen 2. nem

19. Melyik magán-nyugdíjpénztár tagja?

20. A kötelező magán-nyugdíjpénztárba történt belépésének éve:

21. Hogyan választotta ki azt magán-nyugdíjpénztárt, ahová belépett?

1. a munkáltatóm javasolta 2. ismerőseim, barátaim javasolták 3. a sajtóból tájékozódtem, s ez alapján döntöttem 4. egy ügynök beszélt rá 5. megnéztem a hivatalos tájékoztatást a pénztárak hozamairól, s ez alapján döntöttem 6. más módon döntöttem

22. Átlépett-e valaha másik magán-nyugdíjpénztárba?

1. igen 2. nem (Ugrás a 24. kérdésre!)

23. Ha átlépett egy másik magán-nyugdíjpénztárba, ennek mi volt a legfontosabb oka?

1. a munkáltatóm ragaszkodott hozzá 2. az elért magasabb hozam miatt 3. az előző pénztár működésével elégedetlen voltam

24. Előfordult-e már, hogy elmaradt a tagdíj (járulék) fizetéssel?

1. nem 2. igen, mert nem volt állásom 3. igen, mert munkáltatóm csak levonta, de nem fizette be 4. jelenleg sem fizetem

25. Milyen hosszú volt összesen azon időszak, ameddig nem fizetett tagdíjat(járulékot)?

1. 3 hónapnál kevesebb 2. 3-6 hónap közötti 3. 6-12 hónap közötti 4. 1-2 év közötti 5. 2 évnél több

26. Kap-e magán-nyugdíjpénztárától rendszeres értesítést a befizetésekről és számlája értékéről?

1. igen, évente 2. igen, félévente 3. nem

27. Amennyiben megkapta a 2008. évről szóló kötelező magán-nyugdíjpénztári elszámolást, azon megtakarítása (számlájának záró egyenlege) hogyan változott 2007 végéhez képest?

1. növekedett 2. lényegében változatlan maradt 3. csökkent 4. nem kapott elszámolást 5. kapott elszámolást, de nem nézte meg

28. Amennyiben változott a fenti megtakarítása, az milyen nagyságrendet tett ki?

1. néhány ezer forintot, 2. néhány tízezer forintot, 3. néhány százezer forintot

29. Szokott-e élni a magán-nyugdíjpénztári közgyűlésén való részvételi jogával?
1. igen, általában elmegyek
 2. általában nem megyek el, de megbízok valakit érdekeim képviselésével
 3. általában nem megyek el
 4. nem is tudok róla, hogy van ilyen lehetőség
30. Általában tájékozódik-e pénztára teljesítményéről?
1. igen, rendszeresen
 2. csak ritkábban
 3. nem, soha (Ugrás a 32. kérdésre!)
31. Ha igen, hogyan tájékozódik?
1. elolvasom a pénztár hírlevelét
 2. a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének honlapjáról
 3. a médiából
 4. egyéb módon
32. Az Ön magán-nyugdíjpénztára lehetővé tette-e, hogy nyugdíj célú megtakarítását különböző tulajdonságú portfóliókban kamatoztassa?
1. igen
 2. nem
 3. nem tudom (2. és 3. esetén ugrás a 35. kérdésre!)
33. Ha igen, az Ön nyugdíj célú megtakarítása milyen portfólióban kamatozik?
1. klasszikus
 2. kiegyensúlyozott
 3. növekedési
 4. nem tudom
34. Váltott-e valaha befektetési portfóliót?
1. igen
 2. nem
35. Elégedett-e az Ön magán-nyugdíjpénztárának pénzügyi teljesítményével?
1. teljes mértékben elégedett
 2. inkább elégedett
 3. inkább elégedetlen
 4. teljes mértékben elégedetlen
 5. információ híján nem tudok véleményt alkotni
36. Ha eléri az öregségi nyugdíj-korhatárt és nyugdíjba vonul, magán-nyugdíjpénztárától várhatóan milyen jellegű járadékszolgáltatást fog igényelni?
1. egyösszegű kifizetést (ezt csak a tag halála után az örökösök kérhetik, illetve abban az esetben választható, ha a nyugdíjba vonuláskor az összesített tagsági viszony nem haladja meg a 180 hónapot)
 2. az elején határozott időtartamos járadékot (ez olyan nyugdíjszolgáltatás, amelyet egy határozott időtartamig a pénztártagnak vagy örökösének, a meghatározott időtartam lejártá után a pénztártagnak élete végéig folyósítanak)
 3. a végén határozott időtartamos járadékot (ez olyan nyugdíjszolgáltatás, amit a pénztártagnak élete végéig, majd annak halála után egy meghatározott időtartamig örökösének folyósítanak)
 4. kettő vagy több életre szóló életjáradékot (ez a pénztártag vagy kedvezményezettje(i) részére járó nyugdíjszolgáltatás, amit addig folyósítanak, ameddig legalább egyikük életben van)
 5. ma még nem tudok erre a kérdésre válaszolni

37. Tud-e Ön arról, hogy társadalombiztosítási nyugdíja 25%-kal alacsonyabb lesz annál, mintha nem lépett volna át egy kötelező magán-nyugdíjpénztárba?

1. igen 2. nem

38. Várakozása szerint az Ön által a jövőben kapott magán-nyugdíj a társadalombiztosítási nyugdíj arányos részénél (azaz egyharmadánál)

1. nagyobb lesz 2. egyenlő lesz vele 3. kisebb lesz

39. Ha a törvényi szabályozás lehetővé tenné, Ön a jövőben visszalépne a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerbe?

1. igen, biztosan 2. igen, valószínűleg 3. ez a jövőbeni helyzettől függ 4. nem

40. A magán-nyugdíjpénztári konstrukció reform előtt áll. Legyen szíves, az iskolai osztályzatoknak megfelelően értékelje, hogy Ön szerint a jövőbeni szabályozás szempontjából mennyire fontosak az alábbiak! (5: nagyon fontos, 1: egyáltalán nem fontos)

1. A magánnyugdíjnak meg kell őriznie reálértékét.	
2. A magánnyugdíj legyen korlátlanul örökölhető.	
3. A magánnyugdíj legyen több személy között megosztható.	
4. A magánnyugdíj kifizetése legyen a jelenleginél rugalmasabb, legyen a mainál többféle választható járadék-szolgáltatás.	
5. A magán-nyugdíjpénztárak számára írják elő a kötelező minimális hozamszintet.	

2. A kötelező magán-nyugdíjpénztárak tagjai körében végzett felmérés eredménytáblázatai

Ez a függelék a kötelező magán-nyugdíjpénztárak tagjai körében szervezett lakossági kérdőíves felmérés legfontosabb eredményeit mutatja be. A táblázatok az egyes kérdésekre adott válaszok százalékos megoszlásait közlik. A válaszok megoszlását követő összesen sor értelemszerűen mindig 100%-ot tartalmaz. A táblákat a "bázis" feliratú sor zárja, ez jelenti az összes válaszadón belül az adott kérdésre válaszadók arányát százalékos formában. A táblák a következő részsokaságok szerinti válasz-megoszlásokat közlik.

1. Minta összesen
2. Férfiak
3. Nők
4. Községekben élők
5. Városokban élők
6. Megyei jogú városokban élők
7. Budapesten élők
8. Közép-Magyarországon élők
9. Nyugat-Dunántúlon élők
10. Közép-Dunántúlon élők
11. Dél-Dunántúlon élők
12. Észak-Magyarországon élők
13. Észak-Alföldön élők
14. Dél-Alföldön élők
15. Egyedül élők
16. Kétszemélyes háztartásban élők
17. Három- vagy négyszemélyes háztartásban élők
18. Öt- vagy többszemélyes háztartásban élők
19. Nyolc általánost vagy kevesebbet végzettek
20. Szakmunkásképzőt, szakiskolát végzettek

21. Gimnáziumot, szakközépiskolát végzettek
22. Főiskolát, egyetemet végzettek
23. Munkaviszonyban állók
24. Egyéni vállalkozók vagy vállalkozások tagjai
25. Munkanélküliek
26. Gyeden, gyesen, gyeten lévők
27. Egyéb inaktívak
28. A foglalkoztatás státusza: közép- vagy felsővezetők
29. Értelmiségiek (önállók vagy beosztottak)
30. Egyéb szellemiek
31. Vállalkozások tulajdonosai vagy tagjai
32. Szakképzett fizikai munkások
33. Szakképzetlen fizikai munkások
34. A munkahely ágazata: mezőgazdaság
35. Ipar, építőipar
36. Kereskedelem
37. Gazdasági szolgáltatások
38. Közösségi szolgáltatások
39. A megkérdezett havi nettó jövedelme: kisebb, mint 70 ezer forint
40. 71-120 ezer forint között
41. 121-170 ezer forint között
42. 170 ezer forint felett
43. 25 év alattiak
44. 26 és 35 év közöttiek
45. 36 és 45 év közöttiek
46. 45 év felettiak